

ΑΝΤΙΡΡΗΣΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ

ΚΑΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

ΕΚΔΟΣΗ
ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ
ΑΝΤΙΡΡΗΣΙΩΝ
ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ
ΑΘΗΝΑ
1993

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΑΝΤΙΡΡΗΣΙΩΝ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ

Σολωμού 27

106 82 Αθήνα

Μάρτιος 1993

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή
 2. Η ημερίδα για την Αντίρρηση
Συνείδησης της 18-12-1992
 3. Η συζήτηση στη Βουλή της 8 και 15-12-1992
 4. Οι τροπολογίες για την
απελευθέρωση των φυλακισμένων
αντιρρησιών συνείδησης, 2-12-92
-

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Την Παρασκευή, 18 Δεκεμβρίου 1992, ο ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΑΝΤΙΡΡΗΣΙΩΝ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ, οργάνωσε μια επιστημονική ημερίδα, στην Αίθουσα των Γραφείων της ΕΟΚ. Αξίζει να σημειώσουμε, ότι η παραχώρηση της Αίθουσας έγινε με τη συμβολή του κ. **Μιχάλη Παπαγιαννάκη**, Ευρωβουλευτή του Συνασπισμού, τον οποίο ευχαριστούμε θερμά, και για τη γενικότερη συμβολή του στο ζήτημα των αντιρρησιών συνείδησης. Το θέμα της ημερίδας ήταν: «**Το Ελληνικό Σύνταγμα και η Δυνατότητα Εισαγωγής του Θεσμού της Εναλλακτικής Κοινωνικής Υπηρεσίας για τους Αντιρρησίες Συνείδησης**». Η ημερίδα άρχισε στις 5 μ.μ. και διήρκησε περίπου 3 ώρες. Τη συζήτηση συντόνισε ο **Σπύρος Ψύχας**, μέλος του Συνδέσμου Αντιρρησιών Συνείδησης και συμμετείχαν οι **Γιώργος Παπαδημητρίου**, Συνταγματολόγος, Καθηγητής της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου της Αθήνας, **Νίκος Αλιβιζάτος**, Συνταγματολόγος, Καθηγητής της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου της Αθήνας, **Φαίδων Βεγλερής**, Επίτιμος Καθηγητής της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου της Αθήνας, **Πάνος Μπιτσαξής**, Δικηγόρος και Επιστημονικός Συνεργάτης της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου της Αθήνας και **Γιάννης Χρυσοβέργης**, μέλος του Συνδέσμου Αντιρρησιών Συνείδησης και του Ευρωπαϊκού Γραφείου για την Αντίρρηση Συνείδησης στις Βρυξέλλες. Ακόμη έκαναν παρεμβάσεις, ο κ. **Θεόδωρος Κοκελίδης**, Βουλευτής του ΠΑΣΟΚ, η κ. **Τασία Ανδρεαδάκη**, πρώην Βουλευτής των Οικολόγων-Εναλλακτικών, ο κ. **Νικητόπουλος**, εκπρόσωπος του Κ.Κ.Ε., ο **Θανάσης Μακρής**, αντιρρησίας συνείδησης για ιδεολογικούς λόγους, και ο **Βασίλης Δεδόσης**, εκπρόσωπος των θρησκευτικών αντιρρησιών συνείδησης.

Σκοπός της ημερίδας ήταν να δώσει μια έγκυρη απάντηση στο Νομικό Συμβούλιο του Κράτους το οποίο γνωμοδότησε ότι η κοινωνική θητεία είναι αντισυνταγματική και στην κυβέρνηση η οποία αποδέχτηκε τη γνωμοδότηση αυτή. Αυτή τη γνωμοδότηση επικαλέστηκε ο Υπουργός Εθνικής Άμυνας, κ. Βαρβιτσιώτης, στις συζητήσεις περί στρατολογικού νομοσχεδίου στη Βουλή, στις 8 και 15 Δεκεμβρίου 1992. Αφορμή των συζητήσεων αυτών (οι οποίες κατά το μέρος που έχουν να κάνουν με τους αντιρρησίες συνείδησης παραθέτονται αυτούσιες στις παρακάτω σελίδες) ήταν η κατάθεση δύο τροπολογιών για την άμεση αποφυλάκιση των αντιρρησιών συνείδησης, μέχρις ότου ρυθμιστεί και νομοθετικά το ζήτημα (βλέπε παρακάτω).

Μερικά συμπεράσματα της ημερίδας, ήταν:

1. Κανένα συνταγματικό κώλυμα δεν παρουσιάζει η αναγνώριση της αντίρρησης συνείδησης και η θέσπιση της κοινωνικής εναλλακτικής υπηρεσίας. Το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους είναι τουλάχιστον αναρμόδιο να αποφασίσει για τη συνταγματικότητα της εναλλακτικής θητείας.

2. Το ζήτημα της θέσπισης εναλλακτικής κοινωνικής υπηρεσίας δεν είναι κατά κύριο λόγο συνταγματικό πρόβλημα, ούτε πρόβλημα αρνητικής θέσης της κοινής γνώμης, αλλά κυρίως ζήτημα πολιτικής βούλησης. Προς το παρόν δεν υπήρξε η πολιτική βούληση να ρυθμιστεί το θέμα.

3. Προσωρινή λύση είναι η αποφυλάκιση των αντιρρησιών συνείδησης ώσπου να υπάρξει νομοθετική ρύθμιση. Σε άλλη περίπτωση το ζήτημα θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί σε καθαρά νομική βάση, με εναλλακτικές μορφές έκτισης της ποινής, όπως περιγράφονται στον ποινικό και στον σωφρονιστικό κώδικα.

Το Ελληνικό Σύνταγμα και Η Δυνατότητα Εισαγωγής του Θεσμού της Εναλλακτικής Κοινωνικής Υπηρεσίας για τους Αντιρρησίες Συνείδησης

ΣΠΥΡΟΣ ΨΥΧΑΣ (Εισηγητής – Μέλος του Συνδέσμου Αντιρρησιών Συνείδησης): «Η σημερινή ημερίδα έχει ως θέμα την εξέταση των όρων με τους οποίους το Ελληνικό Σύνταγμα επιτρέπει κάποια νομοθετική αναγνώριση για τους αντιρρησίες συνείδησης για αυτήν την λεγόμενη αναπληρωματική ή εναλλακτική, κοινωνική υπηρεσία που εδώ και πέντε χρόνια, παραμένει απ' ότι φαίνεται άξονας κριτικής για την Ελλάδα. Η αφορμή για να οργανώσουμε την σημερινή ημερίδα ήταν η συζήτηση στη Βουλή δύο φορές, τις προηγούμενες δύο Τρίτες, 8 και 15 Δεκεμβρίου, στη διάρκεια της συζήτησης ενός μικρού στρατολογικού νομοσχεδίου στο οποίο είχαν κατατεθεί τροπολογίες από τον κ. Κόρακα, τον Βουλευτή του Κ.Κ.Ε., πέντε βουλευτές του Συνασπισμού, τον κ. Κουβέλη, τον κ. Δρεττάκη, τον κ. Σεβαστάκη, τον κ. Κωνσταντόπουλο και τον κ. Φαράκο. Είχαμε πέντε βουλευτές του Συνασπισμού και την Βουλευτή των Οικολόγων, την κ. Ιατροπούλου. Από τρία κόμματα λοιπόν, υπήρξε μια προσπάθεια, μια και από ότι φαίνεται, νόμος του Ελληνικού Κράτους γι' αυτό το θέμα θα αργήσει να γίνει, τουλάχιστον να υπήρχε κάποιο θετικό βήμα με την αποφυλάκιση των κρατουμένων αντιρρησιών συνείδησης, οι οποίοι είναι περίπου 385 θρησκευτικοί αντιρρησίες, Μάρτυρες του Ιεχωβά, και ένας πολιτικός, θα λέγαμε, αντιρρησίας, ο οποίος βρίσκεται σήμερα στην 21η ή 22η μέρα της απεργίας πείνας, στις Στρατιωτικές Φυλακές του Παύλου Μελά στη Θεσσαλονίκη. Μάλιστα η περίπτωση του μας ενδιαφέρει από μία αντιστροφή οπτική από αυτή για την οποία κάνουμε την ημερίδα, ότι είναι δηλαδή ταυτόχρονα και ένας ολικός αρνητής. Δηλαδή, δεν θεωρεί ότι θα έπρεπε να κάνει κάποια άλλη θητεία αντί για τη στρατιωτική. Με αυτά τα δεδομένα λοιπόν, και με δεδομένο ότι στη Βουλή είχαμε μια πάρα πολύ εκτεταμένη συζήτηση, χωρίς να θέλω να σας κουράσω, θα σας πω δύο κουβέντες μόνο, ότι ο κ. Υπουργός Εθνικής Άμυνας, τον οποίο επίσης έχουμε καλέσει σήμερα, όπως και όλους τους Βουλευτές, δήλωσε ότι το μόνο που μπορεί να κάνει είναι να βελτιώσει τις συνθήκες κράτησης των κρατουμένων. Και ότι σύμφωνα με κάποια πρόσφατη γνωμοδότηση του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους η θέσπιση της κοινωνικής θητείας είναι αντισυνταγματική, σύμφωνα με την ομόφωνη γνώμη αυτού του Συμβουλίου, από 28 συνέδρους, την οποία σέβεται και βάσει της οποίας δεν είναι δυνατόν να καταθέσει κάποιο αντισυνταγματικό επομένως νομοσχέδιο στη Βουλή, για να γίνει αντικείμενο επεξεργασίας ή μελλοντικής ψήφισης. Αυτή ήταν η θέση του κ. Υπουργού, ενώ από την αντιπολίτευση υπήρξαν ενδιαφέρουσες τοποθετήσεις. Από την κ. Ιατροπούλου υπήρξε μια αναφορά στο έργο παρόντων συνταγματολόγων, του κ. Παπαδημητρίου και του κ. Αλιβιζάτου, και ενός Επιτρόπου της Στρατιωτικής Δικαιοσύνης, του κ. Παπαδράκη, ο οποίος καίτοι στρατιωτικός έχει μια αρκετά προωθημένη αντίληψη για το πώς οι αντιρρησίες συνείδησης από ποινικό πρόβλημα, που είναι αυτή τη στιγμή, θα πρέπει τελοσπάντων, και να φανεί ποια είναι η ευαισθησία του Ελληνικού Κράτους σήμερα, κατά πόσον δηλαδή θα αποδεχτεί την ύπαρξη αυτών των ανθρώπων στις σημερινές συνθήκες, που βέβαια δεν είναι οι χθεσινές. Λοιπόν, από την πλευρά του κ. Δρεττάκη, υπήρξε μια απάντηση στον κ. Υπουργό ότι, 'Κύριε Υπουργέ δεν είναι δυνατόν να μιλάμε για καλύτερες συνθήκες κράτησης, τη

στιγμή που είμαστε διεθνώς εκτεθειμένοι για παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπου όλοι οι βουλευτές λαμβάνουν συνεχώς γράμματα από τη Διεθνή Αμνηστία και άλλους διεθνείς οργανισμούς που ασχολούνται με τα ανθρώπινα δικαιώματα, επιστολές πολιτών. Ο πρωθυπουργός και διάφορα πρόσωπα είναι μονίμως παραλήπτες διαμαρτυριών όταν συμμετέχουν στα φόρουμ στο εξωτερικό. Παρενθετικάς ο κ. Βαρβιτσιώτης το είπε αυτό κατά την τοποθέτησή του ότι με απασχολεί το θέμα γιατί έχουμε γίνει διεθνώς αντικείμενο επιθέσεων και σχολίων. Επίσης υπήρξε και μια ενδιαφέρουσα παρατήρηση από τον κ. Φαράκο ότι με το νέο στρατολογικό νόμο από τη στιγμή που χωρίς να αίρεται το καθεστώς γενικής επιστράτευσης υπάρχει πλέον η δυνατότητα στα στρατοδικεία να δικάζουν με ποινές σε καιρό ειρήνης και αυτή η δυνατότητα δεν αφορά μόνο τα ελαφρά αδικήματα αλλά όλα τα αδικήματα που περιλαμβάνει ο Στρατιωτικός Ποινικός Κώδικας, πλέον αυτοί οι άνθρωποι από τη στιγμή που έχουνε τόσο υψηλές ποινές, θα πρέπει προφανώς είτε να επανεξεταστούν οι ποινές τους είτε να αποφυλακιστούν μαζί με κάποιους άλλους που έχουν πάνω από 6 μήνες φυλακή, μια και 6 μήνες είναι συνήθως οι ποινές που αφορούν την ανυποταξία σε καιρό ειρήνης ή και την ανυπακοή σε καιρό ειρήνης. Λοιπόν, ίσως σας కూρασα με το κοινοβουλευτικό προσκήνιο ήταν όμως αναγκαίο για να δώσουμε μια δημόσια, κατά κάποιο τρόπο, και επιστημονικά τεκμηριωμένη απάντηση σε αυτά τα οποία ελέγχθησαν παρά το ότι αναγνωρίζουμε ότι λόγω εντάσεων και πιεστικών καταστάσεων δεν μπορούμε να ελπίζουμε άμεσα αυτή τη στιγμή σε κάποια πρόοδο νομοθετικού τύπου. Παρόλα αυτά θέλαμε να ελπίζουμε ότι ίσως μια αποφυλάκιση των κρατουμένων ήταγ κάτι που θα μπορούσε να συζητηθεί στο βαθμό άλλωστε που υπάρχουν τόσο πολλές ενοικές και υπό ορισμένες συνθήκες ευνοιοκρατικές και χαρακτηριστικές διατάξεις για ορισμένες ηλικίες ανυποτάκτων που μια και δεν δηλώνουν αντιρρησίες συνείδησης φροντίζουν κάθε πέντε χρόνια να εξαγοράζουν τη θητεία τους με διάφορες υπουργικές αποφάσεις που καταρχήν θα μπορούσε κανείς να τις χαρακτηρίσει αντισυνταγματικές αλλά μια και ο κ. Υπουργός πάντοτε επικαλείται κοινωνικούς λόγους δεν θα μπορούσε ίσως κανείς να προσβάλλει στο Συμβούλιο της Επικρατείας τις πράξεις που γίνονται βάσει αυτών των Υπουργικών Αποφάσεων. Για να τελειώσω θέλω να σας πω κάτι και για το πρόγραμμα της σημερινής ημερίδας. Παρά το ότι έχουμε καταρχήν καλέσει όλους τους Βουλευτές με προσωπικές προσκλήσεις και πολλούς τηλεφωνικά, έχουμε παρουσία λίγων βουλευτών εδώ. Έχουμε τον κ. Λευτέρη Κωνσταντινίδη, Βουλευτή ΠΑΣΟΚ Θεσσαλονίκης, έχουμε εκπρόσωπο του κ. Κόρακα, τον κ. Νικητόπουλο. Έχουμε επίσης και εκπρόσωπο του Ευρωβουλευτή του Συνασπισμού του κ. Παπαγιαννάκη, μέσω του οποίου άλλωστε παραχωρήθηκε η αίθουσα και για τη σημερινή ημερίδα. Χαιρετισμούς έχουμε βεβαίως από πολλούς άλλους Βουλευτές, την κ. Ιατροπούλου και άλλους. Υπάρχει ένα μικρό λόμπυ, θα λέγαμε, Βουλευτών που είναι ευαισθητοποιημένοι για τα ανθρώπινα δικαιώματα και θα έλεγα ότι επειδή σε όλους τους πολιτικούς χώρους, σε όλα τα κόμματα υπάρχουν άνθρωποι που ενδιαφέρονται για αυτό το θέμα κατά καιρούς έχουμε ανταλλάξει επιστολές ή έχουν εκφράσει μια ευνοϊκή θέση είτε στην Ελλάδα,

είτε στο Κοινοβούλιο είτε στον τύπο είτε στο Ευρωκοινοβούλιο και σε άλλους διεθνείς οργανισμούς, όπως το Συμβούλιο της Ευρώπης. Και θέλαμε να δώσουμε μια ενημέρωση κατά κάποιο τρόπο γι' αυτό και όλες οι φωτοτυπίες για το τι τέλος πάντων ισχύει και τι δεν ισχύει. Λοιπόν, αυτό δεν κατέστη δυνατό. Έχουμε μικρή συμμετοχή. Ο προϋπολογισμός κούρασε τους Βουλευτές. Τελειώσανε πριν από ένα τέταρτο. Όμως νομίζουμε ότι αυτό που κάνουμε μένει σαν μια προσπάθεια που μπορεί να αποδώσει μακροπρόθεσμα. Τώρα έχουμε παρόντες τον κ. Παπαδημητρίου, και τον κ. Αλιβιζάτο, καθηγητές του Συνταγματικού Δικαίου που έχουν επανειλημμένως αναλύσει και γράψει για το θέμα. Έχουμε επίσης τον κ. Βεγλερή, ομότιμο καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών, και τον κ. Μπιτσαξή, επιστημονικό συνεργάτη της Νομικής Σχολής. Αυτοί θα μιλήσουν πρώτοι και κατόπιν θα έχουμε κάποια ενημέρωση για ορισμένα τρέχοντα που συμβαίνουν στο Συμβούλιο της Ευρώπης και στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο από τον Γιάννη Χρυσοβέργη, από το Ευρωπαϊκό Γραφείο των Αντιρρησιών Συνείδησης, που μόλις σήμερα έχει γυρίσει από ένα κύκλο επαφών και εργασιών με Βουλευτές σε πολλές χώρες της Ευρώπης, στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στο Συμβούλιο της Ευρώπης. Λοιπόν, επίσης δεν ξέρω αν κάποια στιγμή θα πρέπει να διακόψω για τον κ. Κωνσταντινίδη που παρίσταται . . . ή μήπως πρέπει να προηγηθεί, επειδή ξέρω ότι θα μείνеше λίγη ώρα. . .

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ (Βουλευτής του ΠΑΣΟΚ): Ευχαριστώ πολύ αλλά. . .

ΨΥΧΑΣ: . . . θα θέλαμε περισσότερο να ενημερωθείτε και εσείς. . .

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ: . . . γι' αυτό ακριβώς το λόγο ήρθα. . .

ΨΥΧΑΣ: . . . γιατί πολλοί βουλευτές ήταν απόντες και την ώρα που συζητήθηκαν αυτά τα πράγματα, και δεν υπάρχει ίσως μια ειδικότερη ενημέρωση. Λοιπόν, θα ήθελα να ζητήσω από τον κ. Βεγλερή ως αρχαιότερο να προηγηθεί.

ΒΕΓΛΕΡΗΣ: Εγώ θα μιλήσω αργότερα κύριοι, γιατί χτες πληροφρήθηκα για τη σημερινή συγκέντρωση και δεν ήξερα καν το αντικείμενο της. Επομένως προτιμώ να παρακολουθήσω κι αν έχω καμιά παρατήρηση θα την κάνω.

ΨΥΧΑΣ: Μάλιστα, δεν είχα μιλήσει εγώ σε εσάς. Τότε να προχωρήσω με τον κ. Αλιβιζάτο και θα ήθελα και τον κ. Παπαδημητρίου να καθήσει στο τραπέζι γιατί θα έχουμε μια συζήτηση κατόπιν, όπως και τον κ. Μπιτσαξή.

ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ: Το ερώτημα που με απασχολεί στη μικρή εισήγηση που θα σας παρουσιάσω είναι το αν και κατά πόσον είναι δυνατή η νομοθετική ρύθμιση της αντιρρήσεως συνείδησης και ειδικότερα η καθιέρωση της εναλλακτικής κοινωνικής θητείας υπό το ισχύον Σύνταγμα. Στο ερώτημα αυτό απάντησε, όπως είδατε, αρνητικά το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους, και κατά τούτο έχει ανασταλεί η προσπάθεια την οποία είχε αναγγείλει, στην αρχή της θητείας του, ο σημερινός Υπουργός Εθνικής Άμυνας. Όπως άλλωστε στο ερώτημα έχει απαντήσει αρνητικά, θα το δείτε από την εισήγησή μου στη συνέχεια, παλαιότερα, η Κεντρική Νομοπαρασκευαστική Επιτροπή, και τότε πάλι το ΠΑΣΟΚ που βρισκόταν στην εξουσία είχε επικαλεστεί αυτή την γνωμοδότηση για να αναστείλει μια αντίστοιχη προσπάθεια την οποία είχε ξεκινήσει το 1988. Σύμφωνα με την καθιερωμένη πλέον διατύπωση της έγκυρης ετήσιας έκθεσης της Διεθνούς Αμνηστίας, αλλά και ορισμένων ακόμη οργανώσεων για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η Ελλάδα συγκαταλέγεται μεταξύ των ελάχιστων εκείνων χωρών της Δυτικής

Ευρώπης, που κατηγορούνται ότι έχουν κρατούμενους συνείδησης, κατά τα τελευταία χρόνια. Πρόκειται για τους αντιρρησίες συνείδησης, ως επι το πλείστον, αλλά ήδη όχι μόνον, Μάρτυρες του Ιεχωβά, οι οποίοι εκτίουν ποινές διότι αρνήθηκαν, όχι απλώς να φέρουν όπλα, αλλά να υπηρετήσουν έστω και αόπλως τη στρατιωτική τους θητεία. Ο συνολικός αριθμός τους κυμαίνεται σε 300 με 500 τα τελευταία χρόνια —ο κ. Ψύχας μόλις μας είπε ότι σήμερα είναι 385— μεταξύ δε αυτών συγκαταλέγονται ήδη αρκετοί ιδεολογικοί, όπως ονομάζονται, σε αντιδιαστολή προς τους θρησκευτικούς αντιρρησίες. Ανεξάρτητα από το αν αποτελούν, ή όχι, μειονότητα, δεν υπάρχει η παραμικρή αμφιβολία ότι οι αντιρρησίες συνείδησης, αποτελούν αντικείμενο δυσμενούς διάκρισης από την έννομη τάξη της χώρας μας, για λόγους τους οποίους αποδοκιμάζει όλο και πιο έντονα η Κοινότητα των χωρών στην οποία φιλοδοξούμε να ανήκουμε. Ποια είναι λοιπόν τα πραγματικά και ποια τα νομικά δεδομένα του προβλήματος; Και τι περιθώρια αφήνει το Σύνταγμα για την επίλυση του ζητήματος σύμφωνα με το πρότυπο που με επουσιώδεις αλλαγές ακολουθούν εδώ και αρκετές δεκαετίες σχεδόν όλες οι Δυτικοευρωπαϊκές χώρες; Τα δεδομένα: Έως το '77 η άρνηση του φέρειν όπλα για λόγους θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων αντιμετωπιζόταν στη χώρα μας με τις κοινές διατάξεις του Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα. Επαναλαμβάνω ως το '77. Αρνούμενοι να παραλάβουν τον οπλισμό τους ή να καταταγούν στο στρατό, οι αντιρρησίες συνείδησης παραπέμπονταν στα αρμόδια στρατοδικεία και καταδικάζονταν για ανυπακοή. Αφού εξέτιαν ποινές φυλάκισης αρκετών ετών, καλούνταν και πάλι υπό τα όπλα για να επακολουθήσει, αν ενέμεναν στην άρνησή τους, δεύτερη, τρίτη ή και τέταρτη καταδίκη, πάντοτε για ανυπακοή. Με συνέπεια, καθόλη τη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου, και με διαφοροποίηση που αντανάκλυσαν το εκάστοτε πολιτικό κλίμα, οι αντιρρησίες, τον κύριο όμως όγκο που αποτελούσαν οι Μάρτυρες του Ιεχωβά, να παραμένουν στη φυλακή επί δέκα, δεκαπέντε ή και είκοσι χρόνια, ύστερα από επανειλημμένες καταδίκες. Είναι δε χαρακτηριστικό ότι έως το '77, ο Άρειος Πάγος θεωρούσε ορθή την πρακτική αυτή, πολύ περισσότερο που μετά το '74 η χώρα τελούσε —όπως άλλωστε εξακολουθεί να τελεί— υπό καθεστώς γενικής επιστράτευσης. Η πίεση διεθνών οργανώσεων και ιδιαίτερα του Συμβουλίου της Ευρώπης, ήταν εκείνη που προκάλεσε την εσπευσμένη ψήφιση ειδικής ρύθμισης από την πρώτη μεταδικτατορική βουλή λίγο προτού διαλυθεί το φθινόπωρο του '77. Παραθέτω μερικά αποσπάσματα από την εισηγητική έκθεση του αρμόδιου υπουργού, ο τόνος των οποίων μαρτυρεί εντυπωσιακή αμηχανία. Αρμόδιος υπουργός τότε ήταν ο κ. Αβέρωφ: «Η θέσπιση αυτού του μέτρου καθίσταται αναπόφευκτος δια εθνικούς λόγους σοβαροτάτους. Συγκεκριμένως εκτός των διαμαρτυριών οι οποίες από μηνών περιέρχονται υμίν εκ πολλών μελών του εξωτερικού, τελευταίως προσετέθη και το εξής δυσάρεστον. Εις την κοινοβουλευτικήν συνέλευσιν του Συμβουλίου της Ευρώπης εν Στρασβούργω αιφνιδίως ευρέθη κατηγορουμένη περισσότερον όλων η Ελλάς. Πράγματι, εις εισήγησιν κατά χώρας, η Ελλάς αναφέρεται ως παραβιάζουσα ανθρώπινα δικαιώματα περισσότερον πάσης άλλης χώρας, διότι επιβάλλει αυστηράς ποινάς φυλακίσεως εις τους αρνούμενους δια λόγους συνείδησεως να φέρουν όπλα — Μάρτυρες του Ιεχωβά.» Υστερα από συνοπτική συζήτηση η οποία διανήχθη με αρκετές αναφορές στα εκκρεμή, και τότε, εθνικά θέματα, ελληνοτουρκικά—κυπριακά, τα οποία δεν επέτρεπαν για τους αγορητές την υιοθέτηση λύσεων παρόμοιων με εκείνες που από μακρόν ισχύουν σε άλλες δυτικοευρωπαϊκές χώρες, ψηφίστηκε ο νόμος 731 του '77, ο οποίος: (1) Καθιέρωνε υποχρέωση στρατιωτικής θητείας διπλάσιας διάρκειας σε σχέση με την κανονική, και μόνο για τους θρησκευτι-

κούς αντιρρησίες. (2) Προέβλεπε ότι όσοι δικάζονταν εφεξής για άρνηση εκτέλεσης και της άοπλης θητείας, λόγω των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων, αφού εκτίσουν ποινή ίση με την εκάστοτε διάρκεια της άοπλης θητείας, εξαιρούνται, αποφυλακιζόμενοι, από την υποχρέωση θητείας, ή εκγυμνάσεως. Αν σκεφτείτε ότι η ένοπλη θητεία ήταν εικοσιτέσσερις μήνες, η άοπλη συνεπώς σαρανταοκτώ, αφ'ής στιγμής υπηρετήσεις, εκτίσεις μάλλον, ποινή φυλακίσεως σαρανταοκτώ μηνών ή τεσσάρων ετών, δεν παραπεμπόσουν πάλι στο δικαστήριο για νέα καταδίκη όπως γινόταν έως τότε. Τακτοποιούσε ποινικά όσους κατά την έναρξη του τότε νόμου εξέτιαν ποινές ή τελούσαν υπό κατηγορία για ανυπακοή. Ο νόμος δεν προέβλεπε τίποτε για τους ιδεολογικούς αντιρρησίες ενώ αρκούσαν στο να εξουσιοδοτήσει τον υπουργό Εθνικής Άμυνας να θέσει τις προϋποθέσεις για την υπαγωγή των θρησκευτικών αντιρρησιών στο καθεστώς της άοπλης θητείας. Εδώ πάλι να σας διευκρινίσω ότι δεν υπήρξε ποτέ στη χώρα μας το σύστημα της εξέτασης κατά περίπτωση των υποβαλλόντων αίτηση να υπαχθούν στο σχετικό καθεστώς, όπως γίνεται και στη Γερμανία, αλλά και σε άλλες χώρες. Ενόψει του επαχθούς του μέτρου της εναλλακτικής άοπλης θητείας, διπλάσιας διάρκειας, θεωρείται, κατά τεκμήριο, κατά πλάσμα δικαίου, ότι είναι ειλικρινής όποιος υποβάλλει τη σχετική αίτηση. Και συνεπώς, αυτομάτως, και σήμερα, αν κάποιος παρουσιαστεί στο στρατό και πει, 'Εγώ αρνούμαι να φέρω όπλα', χωρίς να εξετάζεται η ειλικρίνεια των δηλώσεών του, υπάγεται στο καθεστώς της άοπλης θητείας, της διπλάσιας διάρκειας, ή αν αρνηθεί να φέρει και στολή, παραπέμπεται κατευθείαν στο στρατοδικείο για ανυπακοή, και πέραν αυτού ουδέν. Εξάλλου, ο νόμος του '77 δεν καθόριζε όριο, ανώτατο όριο ποινής για τους καταδικαζόμενους για άρνηση άοπλης θητείας, πράγμα που προκάλεσε νέες εμπλοκές, καθώς σε πολλές περιπτώσεις τα στρατοδικεία συνέχισαν να επιβάλλουν βαρύτερες ποινές από τη διπλάσια διάρκεια της θητείας, δηλαδή πέντε, έξι χρόνια. Πάντως, είναι γεγονός, ότι στο πλαίσιο των ρυθμίσεων του 1977, η κατάσταση βελτιώθηκε σημαντικά για τους περισσότερους αντιρρησίες, αφού κατά κανόνα εξέτιαν το μεγαλύτερο μέρος των ποινών τους σε αγροτικές φυλακές, όπου, όπως είναι γνωστό, ο χρόνος φυλάκισης υπολογίζεται ως διπλάσιος. Τις ρυθμίσεις του νόμου του 1977, επανέλαβε κατά βάση και ο Στρατολογικός Νόμος του ΠΑΣΟΚ, ο 1763 του '88, με τρεις ωστόσο σημαντικές καινοτομίες: (1) Όχι χωρίς να διατυπωθούν έντονες επιφυλάξεις, και μάλιστα από βουλευτές της ίδιας της τότε συμπολίτευσης, ειδικότερα είχε μια φοβερή αγόρευση σε αυτό το θέμα ο βουλευτής κ. Γεωργακόπουλος, η δυνατότητα εκπλήρωσης διπλάσιας κατά περίπτωση άοπλης θητείας επεκτάθηκε και σε όσους αρνούνται να φέρουν όπλα λόγω «των ιδεολογικών τους πεποιθήσεων». Εν τούτοις, και ο νέος νόμος δεν καθορίζει τη διαδικασία με την οποία θα διαπιστώνεται κάθε φορά η ειλικρίνεια των δηλώσεων των αντιρρησιών, θρησκευτικών ή ιδεολογικών. (2) Οι αντιρρησίες συνείδησης, εξάλλου, υποχρεώνονται να εκπληρώνουν χωρίς όπλα και την προβλεπόμενη, κάθε φορά εφεδρική υποχρέωση, αν τυχόν, με άλλα λόγια, υπάρχει επιστράτευση και κληθούν υπό τα όπλα. (3) Ορίζει ότι με απόφαση του υπουργού Εθνικής Άμυνας είναι δυνατόν σε περίοδο γενικής επιστράτευσης ή πολέμου να καταργηθεί το ευεργέτημα, όπως ονομάζεται, της διπλάσιας άοπλης στρατιωτικής θητείας. Κάτι που σημαίνει ότι λόγω της διατήρησης σε τύπική ισχύ του Προεδρικού Διατάγματος 605 του '74 και ενόψει της σχετικής νομολογίας, είναι δυνατή ανά πάσα στιγμή η επαναφορά, στο προ του '77 καθεστώς των αντιρρησιών με απλή υπουργική απόφαση. Τέλος, υπό το ιδιότυπο βήμα της πρόσκαιρης ύφεσης στις ελληνοτουρκικές σχέσεις που προκάλεσε η συνάντηση του Νταβός, η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ δημοσιο-

ποίησε τον Ιούνιο του 1988 νομοσχέδιο το οποίο καθιέρωνε για πρώτη φορά όχι ως δικαίωμα, αλλά ως ευεργέτημα, όπως το αποκαλούσε, την εναλλακτική κοινωνική θητεία για όσους «δηλώνουν ότι είναι αντίθετοι υπό οποιαδήποτε κατάσταση με την προσωπική χρήση των όπλων για σοβαρούς λόγους συνείδησης». Για δε τους σοβαρούς αυτούς λόγους συνείδησης, η διατύπωση της συνδρομής των οποίων ανετίθετο σε πενταμελή επιτροπή του υπουργείου Εθνικής Άμυνας υπό την προεδρία ενός Συμβούλου της Επικρατείας οριζόταν ότι, οι σοβαροί λόγοι συνείδησης πρέπει να απορρέουν από μια γενική αντίληψη της ζωής βασιζόμενοι σε συνειδητές θρησκευτικές, φιλοσοφικές, ή ηθικές πεποιθήσεις που ακολουθεί ο στρατεύσιμος απαράβατα. Όπως ειπώθηκε και τότε, το νομοσχέδιο θεωρήθηκε αντίθετο προς το Σύνταγμα από τη Κεντρική Νομοπαρασκευαστική Επιτροπή και δεν προωθήθηκε η ψήφισή του. Εάν σας ενδιαφέρει η σχετική επιχειρηματολογία μπορώ να σας διαβάσω αποσπάσματα, στη συνέχεια. Η αντίστοιχη επιχειρηματολογία του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους για τη σχετική προσπάθεια του κ. Βαρβιτσιώτη πέρσι, μοιράζεται από τους οργανωτές της εκδήλωσης. Συνοψίζοντας, η κατάσταση των πραγμάτων έχει σήμερα ως εξής: (1) Καθιερώνεται η δυνατότητα άοπλης θητείας διπλάσιας διάρκειας από την κανονική και την αντίστοιχη εφεδρική τόσο για τους θρησκευτικούς όσο και για τους ιδεολογικούς αντιρρησίες. (2) Για την υπαγωγή στο καθεστώς αυτό αρκεί μια απλή δήλωση του ενδιαφερομένου. Φαίνεται ότι, για τις αρχές, η επιλογή της διπλάσιας σε διάρκεια, άοπλης θητείας, αποτελεί επαρκή απόδειξη της ειλικρίνειας των δηλούντων. (3) Στην συντριπτική τους πλειοψηφία οι αντιρρησίες συνείδησης, απορρίπτουν την εναλλακτική λύση της μακρότερης άοπλης θητείας που προβλέπει ο νόμος, αρνούνται να ενταχθούν στο στράτευμα, έστω και χωρίς όπλο. Προφυλακίζονται αμέσως και διώκονται για ανυπακοή σε καιρό γενικής επιστράτευσης βάσει του άρθρου 70 του Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα. Επιδιώκουν την ταχύτερη δυνατή εκδίκαση των υποθέσεών τους σε πρώτο και δεύτερο βαθμό αποβλέποντας στο να εκτίσουν την ποινή τους, συνήθως φυλάκιση τριών έως τεσσάρων ετών, σε αγροτική φυλακή. Αποφυλακιζόμενοι μετά δυόμισι έως τρία, κατά μέσο όρο, χρόνια, απότομ παρουσιάστηκαν στο στράτευμα, δεν θεωρούνται, κατά την ορθή σχετική σκέψη της νομολογίας του Συμβουλίου της Επικρατείας ότι εκπλήρωσαν τη στρατιωτική τους υποχρέωση αλλά ότι η έκτιση της ποινής τους «κατά τη νομολογία αποτελεί λόγον εξαιρέσεως της σχετικής υποχρεώσεως των.» Τώρα σχετικά με τα συνταγματικά περιθώρια για μια συνταγματική οριστική λύση. Μαζί με την Ελβετία, εξαιτίας του ιδιόρρυθμου συστήματος της περιοδικής στρατιωτικής υποχρέωσης που ισχύει στη χώρα αυτή, την Τουρκία, την Κύπρο, και ήδη, όχι για πολύ υποθέτω, την Ουγγαρία, η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα, που κατά τη θέση του Συμβουλίου της Ευρώπης, δεν έχει καθιερώσει την εναλλακτική κοινωνική θητεία για τους αντιρρησίες συνείδησης. Όπως ήδη υπαινίχθηκα, οι πολέμιοι της εναλλακτικής κοινωνικής θητείας, επικαλούνται συνήθως τη γεωγραφική θέση της χώρας και τα ανοιχτά εθνικά μέτωπά της, για να αποκρούσουν τις σχετικές αιτιάσεις. Σήμερα, όπως αντιλαμβάνεστε, μετά τη Γιουγκοσλαβική κρίση η επίκληση των επιχειρημάτων αυτών είναι πιο έντονη και ίσως πιο ειλικρινής από άλλοτε. Επικαλούνται όμως και το Σύνταγμα και συγκεκριμένα τη διάταξη του Άρθρου 4 παρ. 6, που ορίζει ότι: «Κάθε Έλληνας που μπορεί να φέρει όπλα είναι υποχρεωμένος να συντελεί στην άμυνα της πατρίδας σύμφωνα με τους ορισμούς των νόμων.» Πρόκειται για μια διάταξη που υιοθετήθηκε με την αναθεώρηση του 1911. Για να αντικαταστήσει την παλιά περί εθνοφυλακής πρόβλεψη των συνταγμάτων του 1844 και του 1864. Ως ειδική, η διάταξη αυτή,

πρέπει να θεωρηθεί ως εφαρμοστέα, εν προκειμένω και όχι εκείνη του άρθρου 13 παρ. 4 που ορίζει ότι «κανένας δεν μπορεί εξαιτίας των θρησκευτικών του πεποιθήσεων να απαλλαγεί από την εκπλήρωση των υποχρεώσεων προς το κράτος ή να αρνηθεί να συμμορφωθεί προς τους νόμους.» Ειδική και εφαρμοστέα συνεπώς είναι η διάταξη του 4 παρ. 6 «Κάθε Έλληνας που μπορεί να φέρει όπλα είναι υποχρεωμένος να συντελέσει στην άμυνα της πατρίδας» και όχι η διάταξη του άρθρου της θρησκευτικής ελευθερίας που λέει ότι κανένας δεν μπορεί να απαλλαγεί από την εκπλήρωση των υποχρεώσεων του εξαιτίας των θρησκευτικών του πεποιθήσεων. Το Άρθρο 4 παρ. 6 καθιερώνει μια συνταγματική υποχρέωση για όλους τους Έλληνες. Και, εγώ τουλάχιστον δεν νομίζω ότι αυτό μπορεί να αμφισβητηθεί σοβαρά. Όπως έχει ομόφωνα υποστηρίξει η επιστήμη δεν συντρέχει εν προκειμένω κανένα από τα στοιχεία του δικαιώματος, πράγμα που σημαίνει ότι δεν είναι κατά τη γνώμη μου ορθή η άποψη που διατυπώθηκε, ότι δηλαδή ο μη βουλωμένος να φέρει όπλα δεν υπόκειται στην καθιερούμενη συνταγματική υποχρέωση. Χαίρομαι που είναι παρών ο κ. Παπαδημητρίου στη σημερινή μας συνάντηση γιατί υποστηρίζει με θεμελίωση σε άλλες συνταγματικές διατάξεις αυτή την άποψη. Έτσι θα δοθεί η δυνατότητα να ανταλλάξουμε απόψεις. Απεναντίας ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο καθορισμός του περιεχομένου της συνταγματικής υποχρέωσης του άρθρου 4 παράγραφος 6. Το 4 παράγραφος 6, «Κάθε Έλληνας που μπορεί να φέρει όπλα». Καθιερώνει η διάταξη αυτή τη στρατιωτική θητεία ως υποχρέωση; Αν σταθεί κανείς στην ιστορική ερμηνεία της διάταξης η απάντηση είναι ασφαλώς ναι, διότι υιοθετήθηκε με πρωτοβουλία της κυβέρνησης του Ελευθερίου Βενιζέλου τις παραμονές των βαλκανικών πολέμων και εν όψει της καθιέρωσης, χωρίς τις παλαιότερες εξαιρέσεις, της καθολικής στρατιωτικής υποχρέωσης. Η χωρίς συζήτηση ενσωμάτωση της διάταξης στα μεταγενέστερα Συντάγματά μας, συμπεριλαμβανομένου και του ισχύοντος, κατά την κατάρτιση του οποίου μάλιστα απορρίφθηκε πρόταση του ΠΑΣΟΚ για την καθιέρωση της εναλλακτικής κοινωνικής θητείας των αντιρρησιών, ενισχύει την άποψη αυτή. Την ενισχύει όμως ακόμη όπως ορθά παρατηρήθηκε, και την παρατήρηση την έχει διατυπώσει ο εδω παριστάμενος συνάδελφος κ. Βασιλόγιαννης, ο προσδιορισμός του υποκειμένου της υποχρέωσης με τις λέξεις «που μπορεί να φέρει όπλα», δεν είναι ουδέτερες λέξεις. «που μπορεί να φέρει όπλα», όπλα προδήλως στο πλαίσιο της στρατιωτικής θητείας. Ωστόσο αν σταθεί κανείς στο γράμμα της επίμαχης διάταξης, στη διατύπωση της θα διαπιστώσει ότι υπάρχουν σοβαρά περιθώρια να υποστηριχθεί η αντίθετη άποψη. Το άρθρο 4 παρ. 6 και παρακαλώ να έχω την προσοχή σας αυτό το σημείο επιβάλλει επί λέξει: «Οι υπόχρεοι να συντελούν στην άμυνα της πατρίδας», όχι να υπηρετούν θητεία υπό τα όπλα. Επαναλαμβάνω, «να συντελούν στην άμυνα της πατρίδας». Η γραμματική ερμηνεία της λέξης άμυνα όσο και του ρήματος συντελώ είναι πρόδηλο ότι επιτρέπει ένα αρκετά ευρύ φάσμα λύσεων. Πέρα από την ένοπλη στρατιωτική υποχρέωση αλλά και πέρα από τη στρατιωτική υποχρέωση αυτή καθ' εαυτήν. Διότι ο όρος άμυνα έτσι όπως έχει διαμορφωθεί από την εποχή του μεσοπολέμου με την επικράτηση της έννοιας του καθολικού πολέμου για τη διεξαγωγή του οποίου επιβάλλεται να είναι εκ των προτέρων έτοιμο ώστε να δραστηριοποιείται εγκαίρως όλο το έμπυχο και άψυχο δυναμικό του έθνους, περιλαμβάνει οργανωτικούς θεσμούς, ενέργειες και αποστολές, όχι αναγκαστικά ένοπλες αλλά ούτε και αμιγώς στρατιωτικές. Τούτο σημαίνει ότι πολλές δραστηριότητες μη στρατιωτικού χαρακτήρα όπως η προσφορά υγειονομικών, τεχνικών ή εκπαιδευτικών υπηρεσιών, ενδεχομένως μέσα αλλά και δίπλα στις ένοπλες δυνάμεις, οι οποίες άμεσα ή

έμμεσα συντελούν στο ετοιμοπόλεμο της χώρας και συμβάλλουν στην αμυντική της προετοιμασία μπορούν κάλλιστα να αποτελέσουν αντικείμενο της σχετικής υποχρέωσης. Παρά την εικαζόμενη υπέρ του ενόπλου χαρακτήρα της βούληση του συντακτικού νομοθέτη. Άρκει σε κάθε περίπτωση η λύση που θα προκρίνει ο νομοθέτης, η Βουλή, να μη συνιστούν στην πράξη συνταγματικώς απαγορευόμενη μορφή αναγκαστικής εργασίας. Παραδείγματος χάριν, κάτι τέτοιο όπως έχει γραφτεί στην Αμερική θα αποτελούσε να βάλεις τους υπηρετούντες εναλλακτική θητεία να καθαρίζουν, τα τζάμια ουρανοξυστών της Νέας Υόρκης, απέξω ως πούμε, με ικρίωμα. Και από την άλλη μεριά να μην εισάγουν διακρίσεις ή διαφοροποιήσεις αντίθετες προς την αρχή της ισότητας, την αυστηρή τήρηση της οποίας επιβάλλει ο σχετικός κανόνας. Έτσι οι ρυθμίσεις, όπως παραδείγματος χάριν η μακρύτερη διάρκεια των εναλλακτικών προς τις αμιγώς στρατιωτικές υποχρεώσεις θα ήταν, κατά τη γνώμη μου, σύμφωνες προς το σύνταγμα ενόψει του κατά τεκμηρίο λιγότερο επαχθούς χαρακτήρα της εναλλακτικής κοινωνικής θητείας. Θα μπορούσε δηλαδή κατά τη γνώμη μου συνταγματικά η εναλλακτική κοινωνική θητεία να είναι μακρύτερη σε διάρκεια και ο μέσος ευρωπαϊκός όρος σ' αυτό το σημείο είναι μισό ακόμη, δηλαδή αν η θητεία είναι 12 μήνες συνήθως ο μέσος ευρωπαϊκός όρος είναι να είναι άλλοι 6 πρόσθετοι μήνες, 18 μήνες δηλαδή συνολικά. Συμπερασματικά, ενόσω το σύνταγμα δεν καθιερώνει σχετικό δικαίωμα, κατά τη γνώμη, εναλλακτικής θητείας για τους αντιρρησίες συνειδήσης είναι κατά την άποψή μου βέβαιο ότι δεν απαγορεύει την νομοθετική καθιέρωση αυτού του δικαιώματος, με νόμο. Εναπόκειται βεβαίως στην πολιτική εξουσία να αναλάβει την αναγκαία πρωτοβουλία, σύμφωνα οι περιστάσεις δεν είναι οι πιο εύκολες προς τούτο, ώστε να εκλείψει η σημαντική αυτή κηλίδα για τη χώρα μας, να έχουμε δηλαδή κρατούμενους συνειδήσεως, και να εναρμονιστεί η έννομη τάξη μας προς τα ισχύοντα σε όλες σχεδόν τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Ευχαριστώ πολύ.

ΨΥΧΑΣ: Ευχαριστούμε. Κύριε Παπαδημητρίου, θα θέλαμε να καθήσετε εδώ γιατί θα το βγάλουμε σε ένα μικρό φυλλάδιο.

ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ: Η διαφορά με τη θεμελίωση του Νίκου του Αλιβιζάτου, είναι μάλλον διαφορά αποχρώσεων. Εγώ έχω ορισμένους σκέψεις σε ένα πάρα πολύ σύντομο σημείωμα χωρίς τη θεμελίωση και χωρίς αν θέλετε προέκταση ορισμένων αρχικών σκέψεων. Να έρθει λίγο το ενδιαφέρον μας προς μια άλλη κατεύθυνση η οποία εμένα μου δημιουργεί μια ανησυχία. Γιατί προϊδεάζει ακριβώς αυτή η πορεία μια στασιμότητα για την αντιμετώπιση του προβλήματος η οποία θα αντέξει στο χρόνο. Τι εννοώ; Ο υπουργός Εθνικής Αμύνης στις προγραμματικές νομίζω ήδη δηλώσεις αλλά εν πάσει περιπτώσει από την αρχή της θητείας της παρούσης κυβέρνησης είχε δηλώσει ότι πράγματι θα προσπαθήσει να αναζητήσει λύση για να δώσει διέξοδο στο πρόβλημα. Και νομίζω ότι ενόψει της προσπάθειας αυτής είχε επεξεργαστεί και ένα σχέδιο νόμου το οποίο πάντως αντί να προωθήσει στη βουλή, προτίμησε να υποβάλλει ως ένα ερώτημα, διατυπωμένο όμως με όρους οι οποίοι θα έλεγα οπωσδήποτε είναι εντόνως και απροκαλύπτως χειραγωγικοί, στο Νομικό Συμβούλιο του Κράτους, διερωτόμενος εάν και κατά πόσο εν γένει η εναλλακτική θητεία θα ήταν συνταγματικά θεμιτή. Θα σας παρακαλέσω προτού αξιολογήσω την πρωτοβουλία του Υπουργού Εθνικής Αμύνης, να μου επιτρέψετε να σας διαβάσω το ερώτημα για να δικαιολογήσω και να εξηγήσω το χαρακτηρισμό που έκανα προηγουμένως. Ότι δηλαδή η θέση του γίνεται κατά απροκαλύπτως χειραγωγικό τρόπο. Ρωτάει λοιπόν ο υπουργός στο Νομικό Συμβούλιο, «Εάν είναι σύμφωνη με το σύνταγμα η καθιέρωση του θε-

σμού της κοινωνικής πολιτικής θητείας για τους αρνούμενους να φέρουν όπλο και να υπηρετήσουν έστω και άοπλη θητεία στα πλαίσια των ενόπλων δυνάμεων επικαλούμενοι τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις λόγω συνειδήσεως. Έως εδώ πράγματι τα πράγματα βαίνουν ομαλώς. Προχωράει όμως στο ερώτημα. Στο έγγραφο του ερωτήματος υπομνηματίζεται το προηγούμενο της καταθέσεως στη Βουλή σχεδίου νόμου περί της άοπλης ή κοινωνικής θητείας και η ματαιώση της ψηφίσεως του εξαιτίας της με αριθμό κ.τ.λ. επεξεργασίας της Κεντρικής Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής, που ανέφερε ο Νίκος ο Αλιβιζάτος, που διέγνωνε, η Επιτροπή την αντίθεσή της προς τις διατάξεις του άρθρου 4 παρ. 6 και 13 παρ. 4 του Συντάγματος. Είναι βέβαιο λοιπόν ότι ο υπουργός εισάγει το ερώτημα, όχι από μηδενική βάση όπως θα περίμενε κανείς, αλλά επικαλούμενος την προηγούμενη γνωμοδότηση και αναζητώντας ουσιαστικά την επανάληψη των θέσεων της γνωμοδότησης εκείνης από ένα τυποποιημένο θα έλεγα όργανο του οποίου μάλιστα η σύνθεση είναι σύνθεση αντοχής. Διότι ενώ τα μέλη της Γνωμοδοτικής Επιτροπής αλλάζουν συχνά, τα μέλη του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους παραμένουν πάντοτε τα ίδια. Νομίζω επομένως ότι το ερώτημα τέθηκε με σαφή την προδιάθεση ενός λυτρωτικού, και παρακαλώ κρατείστε, παίρνω την ευθύνη της διατύπωσης αυτής, ενός λυτρωτικού απαντήματος. Δηλαδή αυτό που προσδοκούσε ο υπουργός δεν είναι η επισήμανση των προβλημάτων τα οποία συνδέονται με την καθιέρωση της εναλλακτικής κοινωνικής θητείας, αλλά νομίζω ότι οι προσδοκίες του ήταν σαφείς, να αποσπαστεί μια γνωμοδότηση περί της αντισυνταγματικότητας εν γένει του μέτρου αυτού από το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους. Η γνωμοδότηση αυτή είναι νομίζω πολυλαπλά χρήσιμη για την εξουσία και είναι χρήσιμη γιατί ματαιώνει στη γένεσή της, κάθε νομοθετική πρωτοβουλία η οποία θα έπαιρνε το δρόμο προς τη Βουλή. Διότι, πια δεν έχουμε μόνο τη γνώμη, την άλλωστε πάντως επηρεάσιμη ή αναστρέψιμη, της Γνωμοδοτικής Επιτροπής, αλλά έχουμε τη γνώμη του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους. Θα σας παρακαλούσε επίσης να προσέξετε ότι η ανάλογη πρωτοβουλία τουλάχιστον δεν είμαι σε θέση να ξέρω πώς διαδικαστικά αναλαμβάνεται. Εάν δεν είναι πρωτόγνωρη είναι εξαιρετικά σπάνια. Το Νομικό Συμβούλιο δεν ερωτάται για ζητήματα για τα οποία πρόκειται να εκδηλωθεί νομοθετική πρωτοβουλία. Ερωτάται για πάσης άλλης φύσεως ζητήματα τα οποία συμβαίνει να απασχολούν τη διοίκηση ή την κυβέρνηση. Άρα ήδη όχι μόνο ο τρόπος θέσης του ερωτήματος αλλά και η συγκεκριμένη πρωτοβουλία φέρουν εντόνως το στίγμα της ανορθοδοξίας, θα έλεγα εντόνως την προσπάθεια μεθόδευσης η οποία θα οδηγούσε στην αποτροπή, στην παρεμπόδιση της αντιμετώπισης αυτού του προβλήματος. Τώρα, με όπλο τη γνωμοδότηση του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους και αν εμμείνουμε προσηλωμένοι στις θέσεις τις οποίες διατυπώνει το Νομικό Συμβούλιο, μία και μόνο λύση υπάρχει και θα σας παρακαλέσω λίγο να προσέξετε πόσο ανελαστική και πόσο αν θέλετε εξαιρετικά αντιπαραγωγική είναι η λύση αυτή. Να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα μόνο στο πλαίσιο μιας αβέβαιης και ενδεχόμενης μελλοντικής αναθεώρησης του Συντάγματος. Θα ήθελα εδώ, είμαστε νομίζω μεταξύ επαίδωντων, να σημειώσω ότι η διαδικασία αυτή σπανίως κινείται και εξελίσσεται και συντελείται στο πλαίσιο των διατάξεων του Συντάγματος, σπανίως, επίσης τίθεται σε κίνηση η σχετική διαδικασία, και εν πάσει περιπτώσει και να τεθεί ακόμη είναι αβέβαια τα αποτελέσματά της. Τόσο εν γένει της διαδικασίας όσο και εν ήδει της αντιμετώπισης του συγκεκριμένου προβλήματος. Άρα λοιπόν νομίζω ότι η πρωτοβουλία του υπουργού Εθνικής Αμύνης και η γνωμοδότηση του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους μας οδηγούν σε μια εκτεταμένη περίοδο ακινησίας του

προβλήματος και αυτό είναι το μεγάλο πρόβλημα και είναι και ενδεικτικό της μεγάλης ευθύνης την οποία έλαβε ο θητεύων υπουργός Εθνικής Άμυνας. Διότι, ως τότε, αν μη τι άλλο, υπήρχε η δυνατότητα μιας κινητικότητας. Εάν δηλαδή η πίεση από το εξωτερικό γινόταν αφόρητη υπήρχαν πάντα διέξοδοι με την ανάληψη υπό τη μία ή την άλλη εκδοχή, μιας νομοθετικής πρωτοβουλίας η οποία θα προσπαθούσε να δώσει διέξοδο στο πρόβλημα. Σήμερα νομίζω ότι αυτή η προοπτική γίνεται εξαιρετικά δύσκολη. Φυσικά δεν αποκλείεται να εγκαταλειφθεί η θέση αυτή, να ξεχαστεί η γνωμοδότηση και μάλιστα η ομόφωνη –και αυτό δημιουργεί ερωτηματικά– του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, να οδηγηθούμε, αν θέλετε, σε μία έκδηλη έκθεση του κύρους του Νομικού Συμβουλίου και την ανάληψη μιας πρωτοβουλίας από μηδενική βάση η οποία θα μπορούσαμε ανά πάσα στιγμή και χωρίς να εκθέσουμε ένα θεσμό όπως το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους, να έχουμε στη διάθεσή μας για να μπορούμε να δίνουμε διεξόδους στις πιέσεις οι οποίες ασκούνται και προ πάντων βέβαια ανεξαρτήτως των πιέσεων στην αντιμετώπιση ενός προβλήματος το οποίο και πιεστικό είναι στη χώρα μας αλλά και νομίζω είναι καιρός να αντιμετωπίσουμε με ανοιχτή προοπτική και με φιλελεύθερο πνεύμα. Δύο, μόνο σκέψεις θα ήθελα να συμπληρώσω, στην αντιμετώπιση της εναλλακτικής κοινωνικής θητείας ουσιαστικά συγκρούονται δύο κόσμοι.

ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ: Στο ενημερωτικό σκέλος ίσως είναι χρήσιμο για να μην αδικήσουμε τον κ. Βαρβιτσιώτη, νομίζω πρέπει να είμαστε fair που λένε, να πούμε το εξής. Από τα στοιχεία που μπόρεσα να συγκεντρώσω, την Άνοιξη του 1991, ο κ. Βαρβιτσιώτης, κινήθηκε με κάλές προθέσεις, είχε δώσει και κάποιες συνεντεύξεις, για τη ρύθμιση του θέματος. Ποιά είναι αυτά τα στοιχεία. Είχε αποστείλει έγγραφα σε διάφορες δημόσιες υπηρεσίες αποκεντρωμένες, δήμους, κινότητες, στην εκκλησία, λέγοντας: πέστε μας, παρακαλούμε, θέσεις στις οποίες θα μπορούσαν να υπηρετήσουν όσοι επιλέγουν να υπηρετήσουν εναλλακτική κοινωνική θητεία. Κι είχαν απαντήσει διάφορες δημόσιες υπηρεσίες, λέγοντας, έχουμε τόσες θέσεις, σε νοσοκομεία, σε άλλες υπηρεσίες και λοιπά. Μεταξύ άλλων είχα εντοπίσει απαντήσεις της εκκλησίας οι οποίες ήταν και οι πιο αρνητικές σε αυτό το ερώτημα του κ. Βαρβιτσιώτη. Σε κάποια φάση λοιπόν το σχετικό ερώτημα είναι ερώτημα του ΓΕΣ προς αυτές τις υπηρεσίες του Φεβρουαρίου του '91. Σε κάποια φάση όταν αρχίζουν να φτάνουν οι απαντήσεις των διαφόρων υπηρεσιών προς το ΓΕΣ, δημοσιεύτηκε με πρωτοσέλιδο τίτλο εντυπωσιασμού στο ΒΗΜΑ, ένα άρθρο, κατά τη γνώμη μου αποφασιστικής σημασίας για το θέμα που συζητάμε, με υπογραφή δυστυχώς ενός ανθρώπου που δεν περίμενε κανείς να δει το ονομά του κάτω από μια τέτοια κουβέντα, του Πέτρου του Ευθυμίου, που έλεγε «οι πονηροί βαλκάνιοι». Δημοσιογράφος Πέτρος Ευθυμίου. Με τίτλο λοιπόν, «Οι πονηροί βαλκάνιοι» όπου προσάπτει ουσιαστικά στον κ. Βαρβιτσιώτη ότι επιχειρεί ένα σκάνδαλο για να γλιτώσουν οι προσκείμενοι της Νέας Δημοκρατίας. Ε, ο κ. Βαρβιτσιώτης κατόπιν αυτού έκανε πίσω και το ερώτημα υπάρχει. Δηλαδή δεν ξέρω αν υπάρχει αιτιώδης συνάφεια ή όχι, αλλά ήταν ένα πάρα πολύ ωραίο πρόσχημα να πει ότι εδώ, ως πούμε, η αριστερά με κατηγορεί και λοιπά, θα χωρήσω εγώ; Με καταλάβατε! Νομίζω ότι καλό είναι να ληχθεί. . .

ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ: Ναι, αυτό νομίζω το υπαινίχθηκε. Ευχαριστώ για την συμπλήρωση, πράγματι έτσι έχουν τα πράγματα. Και θα σημειώσω κάτι που γνωρίζει και ο κ. Αλιβιζάτος, είχε προσλάβει μάλιστα και ειδικό επιστημονικό συνεργάτη με την εντολή μεταξύ των άλλων να επεξεργασθεί ένα σχέδιο νόμου. Αυτά πράγματι είναι όλα αλήθεια. Αλλά εντέλει η στάση ενός

υπουργού κρίνεται από τις αποφάσεις του. Η πρόθεση υπήρχε, δηλωμένη. Και μάλιστα όχι δηλωμένη, είχε αρχίσει να κατευθύνεται προς μια προσπάθεια αντιμετώπισης του προβλήματος. Δεν τα αρνείται κανείς όλα αυτά. Αν τώρα το άρθρο του Πέτρου του Ευθυμίου, το οποίο το συζήτησες και το συζήτησα και εκφράσαμε τις ανησυχίες και του φόβους μας για τις συνέπειες που θα μπορούσε να είχε, έδωσε αν θέλετε, το εναρκτήριο λάκτισμα, μπορεί. Αλλά κατά τη δική μου αίσθηση ο υπουργός έχει την ευθύνη των πράξεών του. Και αλίμονο αν εντυπωσιαζόταν από ένα άρθρο. Έστω και αν οι συνέπειες οι οποίες συνοδεύονται από τη δημοσίευσή του είναι πράγματι δυσβάστακτες. Διότι εντέλει ο υπουργός —ο εκάστοτε υπουργός Εθνικής Άμυνας, δεν πρόκειται για τον παρόντα, η θέση είναι κοινή, οι μεθοδεύσεις μόνο αλλάζουν και το πρόβλημα εξακολουθεί να παραμένει άλυτο— θα πρέπει να επωμίζεται συνεκτιμώντας όλες τις παραμέτρους την ευθύνη και να χαράζει μια πολιτική διαμορφώνοντας την πολιτική του και σε νομοθέτημα. Αυτό δεν έγινε και μάλιστα όπως σας είπα οδηγηθήκαμε σε μια διαδικαστική σκληρότητα την οποία δεν ξέρω πώς είναι πια δυνατόν ή εύκολο να απαγκιστρωθούμε. Εκεί μας οδηγεί η τελευταία μεθόδευσή και η εμπλοκή του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους στο όλο θέμα. Νομίζω, και εδώ θα συμφωνήσει και ο Νίκος ο Αλιβιζάτος, και ο κ. Βεγλερής ότι η διαδικασία η οποία ακολουθήθηκε ήταν εντελώς ανορθόδοξη. Δεν γνωρίζω περιπτώσεις όπου προληπτικά ερωτάται το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους για τη συνταγματικότητα ενός μέτρου το οποίο πρόκειται να επενδυθεί σε νόμο. Αυτό αν δεν είναι πρωτακουστό πάντως είναι όλως σπάνια εξαίρεση. Προφανώς ο υπουργός ενόψει των πολλαπλασιαζόμενων πίεσεων αποζητούσε αν θέλετε ένα alibi, ένα σωσίβιο. Και το αναζήτησε στη γνωμοδότηση του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους. Τώρα, αυτό που θα ήθελα ίσως να σας παρουσιάσω ως φιλοσοφία η οποία διακατέχει τη γνωμοδότηση του Νομικού Συμβουλίου είναι η έντονη προσήλωση σε μια οργανωτική αντίληψη της πολιτείας και σε μια αν θέλετε επιτήδεια παράκαμψη των στοιχείων των φιλελεύθερων που διέπουν την οργάνωση και τη λειτουργία της. Πράγματι στο κείμενο της γνωμοδότησης κυριαρχεί η μέριμνα για τις συνέπειες που θα έχει η εφαρμογή του μέτρου ως προς τις ένοπλες δυνάμεις και γενικά στην υπόσταση και την λειτουργία της κρατικής εξουσίας, ενώ σκέψεις σχετικές με τη συμπίεση, τη συνταγματικά ανεπιτρεπτή και σε σύγχρονες συνθήκες συνταγματικά εντελώς μία ανεπιθύμητη συμπίεση της ελευθερίας του πολίτου καθόλου νομίζω δεν αντιμετωπίζονται στην γνωμοδότηση του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους. Άλλωστε, προσέξτε, δεν ήταν και δυνατόν να αντιμετωπιστούν. Διότι το πρόβλημα ετέθη ήδη με χειραγωγημένο τρόπο. Το πρόβλημα ετέθηκε για να απαντηθεί αρνητικά. Νομίζω ήδη η θέση του προϊδέαζε την απάντηση και όχι μόνο η θέση του προβλήματος αλλά και η συγκεκριμένη πρωτοβουλία προϊδέαζε την απάντηση. Δεν γνωρίζω πολλούς υπουργούς οι οποίοι απευθύνονται στο Νομικό Συμβούλιο του Κράτους όταν πράγματι διαπορούν ως προς την ορθότητα μιας λύσεως την οποία πρόκειται να δώσουν.

ΨΥΧΑΣ: Κύριε Καθηγητά, νομίζω ότι δεν υποβλήθηκε και περιεχόμενο νομοσχεδίου, αλλά ένα ερώτημα γενικό.

ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ: Δεν το ξέρω. Είναι κάτι που δεν γνωρίζω, μπορεί να είναι όπως το λέτε, αλλά να μην λέμε και πράγματα που ενδεχομένως δεν είναι ακριβώς έτσι. Τώρα, νομίζω ότι η προσέγγιση του Νίκου του Αλιβιζάτου, γι' αυτό και είπα από την αρχή ότι οι διαφορές μας είναι διαφορές αποχρώσεων, έχουν ως κύριο μέλημα να αναδείξουν ακριβώς τα στοιχεία της ελλείψεως ελευθερίας στο νομικό πολιτισμό μας και στις ρυθμίσεις για την αντιμετώπιση ενός ολόεντα και

πιστικότερου προβλήματος. Φυσικά η λύση του δεν είναι εύκολη, φυσικά υπάρχουν δυσχέρειες οι οποίες έχουν επισημανθεί αλλά ούτε και μπορεί να εκκρεμεί. Πάντως εύκολα μπορούμε να αναζητήσουμε και να βρούμε μια διέξοδο. Νομίζω με αυτά τα δεδομένα θα πρέπει η συμφωνία την οποία υποθέτω θα έχουμε στον κύκλο αυτόν, να ειπωθεί για μια ακόμη φορά προς τα έξω. Αλλά το σημαντικότερο θα έλεγα να επισημανθεί ότι η πολιτεία είναι υποχρεωμένη να πραγματοποιεί το φιλελεύθερο πνεύμα του Συντάγματος σε κάθε περιοχή σε κάθε στιγμή που δοκιμάζεται. Και φυσικά πραγματώνοντας το φιλελεύθερο πνεύμα του Συντάγματος να συνεκτιμά και τις ανάγκες τις οποίες δεν το αρνούμαι, σύμφωνα με τη νέα διεθνή συγκυρία είναι πράγματι πιστικές. Αλλά θα έλεγα ότι δεν είναι επαρκείς για να αποτρέψουν την λύση ενός προβλήματος το οποίο επί τόσα χρόνια εκκρεμεί και του οποίου τη λύση νομίζω θα αργήσουμε υπό τα παρόντα τουλάχιστον δεδομένα να δούμε. Ευχαριστώ για την προσοχή σας.

ΨΥΧΑΣ: Να ευχαριστήσω τον κ. Παπαδημητρίου. Ήθελα σε σχέση με αυτά που λέχθηκαν μόνο μια παρατήρηση να κάνω. Σε σχέση με τον κ. Αλιβιζάτο ανέφερε την Κύπρο μεταξύ των χωρών οι οποίες δεν έχουν κάνει νομοθετική ρύθμιση για εναλλακτική κοινωνική θητεία. Ευτυχώς από μια άποψη από τον Ιανουάριο του 1992 έχουμε ψήφιση στην Κυπριακή Βουλή, ομόφωνη ψήφιση, ενός νομοσχεδίου το οποίο προβλέπει και τη δυνατότητα της κοινωνικής, ας πούμε, θητείας και της άοπλης και μάλιστα όχι μόνο για όσους αρνούνται να καταταχθούν αλλά και για όσους έχουν καταταχθεί. Μάλιστα βάζει περίπου πενήντα τοις εκατό επιπλέον, 3/4 παραπάνω της κοινωνικής θητείας, ενώ όσον αφορά την άοπλη περίπου 30 τοις εκατό επιπλέον. Υπάρχει μια ενδιαφέρουσα εξέλιξη στην Κύπρο εδώ και ένα χρόνο. Η οποία Κύπρος βέβαια από τη μια είναι πιο ευαίσθητη στα ανθρώπινα δικαιώματα αφετέρου θεωρητικώς έχει και τα πιο μεγαλύτερα προβλήματα άμυνας, από μία άποψη.

ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ: Κύριε Ψύχα, μιας και φέρατε το παράδειγμα της Κύπρου θα μου επιτρέψετε να κάνω και μία ακόμη παρατήρηση. Υπάρχουν περιπτώσεις συνταγματικών ορισμών εντελώς ανελαστικών. Παράδειγμα της Κύπρου. Όταν το Κυπριακό Σύνταγμα ορίζει ότι ο πολίτης αποκτά το δικαίωμα της ψήφου με τη συμπλήρωση του 21ου έτους της ηλικίας του νομίζω δεν αφήνει περιθώρια για ευρηματικές κατασκευές με τις οποίες θα μπορούσαμε παρά την εμφανή επιθυμία να αποκλείουμε από τον κανόνα αυτό. Αλλά εκεί μένει μένει νομίζω ανοιχτός μόνο ο δρόμος της αναθεώρησης. Όταν όμως το σύνταγμα το δικό μας περιέχει μια διάταξη με αρχαϊκό και εξ απόψεως διατυπώσεως περιεχόμενο, η οποία πάντως διατύπωση είναι πολυσήμαντη, επιτρέπει διεξόδους, επιτρέπει λύσεις. Δεν μπορώ να καταλάβω γιατί υπό αυτά τα δεδομένα ως μόνη διέξοδος προβάλλεται η αναθεώρηση του Συντάγματος. Αυτό πράγματι μου είναι αδιανόητο. Θα δεχόμουν την, αν θέλετε, αυστηρή προσήλωση όταν ο συνταγματικός ορισμός είναι καθαυτός ανελαστικός. Σας έφερα ένα παράδειγμα. Όταν όμως ο ορισμός παρέχει διεξόδους, δεν καταλαβαίνω, όταν η κοινωνία πιέζει και αυτό είναι φανερό για τη λύση ενός προβλήματος, γιατί να συμπιεζόμαστε στην προσήλωση σε μια διατύπωση αρχαϊκή και να μην αναζητούμε διεξόδους που επιτρέπει η ίδια η διατύπωση, όπως παρατήρησε και ο συνάδελφος κ. Αλιβιζάτος; Ευχαριστώ.

ΨΥΧΑΣ: Πριν δώσω το λόγο στον κ. Μπιτσαξή απλά θέλω να επισημάνω την παρουσία και του βουλευτή του ΠΑΣΟΚ Κοζάνης κ. Κοκελίδη και της τώως Βουλευτού των Οικολόγων κ. Ανδρεαδάκη, οι οποίοι μας τιμούν με την παρουσία τους αυτή τη στιγμή. Επίσης συμπληρωματικά να πω και εγώ ότι από τη δική μας

μεριά ξέραμε όλη αυτή τη διαδικασία που επισήμανε ο κ. Αλιβιζάτος με τις επιστολές σε ποικίλους κοινωνικούς κλπ. φορείς από το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας και χαρήκαμε διότι θεωρήσαμε ότι αποτελεί κατά κάποιον τρόπο την έναρξη του σταματήματος των διώξεων. Αν και όπως αποδείχτηκε το ένα ήταν άσχετο με το άλλο. Και δυστυχώς το κύκνειο άσμα της προσπάθειας συλλογής απόψεων από τους φορείς ήτανε μια συνέντευξη του κ. Βαρβιτσιώτη σε απογευματινή εφημερίδα, στον ΕΘΝΟΣ συγκεκριμένα, όπου έλεγε, κατά τη γνώμη μας αναληθές, ότι ο μόνος φορέας που αποδέχτηκε να απασχολούνται αντιρρησίες και ταυτόχρονα να τους προσφέρει στέγη και τροφή ήταν η ΔΕΗ, υπονοώντας κάποια δουλειά στην εξόρυξη λιγνίτη. Δεν είναι αστείο, υπάρχει συνέντευξη του κ. Υπουργού για το θέμα αυτό. Κύριε Μπιτσαξή.

ΜΠΙΤΣΑΞΗΣ: Ευχαριστώ πολύ και για την πρόσκληση. Παρακολούθησα, με πολύ μεγάλη προσοχή πραγματικά, όλο τον προβληματισμό ο οποίος αναπτύχθηκε για τη συνταγματική πτυχή του όλου θέματος. Διερωτώμουν, την ώρα που άκουγα τον προβληματισμό αυτό, ξεκινώντας από την ουσία του προβλήματος. Η ουσία του προβλήματος είναι ότι 400 άνθρωποι βρίσκονται σήμερα στις φυλακές. Και ότι κάθε χρόνο θα μπαίνουν στις φυλακές με το ισχύον καθεστώς κάποιες δεκάδες, ίσως και παραπάνω, δεν ξέρω. Αν θα μπορούσε να βρεθεί διέξοδος από τη χρήση απλών, απλούστατων, γνωστών στο δίκαιο μηχανισμών, αναγομένων στο χώρο του ποινικού δικαίου. Από τη στιγμή που υπάρχει καταδίκη από το στρατοδικείο ο καταδικασθείς περιέρχεται στην κατάσταση του κρατούμενου ο οποίος εκτίει ποινή. Αυτή δεν είναι μια κατάσταση μη αξιολογήσιμη ή αδιάφορη από την πλευρά του ποινικού δικαίου η οποία σημαίνει αυτομάτως, δηλαδή, ότι αρχίζει η έκτιση της ποινής από την πρώτη και τελειώνει μέχρι την τελευταία μέρα. Στο ποινικό δίκαιο και στον τρόπο της έκτισης της ποινής η πραγματικότητα είναι πολύ πιο πολύπλοκη. Πάρτε για παράδειγμα το θεσμό της μετατροπής. Ο θεσμός της μετατροπής, έχουμε μια εκφώνηση μιας καταδικαστικής απόφασης, η οποία λέει 15 μήνες φυλακή. Δύο χρόνια είναι το όριο της μετατροπής, μετατρεπομένη προς χιλιάς ημερησίως. Τα δυο χρόνια φυλακή ξαφνικά γίνανε κάποιες εκατοντάδες χιλιάδων δραχμών. Και αυτό ούτε έχει αμφισβητηθεί, ούτε καθόλου έχει συσχετιστεί με συνταγματικής υφής προβλήματα. Απενάντια είναι γνωστό και απόλυτα χρήσιμο μέσον αντεγκληματικής πολιτικής και σωφρονιστικής μεταχείρισης. Ο θεσμός της υπ' όρον απόλυσης. Με όρους ή χωρίς όρους, συνήθως με όρους. Γι' αυτό λέγεται και υπ' όρον απόλυση. Μπορεί να εξαρτήσει την απελευθέρωση ενός καταδικασμένου με ορισμένους όρους. Ανάμεσα στους όρους αυτούς τίποτα δεν αποκλείει την εργασία ενδεχομένως, την παροχή μιας ορισμένης υπηρεσίας. Είναι γνωστοί στο ποινικό δίκαιο και άλλοι τρόποι. Το να κατοικείς σε ορισμένο τόπο, το να μην κατοικείς σε άλλον. Είναι πάντως ένας γνωστός, δομημένος μηχανισμός. Και όχι μόνον η υπ' όρον απόλυση. Η αναστολή της ποινής και η υπ' όρον αναστολή της ποινής. Και αναφέρομαι μόνο στους γνωστούς στο ποινικό δίκαιο μηχανισμούς στην Ελλάδα. Υπάρχουν και άλλοι, άλλα σχήματα, τα οποία έχουν εφαρμοστεί στο εξωτερικό. Και με πολύ μεγάλη επιτυχία. Απολύτως δοκιμασμένα στην πράξη. Τα οποία τώρα κρούουν την πόρτα του δικού μας ποινικού συστήματος. Σε ένα ορισμένο βαθμό αρχίζουν και μπολιάζουν τη λογική του. Είναι ακόμη όμως έξω από την πόρτα. Δεν έχουν μπει μέσα. Η εναλλακτική ποινή, δηλαδή η παροχή κοινωνικής εργασίας, κοινωνικής υπηρεσίας, αντί για την έκτιση της ποινής με τη μορφή της εισαγωγής σε μια φυλακή. Γνωστός θεσμός, σχεδόν σε όλη την Ευρώπη πια ισχύει. Δεν έχει αρχίσει να ισχύει σε εμάς. Υπάρχει μέσα στο άρθρο 82 του Ποινικού Κώδικα, σε

πρόσφατη τροποποίηση, η δυνατότητα αυτή, αλλά δεν έχει στηθεί ο διοικητικός μηχανισμός για να λειτουργήσει. Με αυτούς τους τρόπους, μήπως μπορούμε πραγματικά να κάνουμε μια υπέρβαση του συνταγματικού προβλήματος; Τι εμποδίζει για παράδειγμα την εφαρμογή των κοινών, κοινότατων διατάξεων για την υπ' όρον απόλυση. Μία πολύ απλή νομοθετική ρύθμιση χωρίς κανένα απολύτως συνταγματικό πρόβλημα, η οποία θα καθοδηγούσε το δικαστήριο ή θα υποχρέωνε και το δικαστήριο. Γιατί έχουμε και περιπτώσεις μέσα στο νόμο, δεν θέλω να εμπλακώ σε πάρα πολλές τεχνικές λεπτομέρειες, στις οποίες υποχρεώνεται το δικαστήριο να παράσχει ένα ορισμένο μέσον υπέρ του καταδικασθέντος. Υπάρχουν περιπτώσεις όπου η μετατροπή της ποινής για παράδειγμα να είναι νόμω υποχρεωτική. Και κανείς ποτέ δεν αμφισβήτησε ότι αυτό είναι αντισυνταγματικό. Τι εμποδίζει για παράδειγμα και ποιο θα ήταν το συνταγματικό πρόβλημα, στην περίπτωση που υπήρχε στους αντιρρησίες συνείδησης, υποχρεωτική εκ του νόμου υπ' όρον απόλυση με ένα ορισμένο πλαίσιο υποχρεώσεων, και νάτη η κοινωνική εναλλακτική θητεία χωρίς κανένα απολύτως συνταγματικό πρόβλημα. Αυτά δεν τα λέω εγώ πρώτος και έχουν ειπωθεί και έχουν εφαρμοστεί στο εξωτερικό κατά κόρον και τα ξέρει και ο κ. Βαρβιτσιώτης, από τους συμβούλους του. Δεν είναι επομένως ακριβές αυτό το οποίο μας δηλώνει ότι το μόνο που μπορεί να κάνει είναι να βελτιώσει τις συνθήκες κράτησης. Δεν είναι καθόλου ακριβές. Είναι σαν το παράδειγμα του γιατρού που προσπαθεί να θεραπεύσει τον ίκτερο βόφοντα τον ασθενή κόκκινο. Ούτε είναι ακριβές ότι αποτελεί ύπατο εμπόδιο η γνωμοδότηση του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους. Η γνωμοδότηση στο κάτω-κάτω της γραφής αποτελεί ένα συγκεκριμένο ζήτημα το οποίο πραγματικά μη θέλοντας να μπω σε ξένο νερό, έχουμε εδώ δύο καθηγητές του Συνταγματικού Δικαίου, εγώ πολύ λίγο θα μιλήσω με την ιδιότητα πια του δικηγόρου. Αλλά υπάρχουν λύσεις. Απλούστατες, γνωστές στο δίκαιο, καθόλου πρωτότυπες, υπάρχουσες και θα 'λεγε κανείς ότι μερικές απ' αυτές και άμεσες. Δηλαδή διερωτώμαι αν για παράδειγμα ως προς το θέμα της υπ' όρον απόλυσης, αν χρειάζεται να υπάρχει και νομοθετική ρύθμιση. Ή αν αρκεί να υπάρχει μια βούληση μόνο. Μπορεί να λυθεί ακόμα και χωρίς πιθανή νομοθετική ρύθμιση. Μέσα από τον σωφρονιστικό κώδικα για παράδειγμα. Αλλά κι αν ακόμη, και αν δεν είναι -γιατί τώρα δεν έχω μελετήσει και σε βάθος αυτή τη στιγμή πώς είναι διατυπωμένες οι διατάξεις- αλλά κι αν ακόμη δεν είναι διατυπωμένες ώστε να κλείνουν αμέσως τον τρόπο, σίγουρα κανένα συνταγματικής υφής πρόβλημα δεν υπάρχει από τέτοιου είδους ρυθμίσεις. Η πολιτεία μπορεί να ρυθμίσει τους κανόνες της πολιτικής της απέναντι σε μια ορισμένη συμπεριφορά την οποία θεωρεί αξιόποινη ή όχι. Ένα είναι το όριο, ένα είναι ένα πράγμα το οποίο δεν μπορούμε να υπερβούμε με τίποτα. Το οποίο είναι ότι η κοινωνική εναλλακτική θητεία, η οποία προϋποθέτει παροχή κοινωνικής υπηρεσίας, να γίνεται μόνο με τη συναίνεση του καταδικασθέντος. Διότι αλλιώς είναι βέβαια απαγορευμένο στο πλαίσιο και της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων αλλά και του Συντάγματος του δικού μας. Δεν μπορεί να υποχρεωθεί κανείς στην κοινωνική εναλλακτική θητεία. Αυτά είχα να πω σε σχέση με μια απλή πρακτική διέξοδο, η οποία θα μπορούσε να βρεθεί. Αλλά, θα μου επιτραπούν μερικές σκέψεις στο συνταγματικό πρόβλημα. Αυτός ο νόμος ο 731, ο οποίος κατοχυρώνει την άοπλη θητεία γιατί άραγε έχει θεωρηθεί συνταγματικός; Για να κάτσουμε λίγο να σκεφτούμε πάνω σε αυτό. Έχουμε μια διάταξη την οποία διάβασε ο κ. Αλιβιζάτος η οποία λέει «πάντες οι Έλληνες οι οποίοι μπορούν να φέρουν όπλα υποχρεούνται να συμβάλουν στην άμυνα της χώρας» και το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους με όσο βάρος έχει αλλά και παλιότερα η

Κεντρική Νομοπαρασκευαστική Επιτροπή είπαν ότι αυτό είναι αντίθετο με το Σύνταγμα. Απ' την άλλη πλευρά έχουμε τη σειρά εκείνη ολοκλήρω των δικαστικών αποφάσεων οι οποίες έχουν εκδοθεί κατ' εφαρμογή του νόμου 731, οι οποίοι εφήρμοσαν αυτό το νόμο που κατοχυρώνει την άοπλη θητεία σιωπώντας επί του συνταγματικού θέματος. Σε ποια λογική κινείται αυτός ο 731; Ήδη κινείται σε μία λογική η οποία είναι ότι απέναντι στη δυνατότητα κάποιου να συμβάλλει στην άμυνα της χώρας μπορούμε πάντως να κάνουμε και κάποιες εκπώσεις, διότι η ένοπλη θητεία δεν είναι ότι έχω στον ώμο μου ένα όπλο. Ξέρουμε πάρα πολύ καλά από την εμπειρία στο στρατό ότι συνδέεται και με ορισμένες άλλες υποχρεώσεις πρακτικές τις οποίες αυτός που κάνει άοπλη θητεία δεν έχει. Να φυλάει σκοπιά, να μετέχει στις ασκήσεις, να κάνει σκοποβολή, κι όλα αυτά. Πώς λοιπόν έρχεται ένας νόμος ο οποίος σου λέει αυτά εσύ, δέχομαι το συνειδησιακό σου πρόβλημα, και μπορείς και να μην τα κάνεις. Αυτό γιατί είναι συνταγματικό; Δεν είναι υπάρχει άραγε εδώ ταυτότητα του λόγου; Γιατί πάνω σε αυτό υπάρχει μια σωρεία δικαστικών αποφάσεων, οι οποίες τον εφαρμόζουν χωρίς κανένα απολύτως πρόβλημα. Μήπως τυχόν λοιπόν έχουμε να κάνουμε με ένα συνταγματικό πρόβλημα ψευδεπίγραφο στη βαθύτερη ουσία του; Μήπως πίσω από το όποιο νομικό πρόβλημα σε τελική ανάλυση μιλάμε για την ύπαρξη ή μη ύπαρξη πολιτικής βούλησης; Και πολιτική βούληση να λυθεί το θέμα μέχρι σήμερα δεν υπήρξε. Δεν υπήρξε ούτε από την προηγούμενη κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, δεν υπάρχει ούτε από τη σημερινή κυβέρνηση. Για μένα για να κλείσω και να μη σας κουράζω, το πρόβλημα μόνο σε πολύ τριτεύων, θα έλεγα, επίπεδο είναι νομικό. Μηχανισμοί και τρόποι να λυθεί υπάρχουν. Ευχαριστώ.

ΨΥΧΑΣ: Να ευχαριστήσουμε τον κ. Μπιτσαξή. Και θα δώσω το λόγο στον καθηγητή, τον κ. Βεγλερή. Προσωπικά θα ήθελα για τον καθηγητή κ. Βεγλερή να μας πει και γι' αυτή τη διαδικασία στο Νομικό Συμβούλιο του Κράτους. Πως τη θεωρεί;

ΒΕΓΛΕΡΗΣ: Είναι δευτερεύον. Προσωπικά δεν έχω υπόψη μου αυτή τη γνωμοδότηση. Δεν ξέρω πώς την εισήγαγε ο Υπουργός, ούτε ξέρω το περιεχόμενο.

ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ: Δημοσιεύτηκε σε ένα νομικό περιοδικό μόλις τώρα. Την ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ.

ΒΕΓΛΕΡΗΣ: Θέλω να πω λίγο την ιστορία του ζητήματος αυτού, όπως τη γνωρίζω προσωπικά. Το 1980, η Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, υπέβαλε με υπόμνημα, το οποίο μας το προκάλεσε κάποιο ερώτημα από το εξωτερικό, εις την Νομική Επιτροπή της τότε Κοινοβουλευτικής Συνελεύσεως του Συμβουλίου της Ευρώπης. Εκεί εξετάσαμε λεπτομερέστατα το ζήτημα αυτό της αντιρρήσεως συνειδήσεως και της στάσεως της ελληνικής νομοθεσίας και του Συντάγματος απέναντί της. Ήταν ένα υπόμνημα πολυσέλιδο. Εγώ το έγραψα στα γαλλικά, το μεταφράσαμε και στα ελληνικά και λέγαμε εκεί πέρα πώς τίθεται το ζήτημα. Όχι μόνο από απόψεως νομοθεσίας και Συντάγματος αλλά και απόψεως κοινής γνώμης. Και από απόψεως και άλλων λεπτομερειών της νομοθεσίας η οποία σε ορισμένες περιπτώσεις δέχεται την απαλλαγή από τη στρατιωτική θητεία. Θυμάμαι ότι τότε είχα χρησιμοποιήσει το επιχείρημα ότι δεν είναι τόσο φοβερό το ζήτημα να αρνηθούμε την εκτέλεση της στρατιωτικής θητείας και μάλιστα με τα όπλα. Σε μια ορισμένη κατηγορία ανθρώπων οι οποίοι προβάλλουν και μία ένσταση, μία αντίρρηση σοβαρή, θρησκευτική ή φιλοσοφική, διότι έχουμε πάρα πολλές περιπτώσεις στη νομοθεσία μας όπου απαλλάσσεται ο νέος ο οποίος κάθισε καμμία δεκαριά χρόνια στο εξωτερικό και λιγότερο να πούμε και τελείως απαλλάσσεται από τη θητεία αυτή. Επομένως δηλαδή υπήρχαν και περιπτώσεις επιεικείας του νόμου, ή αν θέλετε ευνοίας του

νόμου επί διαφόρων προσώπων. Αλλά φυσικά μέσα σε αυτό το υπόμνημα εξετάσαμε και την υπόθεση αυτού του νόμου, του 1977. Θυμάμαι μάλιστα ότι είχα πάει στον κ. Αβέρωφ, μετά τη δημοσίευσή του νόμου για να του πω ότι το νομοθέτημα αυτό που κάνετε δεν ανταποκρίνεται απολύτως στο βάθος της ενστάσεως της αντιρρήσεως συνειδήσεως. Διότι οι Μάρτυρες του Ιεχωβά ή τέλος πάντων οι αντιρρησίες συνειδήσεως έστω και φιλοσοφικοί δεν εννοούν καν να σηκώσουν όπλο. Δηλαδή το πάνε βαθιά το ζήτημα. Στην αρχή είχαμε σημειώσει στο υπόμνημά μας και κάτι άλλο, ότι αυτή η βοηθητική στρατιωτική θητεία δεν υπήρχε ως καθεστώς, δηλαδή εκτελέσεως της στρατιωτικής θητείας, δεν υπήρχε τέτοια θητεία. Δηλαδή ήταν ένας τρόπος για να μετατίθενται αυτοί οι οποίοι στρατολογούνται και έχουν αντιρρήσεις συνειδήσεως σε πολύ χαμηλά έργα πλέον και όχι σε μια στρατιωτική θητεία η οποία θα ήταν σύμφωνη με τη δική τους αξιοπρέπεια. Αυτά τα είχαμε πει το 1980, διότι τότε είχαμε αυτές τις οχλήσεις, από πολλές οργανώσεις του εξωτερικού και κυρίως από τη Διεθνή Αμνηστία. Για τη Διεθνή Αμνηστία αποτελεί ένα καρφί, το γεγονός ότι στην Ελλάδα σε μια χώρα της Ευρώπης υπάρχουν ορισμένοι άνθρωποι οι οποίοι εκτίουν μονίμως ποινή φυλακίσεως, μέσα σε κρατητήρια και σε φυλακές για λόγους συνειδήσεως. Αυτό για την Διεθνή Αμνηστία είναι ακατανόητο. Για την ψυχολογία και την φιλοσοφία, αν θέλετε, της Διεθνούς Αμνηστίας ως οργανώσεως, αξιολογώτατης, είναι κάτι το ακατανόητο. Χωρίς να μπαίνει στις λεπτομέρειες της δικής μας νομοθεσίας. Αλλά πρέπει να προσθέσω ότι σε αυτό το υπόμνημα δεν αποκρύψαμε, και είναι και το δικό μου συναίσθημα, για αυτό συμφωνώ με το συμπέρασμα του κ. Αλιβιζάτου και του κ. Παπαδημητρίου, ότι δεν πρέπει να παραγνωρίσουμε, ότι εδώ πέρα υπάρχει μία κοινή γνώμη δυσμενής. Και υπάρχουν ασφαλώς συνταγματικά εμπόδια. Υπάρχουν συνταγματικά εμπόδια τα οποία, όπως είπε ο κ. Αλιβιζάτος, εισήχθησαν το 1911 και ανανεώθηκαν αργότερα. Όταν γινόταν το Σύνταγμα του 1952, Σύνταγμα εμφυλίου πολέμου. Τότε στη Βουλή εκείνη του 1948, του 1949 κλπ. Εκείνοι οι οποίοι έφτιαξαν το Σύνταγμα, είχε ένας από τους βουλευτές, του οποίου ενθυμούμαι το όνομα και την προσωπικότητα –άλλωστε δεν υπάρχει πια– είχε μεταχειριστεί και το συγγενικό επιχείρημα ότι αυτοί οι άνθρωποι επρόδωσαν την πατρίδα διότι στον αλβανικό πόλεμο δεν πήγαν να την υπερασπίσουν. Επομένως ανανεώθηκε αυτή η μεγάλη καταφορά εναντίον των αντιρρησιών συνειδήσεως και συγκεκριμένως είχαν αναφερθεί τότε οι χιλιαστές ως αυτοί οι οποίοι προκάλούσαν την ανάγκη να αναζωογονηθεί το γράμμα του Συντάγματος με αυτό το πνεύμα. Αυτά ως αναφορά το παθελθόν. Τώρα ας έλθουμε και στο ίδιο το Υπόμνημα. Και ελέγαμε και το εξής. Και αυτό δεν πρέπει να παραγνωριστεί κύριοι και κυρίες. Είναι ότι πράγματι στην Ελλάδα –είναι δική μου η εμπειρία– δεν είναι συμπαθής η υπόθεση της αρνήσεως της στρατιωτικής θητείας από απόψεως κοινής γνώμης. Σας το λέγω από τις συνομιλίες που είχα ιδιωτικά. Όταν θέτω το ζήτημα, διότι είμαι υπερασπιστής του ζητήματος αυτού, και επαγγελματικώς και ηθικώς, αν θέλετε, υπερασπιστής εκ πεποιθήσεως. Όσες φορές όμως το έθεσα το ζήτημα αυτό σε φίλους μου είπαν πώς είναι δυνατόν ορισμένα παιδιά του ελληνικού λαού να μην πάνε να υπηρετήσουν. Εκεί βλέπετε έχουμε, μία αισθηματική αντίρρηση, μία αισθηματική αντίθεση, αν θέλετε, η οποία είναι δύσκολο να υπερπηδηθεί. Και επομένως το λέγω αυτό για να καταλήξω στο συμπέρασμα ότι το γράμμα του Συντάγματος το οποίο έγινε με μεγάλη επιμέλεια για να πληξεί ακριβώς τους αντιρρησίες συνειδήσεως, ανταποκρίνεται δυστυχώς λίγο πολύ σε ένα κοινό αίσθημα. Κι αυτό το λέγω για να έχουμε υπόψη μας ότι υπάρχει μια δυσκολία υπερπηδήσεως του ζητήματος αυτού. Παράλληλα όμως και αυτό το

ζήτημα το έθιγα επίσης ή προσπαθούσα να το θίξω στο Υπόμνημά μας. Γεγονός είναι ότι υπάρχει στην Ευρώπη μια κοινή γνώμη θετική, η οποία είναι υπέρ της αντιρρήσεως συνειδησεως. Τότε είχαμε ερευνήσει διάφορες νομοθεσίες. Δεν νομίζω ότι εξαντλήσαμε όλες τις νομοθεσίες αλλά μερικές νομοθεσίες τις οποίες είχαμε εξετάσει, είδαμε ότι πάντοτε προβλέπεται μία εναλλακτική υπηρεσία. Και σε χώρες όπως η Ισπανία, όπου το θρησκευτικό εκεί αίσθημα, το θρησκευτικό, το καθολικό αίσθημα είναι ανώτερο. Και εκεί υπήρχε μια τέτοια ρύθμιση. Στη δε Γαλλία υπήρχε και μια διαδικασία εις βάθμη, σε δυο βαθμούς για να ελέγχεται κατά πόσον η αντίρρηση συνειδησεως είναι ειλικρινής. Και δεν πρόκειται περί μιας απάτης, ας πούμε, για την αποφυγή της στρατιωτικής θητείας. Και υπάρχει μια διαδικασία σε δυο βαθμούς ούτως ώστε να είναι σίγουρη πλέον η διοίκησης, η στρατιωτική διοίκησης, ότι αυτή η αντίρρησης δίδεται από συνειδησεως και όχι ως τέχνασμα. Αυτό ως αναφορά το παρελθόν. Από τότε το ζήτημα ακολούθησε τη μοίρα που ξέρετε. Δηλαδή έγινε στάσιμο. Είπατε πολύ σωστά ότι έχει μια στασιμότητα την οποία θα διατηρήσει φοβούμαι επί πολύν καιρό. Τελυταίως είχα ένα τηλεφώνημα προσωπικό, από τον κ. Βαρβιτσιώτη. Τον κ. Βαρβιτσιώτη δεν τον γνωρίζω προσωπικά, αλλά μου έκανε την τιμή και μου τηλεφώνησε. Και μου είπε, ξέρετε, έχουμε αυτό το ζήτημα, με απασχολεί, πιέζομαι από το εξωτερικό, με απασχολεί πάρα πολύ το ζήτημα, ξέρω ότι ασχοληθήκατε και εσείς. Ποια είναι η γνώμη σας; Του απήντησα τα εξής. Ναι κ. Υπουργέ, λέω, γνωρίζω το ζήτημα και το έχω μελετήσει κατ' επανάληψιν, όσο μπορώ να το μελετήσω. Έχω καταλήξει σε ένα συμπέρασμα κ.τ.λ. και θα σας στείλω όλο το υλικό το οποίο διαθέτω. Και ως υλικό είχα αυτό το παλιό μου Υπόμνημα και κάτι άλλα στοιχεία. Κάθησα και του έγραψα μια επιστολή. Πράγμα το οποίον του είπα και σύντομα στο τηλέφωνο. Τότε μου επικαλέστηκε τη γνωμοδότηση του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους. Εγώ είχα την αντίληψη, δεν ξέρω αν είναι σωστή αυτή η αντίληψίς μου, η εντύπωσίς μου, ότι υπήρχε και παλαιότερη γνωμοδότηση δυσμενής του Συμβουλίου του Κράτους.

ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ: Της ΚΕΝΕ. Της Κεντρικής Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής.

ΒΕΓΛΕΡΗΣ: Ποια είναι αυτή;

ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ: Είναι στο Υπουργείο Προεδρίας.

ΒΕΓΛΕΡΗΣ: Εν πάσει περιπτώσει, του είπα ότι βεβαίως ξέρω ότι υποστηρίζεται αυτή η αντίθετη εισηγήσις, ξέρω το γράμμα του Συντάγματος, αλλά έχετε υπόψιν σας Κύριε υπουργέ ότι υπάρχει μία κοινή γνώμη διεθνής και Ευρωπαϊκή η οποία είναι διαφορετική και αυτή δεν μπορεί να μη λαμβάνεται υπόψη διότι αυτή τη στιγμή βρισκόμαστε σε ένα πλέγμα κανόνων Ευρωπαϊκών στους οποίους πρέπει να είμεθα πειθαρχικοί. Λέει θα ήθελα να τα πούμε και θα σας στείλω το αυτοκίνητο. Λέγω να έρθω να σας συναντήσω. Όχι, θα σας στείλω το αυτοκίνητο. Το αυτοκίνητο δεν ήλθε ποτέ και ο Υπουργός δεν απήντησε. Αλλά δεν θέλω να τον παρεξηγήσω. Διότι, όπως άκουσα προ ολίγου, ο άνθρωπος έκανε και άλλες έρευνες και εθεώρησε ότι η δική μου πλέον η συμβουλή ήτανε περιττή ή πλεονάζουσα. Και γι' αυτό δεν είχα άλλη συνέχεια. Τώρα για να φτάσουμε στο συμπέρασμα. Το συμπέρασμα πράγματι όπως ελέγχθη από τους προλαλήσαντες και με όλη μας την καλή θέληση είναι δύσκολο το ζήτημα. Έχουμε, όπως ακούσαμε, από τον κ. Αλιβιζάτο, έχουμε μία μασιά, δύο διατάξεις του Συντάγματος οι οποίες το πιάνουν. Εάν λάβετε υπόψη τι συμβαίνει σε ένα άλλο ζήτημα πολύ πιο κρίσιμο, όπου η λύσις υπέρ της απόψεώς μας είναι πολύ πιο σαφής, το ζήτημα πλέον του προσηλυτισμού. Όπου εκεί πέρα κατά τη γνώμη μου υπάρχει αναμφισβήτητη παραβίαση του Συντάγματος

από τους νόμους του 1938. Διότι πρέπει το Σύνταγμα να το ερμηνεύουμε κατά ένα τρόπο ο οποίος δεν θέτει σε αντίθεση τις διατάξεις αλλά προσπαθεί να τις συμβιβάσει. Εάν ξεκινήσουμε απ' αυτή τη βάση, τότε νομίζω ότι το ζήτημα των αντιρρήσιων συνειδησεως εξακολουθεί να είναι πολύ δύσκολο ζήτημα. Και βέβαια, σε τελευταία ανάλυση δεν ξέρουμε τι εξέλιξη θα έχει και ποια τόλμη μπορούν να δεχτούν οι Έλληνες, δηλαδή η Ελληνική Κυβέρνηση, η Ελληνική Βουλή τελικά, υπακούουσα πλέον στην κοινή αυτή απαίτηση. Να μην υπάρχουν άνθρωποι στη φυλακή για ζητήματα που δεν είναι εγκληματικές πράξεις. Εάν δε αυτό δεν μπορεί να επιτευχθεί δεν υπάρχει καμιά άλλη λύση πλέον παρά η τροποποίηση του Συντάγματος. Η αναθεώρηση του Συντάγματος. Και σημειώστε ότι αυτή η αναθεώρηση πρώτον είναι καιρός για να γίνει, όχι μόνο σ' αυτό το σημείο αλλά και σε πάρα πολλά άλλα σημεία, διότι κατά τη γνώμη μου αν υπάρχει ένα Σύνταγμα γεμάτο ανισότητες, προνόμια και απαράδεκτες διατάξεις, είναι το Ελληνικό Σύνταγμα, το οποίο είναι το Σύνταγμα του 1952, το οποίο χειροτέρευσε το 1975, από απόψεως δηλαδή αναγνωρίσεως των μεγάλων αρχών ελευθερίας και ισότητας. Αυτή είναι η πραγματικότητα. Γι' αυτό, ως τότε βέβαια το ζήτημα θα μείνει πολύ εκκρεμές εδώ πέρα, και επαναλαμβάνω και θα είναι δυσμενής η κοινή γνώμη όχι μόνο μέσα στη Βουλή, αλλά θα είναι και δυσμενής ίσως και στον υπόλοιπο κόσμο. Αυτά τα λέω, διότι νομίζω θα πρέπει να είναι κανείς ρεαλιστής, να μη δώσει ελπίδες κτλ., και δεν νομίζω ότι θα κατανικηθεί εύκολα η επιχειρηματολογία του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, όπως φαίνεται ότι είναι. Διότι δεν είδα τη γνωμοδότηση. Πάντως εκτιμώ πάρα πολύ την προσπάθεια που έκανε ο κ. Αλιβιζάτος να βρεί μια διέξοδο και πράγματι ένα Σύνταγμα ξέρετε, το οποίο συντάσσεται υπό ορισμένες προκαταλήψεις, το οποίο αντανακλά, ορισμένες, πώς να το πω, καθυστερημένες ιδέες, πρέπει να υπάρχει κάποιος τρόπος στην εφαρμογή του να γίνει καλύτερο. Σε εμάς συμβαίνει το αντίθετο. Αυτή είναι η πείρα μου η δικηγορική. Σε μας το χειροτερεύουμε το Σύνταγμα. Διότι έχουμε σκοπιμότητες τις οποίες δεν θέλουμε να ικανοποιήσουμε ή μάλλον θέλουμε να ικανοποιήσουμε, παρά ορισμένες διατάξεις που επιδέχονται μια ορισμένη ερμηνεία. Τούτων τεθέντων, πάντως, νομίζω ότι πρέπει να βαδίσουμε σε μία τροποποίηση του Συντάγματος, η οποία θα λύσει το ζήτημα, θα απαλείψει αυτές τις δύο διατάξεις και θα επιτρέψει να δοθεί και νομοθετικά και πρακτικά μια λύσις, η οποία είναι ανθρωπίνη και σύμφωνη με την κοινή Ευρωπαϊκή και μπορώ να πω παγκόσμια αντίληψη. Ευχαριστώ.

ΨΥΧΑΣ: Να ευχαριστήσουμε ιδιαίτερα τον κ. Καθηγητή. Ο κ. Αλιβιζάτος έχει ζητήσει το λόγο, να κάνει μία παρατήρηση.

ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ: Με αφορμή τα όσα είπε ο καθηγητής κ. Βεγλερής θέλω να θυμηθώ, είπε ο κ. Βεγλερής, ότι έχουμε μια κοινή γνώμη ελληνική η οποία στηρίζει την συνταγματική ρύθμιση και μια Ευρωπαϊκή κοινή γνώμη πολύ πιο ευαίσθητη. Επειδή βρισκόμαστε στο συγκεκριμένο χώρο και, απ' ότι βλέπω στα πρόσωπα των παρισταμένων, με τη συγκεκριμένη ευαισθησία, ήθελα να μεταφέρω ένα περιστατικό που είχαμε στην Ένωση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου με τον κ. Βεγλερή, ο οποίος είναι ο άνθρωπος ο οποίος εμένα τουλάχιστον με έχει μάθει να μη θεωρώ δεδομένο τίποτα απ' αυτά τα οποία έχουμε εθιστεί, όσο προοδευτικές ή άλλες αντιλήψεις έχουμε από την εποχή των παιδικών μας χρόνων να θεωρούμε ως δεδομένες, π.χ. το θέμα του προσηλυτισμού, της διδασκαλίας του μαθήματος των θρησκευτικών, που θεωρούμε αυτονόητη, κλπ, ότι είναι αυτονόητα σύμφωνα προς το Σύνταγμα. Αλλά αυτό είναι ειδικό θέμα. Ακούστε το περιστατικό. Στην Ένωση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου μάς έρχονται διάφορες καταγγελίες για παραβιάσεις των ανθρωπίνων

δικαιώματων. Και συνέχεται το Διοικητικό Συμβούλιο το οποίο με εισήγηση κάποιου από εμάς αποφασίζει για κάποιο διάβημα το οποίο θα μπορούσε ενδεχομένως να αμβλύνει τη συγκεκριμένη παραβίαση του δικαιώματος του ανθρώπου. Η συγκεκριμένη καταγγελία όπου και εγώ είχα πείσει θύμα της κρατούσας αντίληψης και με διόρθωσε ο κ. καθηγητής, και γι' αυτό το αναφέρω αυτό το παράδειγμα, προήρχετο από γονείς δύο παιδιών σε ένα χωριό του Κιλκίς. Ήταν Μάρτυρες του Ιεχωβά. Και οι γονείς, δεν σχολιάζω τώρα το αν αυτός είναι ο καταλληλότερος τρόπος να μεγαλώσεις τα παιδιά σου, είχαν πει στα παιδιά, κοιτάξτε να δείτε, δεν θα πάτε στην παρέλαση της 28ης Οκτωβρίου, που κάνει το σχολείο. 13 και 11 ετών τα παιδιά. Δεν πήγαν τα παιδιά στην παρέλαση, φάγανε 3 μέρες αποβολή, από το γυμνασιάρχη και μας ήρθε το περιστατικό αυτό στην Ένωση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Αντιλαμβάνεστε το κλίμα που επικρατούσε σε ένα δεκαμελές διοικητικό συμβούλιο θα έλεγα με ανθρωπύς με κατ' εξοχήν γενικότερα ανοιχτές αντιλήψεις –δεν είναι το πιο συντηρητικό Διοικητικό Συμβούλιο που υπάρχει στην Αθήνα– όπου βέβαια αρχίσαμε να λέμε όλοι με διάφορες αποχρώσεις, εν πάσει περιπτώσει η 28η Οκτωβρίου δεν είναι θρησκευτική τελετή, είναι η άμυνα της χώρας μας, οι πιο προοδευτικοί λέγανε το όχι στο φασισμό, το όχι του λαού, το όχι βεβαίως του Μεταξά κτλ. Και μας λέει ο κ. Βεγλερής –ακριβώς σας το λέω το περιστατικό γιατί νομίζω ότι είχε τελείως δίκιο, τσαντίστηκε στο τέλος, μας αφήνει και μιλάμε όλοι και στο τέλος μιλάει τελευταίος– βρε Νίκο, μου λέει εμένα, σε ποια πόλη, σε ποια χώρα της Ευρώπης έχεις δει τους μαθητές να παρελαύνουν στους δρόμους; Σε καμία χώρα της Ευρώπης δεν παρελαύνουν οι μαθητές στους δρόμους. Παρελαύνουν μόνο οι εκκλησίες, τα παπαδοπαίδια ή άμα θέλει το παιδί σου να κρατάει το εξαπτέρυγο και να περπατήσει. Υπάρχει κανένας από μας που τους παραστάμενους εδώ που να έχει σκεφτεί ότι η παρέλαση των σχολείων στους δρόμους ενδεχομένως μπορεί να αποτελεί έναν πειθαναγκασμό –νομίζω ότι είχε δίκιο. Απλώς θέλω να πω ότι εγώ προσωπικά δεν το είχα σκεφτεί. Τίποτε άλλο.

ΨΥΧΑΣ: Ο κ. Παπαδημητρίου θέλει να κάνει ένα σχόλιο και μετά θα δώσω το λόγο στον κ. Νικητόπουλο, εκπρόσωπο του κ. Κόρακα.

ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ: Παρά το γεγονός ότι η επιθυμία είναι να συμφωνήσουμε όλοι στο τραπέζι αυτό, γιατί είναι αν θέλετε, θα έλεγα υπαρκτός όρος για την αγωνιστική προσπάθειά σας. Νομίζω ότι διαφαίνονται ορισμένες διαφωνίες. Και θα ήταν ίσως παράλειψη να μην τις επισημάνω. Ο κ. Μπιταξής θέλησε πράγματι με μία αίσθηση ρεαλισμού να δώσει διεξόδους σε ένα πρόβλημα στο οποίο είμαστε όλοι μάρτυρες. Η πρότασή του όμως και η συλλογιστική του προϋποθέτει πράγματα που για μένα κάθε άλλο αυτονόητα είναι. Θα έλεγα ευθέως ότι είναι απαράδεκτα. Διότι η ευνοϊκή ποινική μεταχείριση ενός καταδικασθέντος προϋποθέτει το αξιόποινο της πράξης και την επιβολή ποινής. Είναι ίσως μία εκ των ενόντων λύση για να αποσυμφωρήσει το πρόβλημα, να εκτονώσει το πρόβλημα, αλλά είναι βέβαιο ότι δεν πρόκειται για πολιτισμένη λύση. Δεν πρόκειται για λύση η οποία ευθυγραμμίζεται με βασικές αξίες του πολιτισμού μας. Άρα είναι μία λύση ανάγκης. Για μένα, ως μου επιτραπεί ευθέως να πω απαράδεκτη, διότι η υποδοχή της θα συντηρούσε και θα διαιωνίζε το πρόβλημα όπως το ζούμε και όπως το γνωρίζουμε. Δεύτερον, νομίζω ότι είναι δύο μεγάλες ομάδες, ως τις αποκαλέσω έτσι συμβατικά πίεσης οι οποίες αποτελούν προφανώς εμπόδιο για μία ανοιχτή συζήτηση του προβλήματος. Οι ομάδες αυτές, θα πρόσθετα ίσως και μία καχυποψία, θα έλεγα, όχι αναγκαστικά αντίρρηση στην κοινή γνώμη, για τη θετική λύση του προβλήματος. Είναι ο στρατός και η εκκλησία. Η εκκλησία ιδίως ως προς την συντριπτική πλειο-

νότητα των περιπτώσεων, τους Μάρτυρες του Ιεχωβά, και ο στρατός με το γνωστό ιδεόγραμμα του. Θα εθύμιζα εδώ ένα ζήτημα το οποίο δεν μας απασχολεί σήμερα, το οποίο όμως, αν θέλετε, αναδεικνύει την αντίσταση του στρατού και την επιτυχία σε αναγκαίες παρεμβάσεις εκσυγχρονισμού της πολιτείας μας. Τη μη αναθεώρηση της στρατιωτικής ποινικής δικαιοσύνης. Η οποία οφείλεται αποκλειστικά όχι στην ελλείπουσα βούληση του εκάστοτε υπουργού της εκάστοτε κυβέρνησης αλλά στις ασφυκτικές πιέσεις που ασκούνται όταν η βούληση αυτή φαίνεται να οδεύει προς τη Βουλή. Αυτό νομίζω είναι ιστορικά αποδεδειγμένο και δεν πρέπει να το αμφισβητούμε. Το ίδιο πρόβλημα παρουσιάζεται ούτε λίγο ούτε πολύ και με την εναλλακτική θητεία. Και στη λύση του προβλήματος αυτού, μονίμως αντιστέκονται καιροφυλακτούντες οι στρατιωτικοί, όταν βλέπουν ότι το πρόβλημα οδεύει προς μία θετική, λιγότερο ή περισσότερο έστω, θετική λύση. Νομίζω επομένως ότι αυτό που πρέπει να διαπιστώσουμε είναι η έλλειψη πραγματικής πολιτικής βούλησης η οποία θα εξουδετέρωνε αυτές τις αντιστάσεις, που εντέλει αποδεικνύονται κυρίαρχες και αποφασιστικές. Θα συμφωνούσα απολύτως με την προέκταση που έκανε ο κ. Βεγλερής και την οποία ακολούθησε και ο συνάδελφος κ. Αλιβιζάτος. Ότι η συνείδηση ως δικαίωμα πια δεν είναι εθνική. Ο πολιτισμός δεν είναι εθνικός είναι ευρωπαϊκός. Και της πραγματικότητας αυτής γινόμαστε ολόένα και περισσότερο καθημερινά μάρτυρες παρά τη δυσκολία που συναντούμε ακριβώς να ενστερνιστούμε τον ευρωπαϊκό πολιτισμό και τις αξίες του, στον οποίο επιθυμούμε διαρκώς να ενταχθούμε. Άρα το σύστημα δικαιωμάτων που ισχύει σε μία χώρα και η ιδεολογία που περιρρέει στο σύστημα αυτό, όπως και να το κάνουμε έχει προ πολλού πάψει να είναι εθνική. Παραμένει εν πολλοίς εθνική αλλά συμπιέζεται από την Ευρωπαϊκή ιδεολογία και από τις ευρωπαϊκές αντιλήψεις και τη διαμόρφωση και την πρακτική ενός ανάλογου συστήματος προστασίας των δικαιωμάτων. Ακριβώς αυτής της πραγματικότητας βιώνουμε καθημερινά την πίεση και την παρουσία με την διαμαρτυρία που από πάρα πολλές πλευρές μας έρχεται για το ζήτημα. Μία τελευταία σκέψη μόνο. Αλλιμονο αν και εδώ –δεν ξέρω αν θα διαφωνούσα με τον καθηγητή κ. Βεγλερή, θα περίμενα με ενδιαφέρον την δεύτερη τοποθέτησή του– αλίμονο αν περιμέναμε την αναθεώρηση του Συντάγματος για να λύσουμε το πρόβλημα. Αλλά ήθελα απλώς να πω, ότι τη λύση αυτή υπογραμμίζει το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους. Η αίσθηση η δική μου και νομίζω όλων, και συγγνώμη και πάλι για την παρεξήγηση που ίσως δημιουργήθηκε, είναι ότι το πρόβλημα μπορεί να αντιμετωπιστεί χωρίς αναθεώρηση του Συντάγματος.

ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ: Πάντως νομίζω ότι αν περιμένουμε τη λύση του προβλήματος με αναθεώρηση του Συντάγματος καταρχήν μεταθέτουμε τη λύση σε μία χρονική στιγμή μέλλουσα και αβέβαιη. Κυριολεκτικά μέλλουσα και αβέβαιη. Και αυτό θα πρέπει νομίζω να γίνει συνείδηση σε όλους μας. Και στο μέτρο που υπάρχουν πράγματι διέξοδοι, νομίζω θα πρέπει να αναζητήσουμε μία από τις προσφερόμενες. Και οι προσφερόμενες, και ευπρεπείς είναι και στο πλαίσιο του Συντάγματος νομίζω ότι κινούνται. Ευχαριστώ πολύ.

ΝΙΚΗΤΟΠΟΥΛΟΣ: Επειδή αυτή τη στιγμή δεν μπορούσε να έρθει ο κ. Κόρακας, έρχομαι εκ μέρους του ΚΚΕ. Θα ήθελα να τοποθετηθώ και στα συνταγματικά θέματα, αλλά και γύρω από τη θέση του κόμματός μας.

ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ: Με συγχωρείτε. Κάντε τη διευκρίνιση. Γιατί μέχρι το 1990 είχε την αντίθετη θέση. Πρέπει να δεχτείτε την αλλαγή δηλαδή.

ΝΙΚΗΤΟΠΟΥΛΟΣ: Η θέση του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας, είναι ότι ο κάθε νέος και συνολικά ο λαός

μας πρέπει, είναι και δικαίωμα του και καθήκον του όμως, να υπερασπίζεται την εθνική ανεξαρτησία και την εδαφική ακεραιότητα της πατρίδος μας. Απ' αυτή την άποψη μια τέτοια προετοιμασία μπορεί να δοθεί μέσα από τη στρατιωτική θητεία. Στρατιωτική θητεία όμως η οποία θα γίνει μέσα στα πλαίσια ενός εκδημοκρατισμένου στρατού —κι αυτό έχει μεγάλη σημασία— όπου η πάλη μας πρέπει να στρέφεται προς τα εκεί, στον εκδημοκρατισμό των ενόπλων δυνάμεων και σε μια θητεία που δεν θα προσβάλλει την προσωπικότητα του στρατευμένου. Όμως από την άλλη μεριά δεν μπορούμε παρά να θεωρήσουμε ότι είναι δικαίωμα και βεβαίως θεωρούμε δικαίωμα ελλήνων πολιτών, αυτών των λεγομένων αντιρρησιών συνείδησης, οι οποίοι πρέπει να μπορούν —και σωστά κάνουν και διεκδικούν από τη δική τους τη σκοπιά— να εκτελούν μια εναλλακτική κοινωνική θητεία, δηλαδή μέσα από μια κοινωνική υπηρεσία. Δεν αρνούμαστε αυτό το δικαίωμα. Μάλιστα αυτή ακριβώς την άποψη, όπως την εξέθεσα, την εξέφρασε ο βουλευτής του ΚΚΕ Στρατής Κόρακας κατά τη συζήτηση στη Βουλή και μάλιστα χρησιμοποίησε το επιχείρημα ότι το ισχύον Σύνταγμα, καθόλου δεν απαγορεύει την εναλλακτική θητεία, περίπου λέγοντας αυτό που είπατε και εσείς κ. Αλιβιζάτο, ότι δηλαδή ακόμα κι αν δεν θεωρήσουμε ότι είναι δικαίωμα βάσει των άρθρων 2 και 5 του Συντάγματος, όπως νομίζουμε ότι λέει ο κ. Παπαδημητρίου, εν πάσει περιπτώσει αυτή η έννοια του ότι συντελεί στην άμυνα, εκεί μέσα χωράει σαφώς η κοινωνική θητεία δεδομένου ότι η ενασχόληση με τομείς όπως η υγεία ή αν θέλετε, έφερε ένα συγκεκριμένο παράδειγμα, της βοήθειας που μπορεί να δοθεί σε εργατικές οργανώσεις, παραδείγματος χάριν στις παραμεθόριες περιοχές της χώρας μας, όπου να μένουν οι εργαζόμενοι, να μείνει ο κόσμος, συμβάλλει σαφώς στην υπεράσπιση και στην άμυνα της πατρίδας μας. Λοιπόν, αυτή ήταν η θέση του κόμματός μας. Τώρα νομίζω ότι το θέμα πρώτα και κύρια είναι πολιτικό. Δευτερευόντως είναι νομικό. Ή τριτευόντως. Σ' αυτό θέλω να συμφωνήσω με τον κ. Μπιτσαξή. Πραγματικά είναι θέμα βούλησης. Πολιτικής βούλησης. Και πολιτική βούληση —κι εδώ πρέπει να είμαστε καθαροί— δεν υπήρξε απ' ότι φαίνεται ούτε από το ΠΑΣΟΚ, διότι το επιχείρημα ότι στάλθηκε στην Κεντρική Νομοπαρασκευαστική Επιτροπή όπου θεωρήθηκε αντισυνταγματικό, δεν στέκει, υπό την εξής έννοια: Δεν ήταν και ούτε είναι η πρώτη φορά, που η εκάστοτε κυβέρνηση φέρνει στη Βουλή να ψηφιστούν νόμοι που και η Κεντρική Νομοπαρασκευαστική Επιτροπή αλλά και η Επιστημονική Επιτροπή της Βουλής, αν όχι για το σύνολο του νόμου αλλά για αποσπασματικές διατάξεις έχει αποφανθεί ότι είναι ευθέως αντισυνταγματικές. Και όμως έρχεται η πλειοψηφία της Βουλής και τις ψηφίζει. Επομένως, να σημειώσω εδώ πέρα, ότι υπήρξε και στη συζήτηση στη Βουλή, σιωπή εκ μέρους του. Δεν ξέρω πια είναι η θέση του, πάντως υπήρξε σιωπή. Αλλά ας πάρουμε κάτι άλλο, γιατί εδώ είναι το ζήτημα. Και θα συμφωνήσω σ' αυτό το θέμα με τον κ. Παπαδημητρίου. Πραγματικά, τι έννοια είχε το να σταλούν στο Νομικό Συμβούλιο του Κράτους οι σκέψεις του κ. Υπουργού για την καθιέρωση ή μη της εναλλακτικής θητείας, και βάσει της γνωμοδότησης αυτής να λέει ότι είναι αντισυνταγματική και μάλιστα στη Βουλή, αν δεν ήταν επίμονη η προσπάθεια των τριών κομμάτων της αντιπολίτευσης, του Συνασπισμού, του ΚΚΕ και της κ. Ιατροπούλου, εκ μέρους των Οικολόγων—Εναλλακτικών, να συζητηθεί το θέμα, ο Υπουργός ήταν διατεθειμένος να μην το συζητήσει καν. Το ξέκοψε ευθύς εξαρχής. Είναι αντισυνταγματικό κύριοι, πάει. Λοιπόν, είναι θέμα πολιτικής βούλησης καθαρά. Να είμαστε συγκεκριμένοι. Και κάτι άλλο γι' αυτό που είπε ο κ. υπουργός. Ο κ. υπουργός δεν είπε για τη βελτίωση των συνθηκών, αυτό που είπε είναι «περάστε να δείτε κύριοι με τα δικά σας μάτια ότι σήμερα οι συνθήκες στη

Σίνδο, φύλαξης αυτών των ανθρώπων, είναι άριστες.» Αυτό είπε.

ΜΠΙΤΣΑΞΗΣ: Δεν χρίζουν δηλαδή περαιτέρω βελτίωσης.

ΝΙΚΗΤΟΠΟΥΛΟΣ: Είπε: «Είναι άριστες». Το γράφει εδώ μέσα, στα πρακτικά της βουλής.

ΨΥΧΑΣ: Δεν είπε μόνο αυτό. Είπε ότι αποσπάσαμε συγχαρητήρια από τη διεθνή κοινότητα.

ΝΙΚΗΤΟΠΟΥΛΟΣ: Δηλαδή το θέμα δεν ήταν ότι κάποιος άνθρωπος για τη συνείδησή τους ήταν φυλακισμένοι αλλά «κοιτάξτε ότι οι συνθήκες κράτησης τους ήταν άριστες».

ΨΥΧΑΣ: . . . Πράγμα το οποίο είναι και ψευδές ότι απέσπασε συγχαρητήρια.

ΝΙΚΗΤΟΠΟΥΛΟΣ: Τώρα για το θέμα της κοινής γνώμης. Η κοινή γνώμη διαμορφώνεται. Και η κοινή γνώμη διαμορφώνεται μέσα από αυτό που λέμε θεσμούς. Οι θεσμοί είναι και η κυβέρνηση, είναι και η εκκλησία είναι όλοι αυτοί οι θεσμοί. Και τέλος πάντων είναι και τι κάνουν και οι άλλοι που είναι φορείς. Και τα κόμματα και όλοι οι άλλοι. Όλα αυτά έχουν σημασία. Τώρα ειδικά επειδή ειπώθηκε και το θέμα του προεδρικού διατάγματος για τη γενική επιστράτευση ήταν κάτι που επίσης επίμονα ζητήθηκε μέσα στη Βουλή η κατάργησή του. Και από το ΚΚΕ. Ζητήθηκε επίμονα η κατάργησή του, γιατί μετά από 18 ολόκληρα χρόνια εξακολουθεί να υπάρχει κατάσταση γενικής επιστράτευσης, που σαν κύριο χαρακτηριστικό έχει ακριβώς τη δυνατότητα του υπουργού να μην εφαρμόζει αυτό που λέμε ευεργετικές, σε εισαγωγικά, διατάξεις και να επιβάλλονται ποινές εξοντωτικές. Κι όμως εκεί δεν πήρε θέση ο υπουργός. Όπως δεν πήρε θέση ο υπουργός και στο θέμα της αναθεώρησης του στρατιωτικού ποινικού κώδικα. Υπήρξαν μια σειρά από αλληλοκατηγορίες ανάμεσα στη Ν.Δ. και ΠΑΣΟΚ, ποιος προωθεί τι και ποιος προώθησε, αλλά δεν υπήρξε δέσμευση. Άρα λοιπόν είναι θέμα πολιτικής βούλησης καθαρά. Και θα ήθελα τελικά να σταθώ λιγάκι σε αυτό το θέμα που έθιξε ο κ. Μπιτσαξής και να συμφωνήσω με την άποψη του κ. Παπαδημητρίου. Δε θα το 'λεγα απαράδεκτες, δεν είναι θέμα αν στέκονται ή όχι. Το θέμα είναι αν τέτοιες απόψεις που δέχονται ευθύς εξαρχής τον αντιρρησιών συνείδησης σαν φυλακισμένο, σαν κατηγορούμενο δηλαδή, σαν κρατούμενο και ξεκινάμε με αυτή τη λογική να βρούμε λύσεις έστω και αν είναι λύση ανάγκης να βγει έξω, δεν βοηθάει, τέτοιες σκέψεις δηλαδή των θεσμών του ποινικού δικαίου, στον αγώνα για την καθιέρωση της εναλλακτικής κοινωνικής θητείας.

ΜΠΙΤΣΑΞΗΣ: Η τροπολογία σας, τι έκανε; Αυτό δεν έκανε;

ΝΙΚΗΤΟΠΟΥΛΟΣ: Έλεγε για άμεση αποφυλάκιση. Στο σκεπτικό της τροπολογίας και των τροπολογιών που κατατέθηκαν, ακριβώς μπαίνει το ζήτημα της καθιέρωσης της εναλλακτικής θητείας και αντιμετώπιζονται για άμεση αποφυλάκιση. Τώρα, έτσι όπως το θέτετε εσείς συνολικά τον προβληματισμό σας εμένα που δημιουργήθηκε αυτή η εντύπωση. Αν έκανα λάθος εντύπωση, εντάξει.

ΜΠΙΤΣΑΞΗΣ: Με συγχωρείτε που σας διακόπτω. Η τροπολογία την οποία διάβασα λέει αποφυλάκιση, και από εκεί και πέρα εφόσον προσκληθούν κάνουν κοινωνική υπηρεσία. Αυτό ξέρετε τι είναι νομικά; Έκτιση ποινής. Αυτό είναι η τροπολογία.

ΝΙΚΗΤΟΠΟΥΛΟΣ: Δεν είναι έκτιση ποινής. Όχι, δεν είναι έκτιση ποινής.

ΜΠΙΤΣΑΞΗΣ: Έκτιση ποινής εν ελευθερία. Όπως η υφ' όρον απολύση.

ΝΙΚΗΤΟΠΟΥΛΟΣ: Θέλω, να πω για να γίνω κατανοητός και να μην υπάρχει κάποια παρεξήγηση. Ότι το κύριο ζήτημα είναι να μιλάμε για καθιέρωση και εντός των πλαισίων του ισχύοντος Συντάγματος που αφήνει περιθώρια για εναλλακτική κοινωνική θητεία. Έτσι, νομίζω ότι είναι αυτό το κύριο ζήτημα. Και όσον αφορά αυτό που λέμε Ευρωπαϊκό πολιτισμό κλπ. νομίζω ότι δεν μπαίνει εκεί το κύριο θέμα. Είναι το θέμα για το τι κάνουμε εδώ. Γιατί και ο Ευρωπαϊκός αυτός πολιτισμός, η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, τέλος πάντων όλα αυτά, είναι σχετικά και οι ευαισθησίες είναι και εκεί επιλεκτικές θα μπορούσε να πει κανένας.

ΜΠΙΤΣΑΞΗΣ: Αν δεν κάνω κατάχρηση του χρόνου σας, θα παρακαλούσα μόνο δύο λεπτά να δώσω μια απάντηση στο σχόλιο που έκανε ο κ. Παπαδημητρίου, τον οποίο σέβομαι ιδιαίτερα. Νομίζω δεν μπορούμε να κάνουμε πίσω, γιατί θα κάνουμε μια συσκότιση της πραγματικότητας. Έχουμε να κάνουμε με αντιλήψεις των αντιρρησιών συνείδησης. Με αντιλήψεις που όπως είπε πάρα πολύ σωστά, ο καθηγητής κ. Βεγλερής, στην πλειοψηφία του κοινωνικού συνόλου είναι διαμετρικά αντίθετες και ασυμφιλίωτες. Το να προσπαθείς να βρείς γέφυρες, ίσως μερικές φορές καταλήγει να είναι συσφία διαδικασία και ουτοπική. Απέναντι σε τέτοιου είδους οριακές συγκρούσεις πρέπει να βρίσκει κανείς μέσα από την αντίληψή του λύσεις πρακτικές. Ένα παράδειγμα. Θα θυμάστε πόσος αγώνας είχε χρειαστεί να περάσει στη Βουλή το 1977, η δυνατότητα άοπλης θητείας, και πόσο φαία ουσία είχε καταναλωθεί και πόσα είχαν γραφτεί και πόσα είχαν ειπωθεί. Λοιπόν, αποτέλεσμα: Η άρνηση της άοπλης υπηρεσίας. Νέα αναπαραγωγή του κύκλου στη φυλάκιση. Σήμερα μιλούμε για κοινωνική θητεία. Κι ως υποθέσουμε ότι επικρατεί η άποψη του κ. Παπαδημητρίου, του κ. Βεγλερή, του κ. Αλιβιζάτου –δεν το πιστεύω ότι είναι τόσο απλό, το είπαν άλλωστε και οι ίδιοι– αλλά ως υποθέσουμε ότι περνάει. Αλλάζει το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους. Αλλάζει η Κεντρική Νομοπαρασκευαστική Επιτροπή. Και θεσμοθετείται η κοινωνική υπηρεσία. Τι θα γίνει αν ξαναέχουμε άρνηση; Εάν και στην κοινωνική υπηρεσία έχουμε άρνηση, όπως υπάρχουν και άνθρωποι οι οποίοι τώρα αρνούνται. Δηλαδή, εκεί πια δεν μπορεί να σταθεί καμιά συνταγματική ερμηνεία η οποία να μπορεί υποστηρίξει κανενός είδους υποχρέωση. Συνεπώς φοβούμαι ότι κινούμαστε σε ένα δρόμο που ίσως καταλήξει σε σύγκρουση. Έχοντας κουβεντιάσει κυρίως με φίλους οι οποίοι είναι θρησκευτικοί αντιρρησίες συνείδησης, διακρίνει κανείς έντονα ότι θα υπάρξουν αρνήσεις και στην εκούσια κοινωνική υπηρεσία. Δηλαδή δεν θα προσέλθουν πολλοί, δεν ξέρω αν είναι όλοι, αλλά πάντως πολλοί, δεν θα προσέλθουν εκουσίως στην εκτέλεση κοινωνικής υπηρεσίας θεωρώντας την και αυτή ως αποτέλεσμα ενός εκβιασμού. Μιας μη ελεύθερης εκδήλωσης του φρονήματός τους. Απέναντι σε μία τέτοια κατάσταση χρειάζομαστε λύσεις οι οποίες να μπορούν να δώσουν πρακτική διάσταση στα προβλήματα και να αποσυμφορήσουν τη φυλακή από ανθρώπους οι οποίοι δεν ανήκουν σε φυλακές. Και δεν ανήκουν στις φυλακές αυτοί οι οποίοι βρίσκονται εκεί για να αλλάξουν δια του σωφρονισμού τις πεποιθήσεις τους. Γι' αυτό το λόγο πιστεύω ότι οι καλύτερες λύσεις είναι αυτές οι οποίες υποδηλώνει και η κατατεθείσα τροπολογία. Εγώ δεν θα φοβόμουν να προτείνω, χρήση δοκίμων μηχανισμών του ποινικού δικαίου. Όπως είναι η υπ' όρον απόλυση, αμέσως από την πρώτη ώρα, με εναλλακτική κοινωνική υπηρεσία. Εκεί τουλάχιστον οι θρησκευτικοί αντιρρησίες στο μέτρο που αποδίδω καλά τις απόψεις τους, κι ως με διορθώσουν αν κάνω λάθος, θα το δεχτούν κατά τον ίδιο λόγο που βρίσκονται σήμερα στις φυλακές και δεν κάνουν απόδραση. Συνεπώς θα έχουμε μια λύση. Δεν λέω ότι είναι η αρμόστη. Αλλά σαφώς είναι μια λύση. Γιατί το ουσιαστικό

πρόβλημα σήμερα, ας μη γελοιάσουμε, δεν είναι το νομικό. Είναι ότι 400 συνάνθρωποί μας βρίσκονται στις φυλακές. Και σε αυτό πρέπει να δώσουμε μια λύση. Και όχι σε όποιο θεωρητικό πρόβλημα. Τελειώνοντας, θέλω να πω ότι καμμία νομική λύση δεν είναι άριστη από την ίδια της τη φύση. Και εγώ πιστεύω ότι αυτό είναι ένα φαινόμενο το οποίο θα έπρεπε να ξεφύγει μέσα από τους πλοκάμους του ποινικού δικαίου. Υπάρχουν ωστόσο χώρες στις οποίες τα πράγματα δεν έχουν πάρει τη δραματική διάσταση που έχουν στη χώρα μας, στις οποίες οι άνθρωποι έχουν συνηθίσει σε αυτού του είδους την πρακτική επίλυση. Η Γαλλία, για παράδειγμα. Είχε ορισμένες λύσεις οι οποίες μπορούν να δώσουν μια διέξοδο, χωρίς να χρειάζονται πάρα πολλά χρόνια και χωρίς να εμπλεκόμαστε πάνω σε ένα πρόβλημα που ίσως να είναι τελικά και νομικά άλυτο με τον τρόπο που εμείς το θέλουμε. Γιατί παρακολούθησα την ανάλυση του κ. Αλιβιζάτου, το πώς διάβασε τη διάταξη αυτή και δεν μπορώ παρά να συμφωνήσω μαζί του. Όταν θα 'χουμε αρνήσεις και μετά από χρόνια αγώνων, θα έχουμε αρνήσεις εκτέλεσης κοινωνικής υπηρεσίας; Φοβάμαι ότι θα βρεθούμε τότε σε άλλου είδους αδιέξοδο, το οποίο μπορεί να λυθεί από τώρα. Με ένα τρόπο που να μην είναι, αν θέλετε, ο καλύτερος αλλά σίγουρα είναι ο απλούστερος. Ευχαριστώ.

ΨΥΧΑΣ: Εγώ από την πλευρά των ιδεολογικών αντιρρησιών, θέλω να πω ότι η θέση μας εδώ και 6 χρόνια τώρα είναι αυτή η εναλλακτική κοινωνική υπηρεσία να είναι σύμφωνη με τους αντιρρησίες συνείδησης. Να είναι σύμφωνη με τη βούληση τους, να έχει μια έννοια εθελοντική. Να έχει την έννοια της επιλογής. Εγώ πιστεύω ότι και με αυτή την έννοια το δικό μας αίτημα είναι σίγουρα εντελώς διαφορετικό από έναν άλλο τρόπο έκτισης μιας ποινής. Όμως, αναγνωρίζουμε ότι η έκτιση μιας ποινής με εργασία μπορεί να αποτελέσει έναν τρόπο, αν θέλετε ένδειξη αποποινικοποίησης της στάσης όσων αρνούνται να κάνουν κάποια κοινωνική θητεία κλπ. Και αυτό σαν δεδομένο ότι θα το αντιμετωπίσουμε όπως αντιμετωπίζουμε εκείνους που έχουν εκεί κάποιους ολικούς αρνητές στράτευσης. Και να θυμίσουμε ότι και από μας περίπου το ένα τρίτο των αντιρρησιών συνείδησης έχουν δημοσίως πει ότι εμείς δεν δεχόμαστε να κάνουμε εναλλακτική θητεία, διότι το κράτος, διότι, διότι, διότι. . . Αυτή η διευκρίνιση, και πάμε στον Γιάννη Χρυσοβέργη, ο οποίος έχει να μας πει μερικά θέματα σχετικά με το Συμβούλιο της Ευρώπης και που είναι αρκετά ενδιαφέροντα.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΒΕΡΓΗΣ: Αισθάνομαι λίγο άβολα να πρέπει να μιλήσω για νομικά ζητήματα χωρίς να είμαι νομικός και βρισκόμενος ανάμεσα σε πανεπιστημιακούς. Είναι λίγο άβολη η θέση μου ομολογουμένως. Ωστόσο, πιστεύω ότι αυτά είναι περισσότερο ενημερωτικά και γι' αυτό έχω το θράσος να παρέμβω με αυτόν τον τρόπο που παρεμβαίνω σε αυτή τη συζήτηση. Την περασμένη Δευτέρα η Επιτροπή Νομικών Υποθέσεων και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, συνεδρίασε στο Παρίσι, με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, τρεις μέρες νωρίτερα. Ένα από τα θέματα που συζητήσε ήταν και το ζήτημα των αντιρρησιών συνείδησης. Με την ιδιότητα του μέλους του Ευρωπαϊκού Γραφείου για την αντίρρηση συνείδησης βρέθηκα εκεί μολονότι δεν παραβρέθηκα στη διάρκεια της συζήτησης στην αίθουσα, για λόγους τυπικούς, γιατί δεν ήταν σίγουρο ότι οι Ελληνικές Αρχές θα μου επέτρεπαν να μπω. Είχε ανακοινωθεί το όνομά μου σαν αναπληρωτή εκπροσώπου του Ευρωπαϊκού Γραφείου για την Αντίρρηση Συνείδησης και με δεδομένο ότι ήταν παρών και ο κύριος εκπρόσωπος εκείνη την ώρα δεν ήταν δυνατόν να παραβρεθούμε δύο άτομα σε εκείνη την αίθουσα. Σαν Ευρωπαϊκό Γραφείο για την Αντίρρηση Συνείδησης κάναμε μία έκθεση για την κατάσταση που υπάρχει σε

όλες τις χώρες μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης και επιμείναμε ιδιαίτερα στην κατάσταση στην Ελλάδα και το αποτέλεσμα της συνεδρίασης ήταν η παρακάτω απόφαση της Επιτροπής η οποία πάρθηκε με 16 ψήφους υπέρ και 9 κατά. Να σημειώσω ότι η Ελληνική αντιπροσωπεία δεν παρενέβη στη συζήτηση, σε αντίθεση με την Κυπριακή αντιπροσωπεία, η οποία παρενέβη, για να δηλώσει ότι υπερψηφίζει την πρόταση και να δηλώσει ότι «πώς είναι δυνατόν όταν μια χώρα το 40% τους εδάφους της οποίας είναι κατελλημένο, αναγνωρίζει το δικαίωμα της αντίρρησης συνείδησης, να υπάρχουν άλλες χώρες οι οποίες να διατείνονται προβλήματα προστασίας των συνόρων τους για να μην τα αναγνωρίσουν». Δεν ξέρω αν αυτό πρέπει να το εκλάβουμε σαν μια μικρή κακία απέναντι στον Έλληνα εκπρόσωπο. Ωστόσο, σας διαβάσω το κείμενο της απόφασης το οποίο έχει ως εξής. Είναι πρόταση απόφασης της ολομέλειας της κοινοβουλευτικής συνόδου του Συμβουλίου της Ευρώπης: «Η Κοινοβουλευτική Σύνοδος του Συμβουλίου της Ευρώπης υπενθυμίζοντας ότι εδώ και 25 χρόνια έχει πάντα πάρει καθαρή θέση υπέρ της αντίρρησης συνείδησης στη στρατιωτική θητεία. Διαπιστώνοντας ότι στις διάφορες χώρες είδαν να επεκτείνεται και να ενισχύεται προοδευτικά η αναγνώριση της αντίρρησης συνείδησης σαν ένα δικαίωμα, ακολουθώντας πλέον μια, μη αναστρέψιμη τάση, ακόμα και σε συνταγματικό επίπεδο. Ανησυχώντας για τις συνθήκες για την αντιμετώπιση ορισμένων κατηγοριών αντιρρησιών συνείδησης σε ορισμένες χώρες όπως η Ελλάδα. Επιμένοντας στις αρχές οι οποίες διακηρύχθηκαν στις συστάσεις 337 του 1967 και 816 του 1977 καθώς και στη σύσταση της Συνόδου των Υπουργών υπ' αριθμόν R(87) αριθμός 8. Η σύνοδος εισηγείται στην Επιτροπή των Υπουργών: Να καλέσουν τις κυβερνήσεις των χωρών μελών να εναρμονίσουν αυστηρά τη νομοθεσία τους συμπεριλαμβανομένου και του συντάγματος και την διοικητική πρακτική στις παραπάνω αρχές που αναφέρονται στην παράγραφο 4, 337, 816, κτλ. Να εισαγάγουν το δικαίωμα της αντίρρησης συνείδησης στη στρατιωτική θητεία στην Ευρωπαϊκή Συνθήκη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Να επανεξετάσουν την υπόδειξη υπ' αριθμόν R(87) αριθμός 8 θέτοντας υπόψιν τις παρατηρήσεις οι οποίες έγιναν από την Κοινοβουλευτική Σύνοδο στην Γνωμοδότησή της αριθμός 132 του '87 και την εξέλιξη των νομοθεσιών πολλών χωρών μελών, θέτοντας υπόψιν κυρίως: (1) Τον σεβασμό του καθαρά πολιτικού χαρακτήρα της οποιασδήποτε εναλλακτικής θητείας. Δεν είναι δυνατόν να γίνεται με στολή -και αυτό νομίζω είναι έμμεση-, είναι σαφής αναφορά στην Ελληνική περίπτωση-. Πρέπει να γίνεται μέσα σε δομές διαφορετικές από τις στρατιωτικές και να διαχειρίζεται από μη στρατιωτικούς οργανισμούς και οι αντιρρησίες συνείδησης πρέπει να υπόκεινται στην πολιτική δικαιοσύνη. (2) Να υπάρχει μια λογική αντιμετώπιση της ολικής άρνησης στράτευσης καθώς και της αντίρρησης συνείδησης η οποία διεκδικήθηκε μετά την αρχή της στρατιωτικής θητείας και (3) η διάρκεια της εναλλακτικής θητείας δεν πρέπει να συνιστά μία ποινή. Αυτή είναι η απόφαση της επιτροπής Νομικών Υποθέσεων και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της Κοινοβουλευτικής Συνόδου του Συμβουλίου της Ευρώπης. Πάρθηκε μόλις 16ν περασμένη Δευτέρα, επαναλαμβάνω με ψήφους 16 υπέρ και 9 κατά και στην αιτιολόγησή τώρα της απόφασης, στο συνταγματικό σκέλος ο εισηγητής ο κύριος ΚΟΤΟΔΑ κάνει μια σύγκριση του άρθρου 4 παρ. 6 του Ελληνικού Συντάγματος με το άρθρο 52 του Ιταλικού Συντάγματος το οποίο αναφέρει ότι «η υπερρύθμιση της πατρίδας είναι ένα ιερό καθήκον του πολίτη. Η στρατιωτική θητεία είναι υποχρεωτική στα πλαίσια του νόμου και σύμφωνα με τις συνθήκες που αυτός ορίζει». Αυτό είναι το άρθρο 52 του Ιταλικού Συντάγματος. Νομίζω αρκετά πιο σκληρό από την αντίστοιχη Ελληνική διάταξη. Αυτό, ωστόσο, δεν

εμπόδιζε πρώτα απ' όλα το Ιταλικό Κοινοβούλιο, το 1972 να αναγνωρίσει το δικαίωμα της αντίρρησης συνείδησης. Και μάλιστα την περασμένη εβδομάδα οι Ιταλοί αντιρρησίες συνείδησης γιορτάζανε τα 20 χρόνια από την αναγνώριση αυτού του δικαιώματος και δεν εμπόδιζε το Συνταγματικό Δικαστήριο να πάρει την απόφαση ότι η διάρκεια της κοινωνικής θητείας σε σχέση με τη στρατιωτική δεν μπορεί να είναι μεγαλύτερη από τη στρατιωτική εκτός από εξαιρέσεις όπου θα πρέπει για λόγους εκπαίδευσης ο αντιρρησίας να φέρει μια λογική λίγο πιο μακρά περίοδο κοινωνικής θητείας. Αυτό είπε το Συνταγματικό Δικαστήριο. Αυτή τη στιγμή στην Ιταλία η κοινωνική θητεία είναι ίσης διάρκειας με τη στρατιωτική, 12 μήνες. Θέλοντας να απαντήσω, κλείνω την παρέμβασή μου, στον σκεπτικισμό του κ. Παπαδημητρίου και του κ. Βεγλερή, για το πόσο δρόμο έχουμε μπροστά μας για την αναγνώριση του δικαιώματος της αντίρρησης συνείδησης. Θέλω να πω ότι για μένα το πρόβλημα δεν είναι τόσο μια εχθρική στάση της πλειοψηφίας της κοινής γνώμης. Η εμπειρία μου από τα εννιά χρόνια που ασχολούμαι με την αντίρρηση συνείδησης είναι ότι η συντριπτική πλειοψηφία της κοινής γνώμης είναι μη ενημερωμένη για το ζήτημα και από τη στιγμή που κάποιος θα ενημερωθεί μετά από την πρώτη εχθρική και τη δεύτερη δύσπιστη αντιμετώπιση αντιλαμβάνεται ότι όντως τα πράγματα έτσι έχουν. Το πρόβλημα είναι ότι στην Ιταλία έχουν 12.000 αντιρρησίες συνείδησης το χρόνο και στην Ελλάδα έχουμε μερικούς δεκάδες θρησκευτικούς το χρόνο, ίσως και εκατοντάδες, δεν ξέρω, και μη θρησκευτικούς σε διάρκεια 6 χρόνων 60 μόνο, την ώρα που 2000 άτομα το χρόνο ισχυρίζονται ψυχολογικά προβλήματα παίρνουν τρελόχαρτα. Φτάσαμε τις 5000. Και την ώρα που σύμφωνα με την ομολογία του κ. Πέτρου Ευθυμίου σε εκείνο το κατάπτυστο κατά τα άλλα άρθρο του, ο ένας στους 6 στρατεύσιμους για διάφορους λόγους πραγματικούς ή φανταστικούς απαλλάσσεται από τη στρατιωτική θητεία. Την περασμένη Παρασκευή έγινε μια συνέντευξη τύπου στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο από το Ευρωπαϊκό Γραφείο για την Αντίρρηση Συνείδησης. Είχαμε καλέσει εκπροσώπους και Έλληνες Ευρωβουλευτές. Συγκεκριμένα είχαμε καλέσει τους Παπαγιαννάκη, Αλαβάνο, Δεσσύλα, Ρωμαίο και Λαμπρία. Ο κ. Παπαγιαννάκης ήρθε για να μας πει ότι το αεροπλάνο του φεύγει σε λίγο και δεν θα μπορεί να παραστεί, όντως έτσι συνέβαινε, πράγματι η πτήση της Ολυμπιακής που θα τον έφερνε στην Ελλάδα και αυτόν και τον κ. Αλαβάνο και τον κ. Δεσσύλα έφευγε λίγη ώρα μετά. Ο κ. Λαμπρίας, πέρασε, σημείωσε τα όσα είπαμε και έφυγε αρνούμενος να πάρει το λόγο. Ενδεχομένως γιατί η αίθουσα ήταν γεμάτη από δημοσιογράφους και δεν ήθελε να βρεθεί σε δυσάρεστη θέση. Ο κ. Ρωμαίος απαξίωσε να έρθει. Σε αυτή την συνέντευξη τύπου θέσαμε όχι μόνο το ζήτημα της Ελλάδας αλλά και το νέο ψήφισμα που πρόκειται να εκδώσει σύντομα το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Ήδη έχουν αναλάβει Ευρωβουλευτές, ο κ. BADRES από την ομάδα των πράσινων και η κ. BINDI από τους Χριστιανοδημοκράτες να ετοιμάσουν μία έκθεση. Τον Ιανουάριο προβλέπεται να υπάρξει η πρώτη συζήτηση του νέου ψηφίσματος στη νομική επιτροπή και σύντομα θα φτάσει και αυτό στην ολομέλεια. Τέλος για λόγους πληροφόρησης έχει αρχίσει αυτή τη στιγμή τόσο στη Γερμανία όσο και στο Βέλγιο, όσο και στην Ισπανία -που δεν έχουν ακόμα επικυρωθεί οι συνθήκες του Σένγκεν- έχει αρχίσει ένας ενδιαφέρων προβληματισμός που στην Ελλάδα και στη Γαλλία πέρασε στο ντούκου, γύρω από τις επιπτώσεις της συνεργασίας των αστυνομικών στη δίωξη πολιτικών ιδεών και αυτό με αφορμή της συνέπειες που μπορεί να έχει για έναν αντιρρησία συνείδησης ο οποίος φεύγει από την Ελλάδα για να γλιτώσει από τη σύλληψη και εγκαθίσταται στο Βέλγιο, για παράδειγμα. Διαπιστώσαμε από μια μελέτη του κειμένου των συνθηκών ότι από τη

στιγμή που αυτός ο άνθρωπος θα βρεθεί σε μια άλλη χώρα, πρώτον επειδή δεν θα έχει διαβατήριο, δεν θα μπορεί να πάρει κάρτα εργασίας, άρα δεν θα έχει κοινωνική ασφάλιση, δεν θα πληρώνει φόρους, θα ζει περιθωριοποιημένος. Ήδη το ότι δεν θα έχει κοινωνική ασφάλιση και δεν θα πληρώνει φόρους τον κάνει να έχει διαπράξει ποινικά αδικήματα στη νέα χώρα της εγκατάστασής του. Ήδη, από τη στιγμή που θα εντοπιστεί οι αστυνομικές αρχές αυτής της χώρας θα είναι υποχρεωμένες να γνωστοποιήσουν την παρουσία του στις Ελληνικές αστυνομικές αρχές. Οι Ελληνικές αρχές ενδεχομένως να ζητήσουν την έκδοσή του και τότε αρχίζει μία ολόκληρη διαδικασία, όπου αντιλαμβάνεστε ότι θα πρέπει κάποιο δικαστήριο εκείνης της νέας χώρας να αποφανθεί, εάν αυτός ο άνθρωπος διώκεται για πολιτικούς λόγους ή για ποινικούς λόγους. Και είναι προφανές ότι για κάποιο διάστημα αυτός ο άνθρωπος θα μείνει φυλακισμένος στη νέα χώρα έως ότου αποφανθεί το δικαστήριο, ή σε κατάσταση υποχρέωσης να δίνει παρόν στο εκεί αστυνομικό τμήμα μία φορά την ημέρα. Όλα αυτά τα προβλήματα θα δημιουργηθούν και ήδη έχει αρχίσει μια αντίδραση. Τώρα όσον αφορά το κείμενο της Νομικής Επιτροπής, πρέπει ακόμα να περάσει από την Επιτροπή των Υπουργών. Αυτό δεν μπορούμε να το ξέρουμε – θεωρούμε πολύ θετικό το να περάσει αυτό το κείμενο από την Κοινοβουλευτική Σύνοδο. Θα ήταν ένα πολύ σημαντικό βήμα.

ΨΥΧΑΣ: Ζήτησε το λόγο ο Θανάσης Μακρής. Να σημειώσω, ότι ο Θανάσης Μακρής είχε φυλακιστεί παλιά επί ΠΑΣΟΚ, και αποφυλακίστηκε μετά την υπόσχεση του ΠΑΣΟΚ για τη θέσπιση της εναλλακτικής θητείας. Και αυτή είχε πάρει τότε μια τρομακτική δημοσιότητα. Ο κόσμος κάτι κατάλαβε ότι έγινε τότε. Μόνο που δεν το κατάλαβε όταν δεν έγινε τίποτα.

ΜΑΚΡΗΣ: Η κοινή γνώμη ως ένα διάστημα είχε μείνει εκεί. Ότι κάτι έχει ρυθμιστεί και με αυτό που έχει ρυθμιστεί δεν έχει δημιουργηθεί πρόβλημα στην άμυνα της χώρας και στην κοινωνία. Τώρα, με τις αναφορές του Υπουργού του αντιυπουργικού της κοινωνικής θητείας αρχίζει και αναρωτιέται τι έγινε τότε και τώρα ξανατροφοδοτούμε την κοινή γνώμη με την αντίθεση απέναντι στην κοινωνική θητεία. Αλλά δεν ήθελα να ασχοληθώ με αυτό. Ήθελα να κάνω δύο σημειώσεις απέναντι στην καλύτερη ποινική μεταχείριση που προτάθηκε, που όντως εκφράζει ίσως μία αναγκαιότητα από τη μια πλευρά. Υπάρχουν τριών ειδών αντιρρήσεις: Είναι οι ολικοί, οι εναλλακτικοί που λέμε, που αποδέχονται την κοινωνική εναλλακτική θητεία και οι Μάρτυρες του Ιεχωβά. Η κάθε κατηγορία έχει άλλα αιτήματα. Χρειάζεται μάλλον άλλη μεταχείριση και πραγματικά η καλύτερη ποινική μεταχείριση ίσως αρμόζει στους Μάρτυρες του Ιεχωβά που δεν καταλαβαίνω, ως είναι απλώς καρφί δικό μου, γιατί το έχουμε συζητήσει με πάρα πολλούς Μάρτυρες όταν είμασταν στη φυλακή επί του τότε νομοσχεδίου που είχε παρουσιαστεί, του ΠΑΣΟΚ. Γιατί θα γινόταν δεκτή μια κοινωνική θητεία η οποία θα ήταν ποινή, εφόσον υπήρχε διαταγή δικαστηρίου και δεν θα γινόταν η ίδια κοινωνική θητεία με τους ίδιους όρους, όταν δεν θα ήταν ποινή δικαστηρίου. Εάν θα την αρνιόταν ως εναλλακτική κοινωνική θητεία θα έπρεπε να την αρνηθεί και ως ευεργετική μορφή έκτισης της ποινής. Γι' αυτή τη σημείωση θα έλεγα ότι δεν μας αφορά και δεν θα έπρεπε να αναζητήσουμε μια τέτοια λύση. Από τη στιγμή που δεν την αποδέχονται ίσως για κάποιους λόγους, θεωρούν ότι θα πρέπει να ακολουθήσουν ένα τέτοιο δρόμο γι' αυτό θα μπορούσε να λυθεί ως ένα βαθμό το πρόβλημα των θρησκευτικών αντιρρήσεων έτσι. Όμως δεν μπορούμε να έχουμε την ποινικοποίηση γιατί οι Μάρτυρες του Ιεχωβά και μεν κατατάσσονται και δεν έχουν παραπέρα προβλήματα, εγώ όμως έχω προβλήματα. Μου έχουν αφαιρεθεί τα πολιτικά

δικαιώματα μέχρι τα 50.

ΨΥΧΑΣ: Ωφείλω να σας διακόψω να σας πω ότι υπάρχει ένα άρθρο στον ισχύοντα στρατιωτικό νόμο που έχει στρατιωτικές ποινές σε όσους που καταδικάζονται για λιποταξία, ανυποταξία, ή ανυπακοή και υπάρχει στέρηση πολιτικών δικαιωμάτων.

ΜΑΚΡΗΣ: Αυτό είναι από το δικαστήριο. Αυτό που λέω εγώ είναι του στρατολογικού νόμου ανεξάρτητα από το δικαστήριο. Είναι επόμενο μιας ποινής δεν είναι μέρος της ποινής που εξεδίδει το δικαστήριο ως μέρος της ποινής του. Και με αυτόν τον τρόπο η λύση της καλύτερης ποινικής μεταχείρισης δεν λύνει το πρόβλημα των πολιτικών δικαιωμάτων από τη μια πλευρά και από την άλλη ότι δεν θα μπορούσαμε να δεχτούμε εμείς οι αντιρρησίες που κάνουμε κοινωνική θητεία μια τέτοια κοινωνική θητεία ποινικοποιημένη.

ΜΠΙΤΣΑΗΣ: Να κάνω μια ερώτηση; Μπορώ; Στην περίπτωση που κάποιος που αρνείται την κοινωνική θητεία τι νομίζεις ότι θα 'πρεπε να γίνει;

ΜΑΚΡΗΣ: Δεν έχει λυθεί στην Ευρώπη. Δεν μπορώ να το λύσω. Είναι ένα πρόβλημα που προσπαθώ να καταλάβω και εγώ. Υπάρχει μόνο μια λύση. Να πούμε ότι η στράτευση είναι εθελοντική. Είναι η μόνη λύση πάνω σ' αυτό, στο ζήτημα των ολικών αρνήσεων. Η λύση η δική σας ποια θα ήτανε. Πάλι η ποινικοποίηση. Απλώς είναι μια άλλης μορφής μεταχείρισης.

ΜΠΙΤΣΑΗΣ: Θα έπρεπε απλώς αυτή η ποινικοποίηση να μην είναι μέσα στη φυλακή. Να είναι κάπου απέξω.

ΨΥΧΑΣ: Προς το παρόν δεν διαθέτουμε κάποια τέτοια εθελοντική θητεία. Παρά το ότι το ΝΑΤΟ, κτλ., κτλ., υπάρχουν ορισμένες απόψεις πάνω σ' αυτό. Να προχωρήσουμε. Κύριε Δεδότσης, θα θέλατε να παρέμβετε; Επειδή εξ αρχής θέλατε.

ΔΕΔΟΤΣΗΣ: Εγώ θα ήθελα να πω το εξής. Εμείς, από μέρους των θρησκευτικών αντιρρήσεων, εκτιμούμε πάρα πολύ τις προσπάθειες που γίνονται. Κάποτε απ' ότι θυμάμαι στα προηγούμενα χρόνια ήταν, θεωρείτο τρομερή προδοτική πράξη το να τολμήσει κάποιος να πει στους δρόμους, να κολλήσει κάποια αφίσα, να πει ότι είναι αντιρρησίας συνείδησης. Σιγά-σιγά η κοινή γνώμη ευαισθητοποιείται. Από τις επισημάνσεις που έγιναν σήμερα και τονίστηκαν και επειδή έχουμε παρακολουθήσει παρόμοιες συνεντεύξεις και παρουσιάσεις και στο παρελθόν, φαίνεται ότι η πολιτισμένη λύση στην απολίτιστη Ελλάδα θα αργήσει πολύ να έρθει. Και όσο αναζητάμε πολιτισμένες λύσεις, είναι ευχής έργο αυτές οι πολιτισμένες λύσεις να έρθουν, αλλά δεν έρχονται. Εγώ κάθισα 8,5 χρόνια φυλακή. Και πολύ φοβάμαι ότι όσοι ακολουθούν από πίσω θα καθήσουν 4 και 5 χρόνια. Ο Θανάσης ο Μακρής λέει ότι δεν υπάρχουν συνέπειες. Μεγάλο λάθος. Για τους Μάρτυρες του Ιεχωβά υπάρχουν 4 υποθέσεις στο Συμβούλιο Επικρατείας που εκκρεμούν για ανθρώπους που αποφυλακίστηκαν και δεν διορίζονται ως υπάλληλοι, ως δάσκαλοι. Υπάρχει μια σειρά ενεργειών και το πρόβλημα το οποίο τέθηκε από τον κ. Μπιτσαή, και από τον κ. Βεγλερή επίσης έχει τεθεί μέσω επιστολής στον κ. Βαρβιτσιώτη, είναι μια ύστατη λύση. Είναι τρομερό αυτό που λέμε ότι δικάστε μας, απελευθερώστε μας και δώστε μας την ευκαιρία να εκτίσουμε την ποινή μας κάπου αλλού. Αλλά δεν φαίνεται να υπάρξει κάποια εκπρόσωπος τύπου επί ΠΑΣΟΚ, ο Πέτρος Ευθυμίου, και να εμφανιστεί κι άλλο άρθρο στα ΝΕΑ από τον Χρυσανθάκη, ο οποίος παραβρέθηκε σε μια υπόθεση του Συμβουλίου της Ευρώπης, πάλι εναντίον της απόπειρας ρύθμισης του θέμα-

τος. Αυτά είναι ζητήματα τα οποία δεν μπορούν να περάσουν απαρατήρητα. Πρέπει να ενημερωθεί, λοιπόν, σωστά η κοινή γνώμη με πολλούς και διάφορους τρόπους και να γίνει ένα βήμα, έστω κι αυτό. Δηλαδή είναι ντροπή από τη στιγμή που γιορτάστηκε η επέτειος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις 10 Δεκεμβρίου οι άνθρωποι εξακολουθούν να είναι πάλι φυλακή, 380 άτομα, και θα ξανασυναντηθούμε μετά από 6 μήνες —εμείς χαιρετίζουμε με πολύ χαρά, με εκτίμηση και συγκίνηση όλες αυτές τις πρωτοβουλίες και του κ. Αλιβιζάτου και του κ. Παπαδημητρίου και του κ. Βεγλερή και της Ένωσης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα η οποία έχει συμπαρασταθεί στο πλευρό μας— αλλά σημασία έχει το εξής όπως το έθεσε ο κ. Μπιτσαξής. Είναι ντροπή, είναι τρομερό να λέγεται κάτι τέτοιο. Αλλά είναι μια λύση, είναι ένα βήμα. Step by step όπως λέμε. Σήμερα το βήμα αυτό, μεθαύριο ένα άλλο βήμα και ούτω καθεξής. Και θα 'ρθει κάποια στιγμή που ίσως χαιρετιστεί κάποια καλύτερη λύση. Αλλά να βγουν αυτοί οι άνθρωποι από 'κει μέσα. Είναι ντροπή να κάθονται εκεί. Δηλαδή είναι κίνδυνος για τη χώρα, για την άμυνα της χώρας το ότι αυτή τη στιγμή κάθονται 382 άνθρωποι στη φυλακή οι οποίοι θα μπορούσαν να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους; Και να έρχεται ο Βαρβιτσιώτης και να μας λέει ο Υπουργός Άμυνας ότι οι ξένοι μας χειροκρότησαν στο εξωτερικό για τις συνθήκες κράτησης. Ξέρετε πολύ καλά ότι κυκλοφορεί ένα περιοδικό 48σέλιδο στο εξωτερικό, έχουμε γίνει ρεζίλι. Όχι χειροκροτήματα δεν δεχόμαστε. Τα τύμπανα παίζουν και ηχούν. Τα τύμπανα του πολέμου σε βάρος της χώρας μας. Πάμε να ξεφύγουμε το Μακεδονικό αλλά θα μας έρθει από αλλού η δουλειά. Και έρχεται η υπόθεση. Το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει πάρει θέση. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έχει πάρει θέση. Πρόσφατο ντοκουμέντο της 6 Οκτωβρίου του 1992. Πήρε θέση συγκεκριμένη. Και εδώ πέρα βρέχει. Οι Έλληνες ευρωβουλευτές, μηδενός εξαιρουμένου, από όλα τα κόμματα, έχουν κυριολεκτικά απηυδήσει από τις αλληπάλληλες επιθέσεις που δέχονται. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο τον περασμένο μήνα γέμισε από αφίσες κατά της χώρας. Καθόλου κολακευτικές αφίσες. Έλαβαν συνεντεύξεις τύπου σε τέσσερις μεγάλες πόλεις της Ευρώπης — Λονδίνο, Αννόβερο, Κολωνία, Βρυξέλλες. Γράφαν τα μεγαλύτερα διεθνούς φήμης περιοδικά. Η Ντόιτσεβέλλε είχε εκπομπές, το Ρόιτερ επίσης, το BBC, και εδώ πέρα βρέχει. Αρκέστηκε να πει ο κ. Μαγγίνας ότι διαψεύδουμε τα όσα δημοσιεύει αυτή η 48σέλιδη έκδοση, είναι φανταστικά. Μα αυτή η έκδοση έχει μέσα και απαντήσεις της κυβερνήσεως — και αυτά τα διαψεύδει; Θέλω να πω ότι το θέμα είναι πολύπλοκο. Δεν είναι τόσο απλό το ότι δέχομαι ή δε δέχομαι. Εδώ και τώρα να γίνει αποφυλάκιση. Θα ήταν ευχής έργο αυτή η τροπολογία να περάσει. Δυστυχώς δεν πήρε θέση το ΠΑΣΟΚ. Λυπούμαστε γι' αυτό. Έπρεπε να πάρει θέση. Πήραν κάποια άλλα κόμματα, οι Οικολόγοι, ο Συνασπισμός, το ΚΚΕ. Αλλά θα έπρεπε να πάρει θέση. Και ενώ συζητιόταν η τροπολογία, για το θέμα της αποφυλάκισης, μπήκε στη μέση ο Ζακόλίκος και άρχισε να λέει για το στρατηγείο του ΝΑΤΟ. Επιτέλους κάτι πρέπει να γίνει. Να μην ξανάρθει η 10η Δεκεμβρίου του '93 και πάλι να μιλάμε και να λέμε με την ευκαιρία της επετείου για τη διακήρυξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων να δούμε τι θα κάνουμε για τη λύση του θέματος των αντιρρησιών. Πάλι οι άνθρωποι αυτοί θα είναι μέσα. Δηλαδή από τη στιγμή που προσπαθούμε να βελτιώσουμε τις συνθήκες διαβίωσης της Σίνδος, τις συνθήκες διαβίωσης της Κασσάνδρας, που δεν είναι φυλακή, είναι ένας στάβλος και τίποτε άλλο. Η Σίνδος έχει 150 κρατούμενους αλλά η μεγαλύτερη πλειοψηφία τους είναι σε άλλες φυλακές. Ας πάμε μια επίσκεψη, ας οργανωθεί μια επίσκεψη από Πανεπιστημιακούς να πάνε στην Κασσάνδρα να δούνε που διαβιούν αυτοί οι άνθρωποι. Αυτά είχα να πω και ειλικρινά ευχαριστώ για

την προσπάθεια αυτή που έγινε από κάθε άποψη και τονίζω πάλι το σημείο, να ευαισθητοποιηθεί η κοινή γνώμη, αλλά πρώτα ο πολιτικός κόσμος, να πάρει θέση επιτέλους, να κάνει κάτι, μια ευγενική χειρονομία, έστω να αποφυλακίσει αυτούς τους ανθρώπους και θα δούμε μετά τι θα γίνει Θανάση Μακρή, στο μέλλον. Τώρα αυτή τη στιγμή εσύ είσαι έξω. Αυτοί είναι μέσα. Σε καλούν. Αλλά όπως και να 'ναι οι περισσότεροι αντιρρησίες οι φιλοσοφικοί είναι έξω. Έφυγε ο Γιάννης ο Χρυσοβέργης, πήγε στο εξωτερικό. Δεν τον σταμάτησαν. Εμάς όμως δεν μας δίνουν ούτε διαβατήρια, ούτε δουλειές, ούτε τίποτα. Υπάρχει έντονο πρόβλημα. Και στη φυλακή και εκτός της φυλακής. Επιτέλους κάτι να γίνει. Ευχαριστώ πολύ.

ΨΥΧΑΣ: Ναι, πράγματι είναι γεγονός ότι έχουμε εκατοντάδες οικογένειες που αυτή τη στιγμή έχουν ανθρώπους στη φυλακή. Από τη δική μας πλευρά, από τη στιγμή που αρνούμαστε την κατάσταση, είμαστε ανυπότακτοι, και ζούμε κάτω από το καθεστώς της παρανομίας ή της ημιπαρανομίας. Υπάρχουν εδώ παρόντες αντιρρησίες οι οποίοι έχουν αντιμετωπίσει εντάλματα, προσαγωγές. Θα ήθελα πριν κλείσουμε μια δήλωση από την κ. Ανδρεαδάκη, η οποία ήταν η πρώτη βουλευτής στο Ελληνικό Κοινοβούλιο που κατέθεσε μια πρόταση. Η πρόταση αυτή εξέφραζε σχεδόν πλήρως τα αιτήματα των αντιρρησιών συνείδησης, η οποία δεν έχει επανακατατεθεί από την κ. Ιατροπούλου. Η οποία όμως έχει θέσει ένα θέμα στα κόμματα, να γίνει μία επιτροπή για να το συζητήσει μέχρι να δει τι θα γίνει.

ΑΝΔΡΕΑΔΑΚΗ: Νομίζω τα είπατε όλα, δεν έχει μείνει να πω εγώ τίποτε άλλο. Και ο κ. Δεδότης εδώ, και εσείς. Εξάλλου η πρόταση νόμου έχει επεξεργαστεί από τον Σύνδεσμο Αντιρρησιών Συνείδησης με την οποία και εγώ τότε είχα συμφωνήσει, ακριβώς έτσι όπως μου ετέθη. Και νομίζω ότι όλοι ξέρουν ότι είχα κάνει κάποια δουλειά επάνω σε αυτό το θέμα. Είχα πάει στον Αυλώνα, είχα συνοδεύσει ευρωβουλευτές, άλλους βουλευτές. Δεν έχω να πω τίποτε άλλο. Έχω μια απορία, βέβαια. Ρώτησα προηγουμένως τον συνεργάτη μου, τι θα γινόταν αν αυτή την πρόταση μπορούσαμε να τη συζητήσουμε κάποτε στη βουλή. Δηλαδή εάν δεν είχα φύγει εγώ ή εάν την είχε ξανακαταθέσει η κ. Ιατροπούλου. Εάν θα μπορούσε να συζητηθεί γιατί εγώ την είδα κάποτε στο βιβλίο ότι θα συζητιότανε.

ΨΥΧΑΣ: Συγγνώμη που σε διακόπτω, αλλά επειδή εσείς δεν είστε πια βουλευτής, θεωρείται ότι έχει γίνει και έχει περάσει. Την έχουν σε εκκρεμότητα, αλλά ουσιαστικά δεν είναι σε εκκρεμότητα. Πρέπει να επανακατατεθεί. Ή να καταταθεί άλλη πρόταση νόμου.

ΑΝΔΡΕΑΔΑΚΗ: Δεν ξέρουμε ποια θα ήταν η συζήτηση. Ποια θέση θα έπαιρναν σε αυτή την πρόταση νόμου. Ήταν πάρα πολύ καλά επεξεργασμένη.

ΨΥΧΑΣ: Το κρατάμε. Πάνω σ' αυτό θα πάρουμε κάποια πρωτοβουλία. Θα ήθελα κι από τον κ. Κοκελιδή μια δήλωση. Χωρίς να θεωρώ ότι είστε υποχρεωμένος να απαντήσετε. Είναι σίγουρο, ότι παρά το ότι έχει επισημανθεί ιδιαίτερα η απουσία του ΠΑΣΟΚ από την τροπολογία, ήταν αυτό που είχε καταθέσει ένα νομοσχέδιο. Υπάρχει ένα συνεχές μεγάλο ενδιαφέρον από τον κ. Γιώργο Παπανδρέου. Μας είπε ότι ένθερμα θα υποστηρίξει οποιαδήποτε πρωτοβουλία. Αλλά δεν έχει υπάρξει κάποιο βήμα.

ΚΟΚΕΛΙΔΗΣ: Εγώ να πω καταρχήν ότι προσωπικά, δεν το γνωρίζω πολύ καλά το θέμα. Και πιστεύω σε όλα τα κόμματα επικρατεί αυτή η κατάσταση. Ας μου επιτρέψει ο κύριος του ΚΚΕ να πω ότι δεν ξέρω αν και στο κόμμα του είναι συνειδητοποιημένο το θέμα. Και αν υπήρξε μια τοποθέτηση, εγώ εκείνη τη μέρα δεν ήμουν στη Βουλή, το λέω, ήμουν εκτός Αθήνας. Εκείνο που θέλω να τονίσω είναι ότι είναι γεγονός ότι στη χώρα μας ζητήματα όπως αυτό που κουβεντιάζουμε ή

άλλα κοινωνικά δικαιώματα δεν είναι συνειδητοποιημένα στο βαθμό που θα 'πρεπε και από τα κόμματα αλλά και συνολικά από τη Βουλή, πιστεύω. Ένα δεδομένο είναι αυτό. Και παραπέρα όπως τονίστηκε από πολλούς ομιλητές και από την Ελληνική κοινωνία. Δεύτερο δεδομένο, αυτό νομίζω. Το ζήτημα όπως αναλύθηκε κατά τη γνώμη μου μπορεί να προωθηθεί μόνο αν γίνει κατάλληλη δουλειά και σε ένα βαθμό τουλάχιστον, να συμμετάσχουν, έτσι τουλάχιστον το βλέπω εγώ προσωπικά, να συμμετάσχουν βουλευτές από όλα τα κόμματα. Έτσι, νομίζω ότι θα έχει μια προοπτική επίλυσης. Διαφορετικά πιθανόν να επιλυθεί, αλλά με καθυστέρηση. Με την εμπειρία που έχω τουλάχιστον στη Βουλή γιατί είμαι καινούριος κι εγώ βουλευτής.

ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ: Εννοείτε και ερήμην ηγεσιών;

ΚΟΚΕΛΙΔΗΣ: Ναι, πιστεύω και ερήμην. Αλλά να γίνει κάπως, μια συνειδητή, συντονισμένη δουλειά από κάποιους βουλευτές από όλα τα κόμματα. Έτσι πιστεύω. Γιατί αν περιμένουν από τις ηγεσίες νομίζω θα καθυστερήσουμε. Αλλά συνολικά νομίζω ότι πρέπει, το να μιλάμε ενάντια στον τύπο αυτή τη στιγμή ή μερίδα του τύπου δεν λύνει το πρόβλημα. Είναι ένα δεδομένο κι αυτό, αλλά θα πρέπει να γίνει κατάλληλη δουλειά ούτως ώστε και στον τύπο και στα μέσα μαζικής επικοινωνίας να γίνει ένα με τα προβλήματα της Ελληνικής κοινωνίας, σήμερα. Που δεν είναι αυτή στιγμή νομίζω έτσι. Οποσδήποτε σήμερα, εγώ τουλάχιστον, αν και δεν ήρθα από την αρχή, φωτίστηκα αρκετά. Πρέπει να έρχονται πολλοί βουλευτές. Οι περισσότεροι βουλευτές δεν το γνωρίζουν το ζήτημα. Το γνωρίζουν σε μια γενικότερη θεώρηση αλλά όχι στο βαθμό που πρέπει. Αλλά η πρόταση η δική μου η συγκεκριμένη είναι αυτή. Να γίνει προσπάθεια από όλους τους κοινοτικούς χώρους να βρεθούν βουλευτές, και να γίνει μια παράλληλη κίνηση. Και νομίζω ότι μπορεί να γίνει. Και σε αυτή την κατεύθυνση εγώ τουλάχιστον είμαι διαθέσιμος. Το δηλώνω.

ΕΝΑΣ ΠΑΡΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΟΣ: Μια κουβέντα μόνο, πάνω στο ίδιο θέμα. Επειδή το θέμα που συζητάμε, υπάρχει η εντύπωση στο μέσο άνθρωπο ότι αναμοχλεύει θέματα που έχουν σχέση με τα όρια της Δημοκρατίας, με την αντιμετώπιση των μειοψηφιών και επειδή υπάρχει ένα σύστημα ενημέρωσης της κοινής γνώμης, έχω την εντύπωση ότι υπάρχει ένα πρόβλημα στην ενημέρωση της κοινής γνώμης από τη μεριά των αντιρρησίων συνειδήσης. Γιατί οι αντιρρησίες οι οποίες προς το παρόν είναι μια μικρή μειοψηφία στην Ελληνική κοινωνία, αρθρώνουν συχνά κι ένα λόγο που τους κρατάει στη θέση της μειοψηφίας την οποία είναι και δε γίνεται καταδεκτική. Θα πρέπει δηλαδή να γίνει αντιληπτό σε αυτούς που απευθύνεστε και αυτούς που πρέπει να πείσετε, ότι δεν σκέφτονται όπως εσείς. Νομίζω ότι είναι ένα πρόβλημα αντιμετώπισης της ευαισθησίας μιας μειοψηφίας η οποία δεν σκέφτεται ο περισσότερος κόσμος. Έχω την εντύπωση ότι συχνά ο λόγος που αρθρώνεται από τους αντιρρησίες συνειδήσης κάπου πάσχει. Υπάρχει απόσταση ανάμεσα σε αυτόν που προσδοκεί, τελοσπάντων, στη δυνατότητα να ληφθεί το μήνυμα και στο τρόπο που εκφέρεται.

ΜΑΚΡΗΣ: Έκανα μια άλλη σημείωση προηγούμενως ότι υπάρχουν τρία ειδών αντιρρησιών συνειδήσης. Για να προχωρήσει μια νομοθετική ρύθμιση, ίσως αυτό που χρειάζεται με την βοήθεια των νομικών και των συνταγματολόγων είναι, καταρχήν, να έμπαιναν οι όροι. Κάτω από ποιους όρους μια ρύθμιση είναι συνταγματική. Αυτό είναι η μια πλευρά. Από την άλλη, μια και το αναφέρω αυτό, επειδή έχω συμμετάσχει σε αρκετές συζητήσεις γύρω από το ζήτημα, είχε γίνει το ερώτημα, ξέρω από τις πολιτικές ηγεσίες, και μήπως υπάρχει πρόβλημα για το πώς καταναγκάζουμε τον αντιρρησία στην κοινωνική θητεία; Δηλαδή έχουμε το νομικό πλέγμα; Πώς είναι δυνατή η κοινωνική θητεία;

Σίγουρα αυτό το πράγμα είναι γνωστό στους συνταγματολόγους λύνεται, δεν υπάρχει θέμα, λύνεται με το άρθρο που υπάρχει σχετικά με την καταναγκαστική εργασία. Γι' αυτό λέω χρειάζονται οι όροι. Να γίνει η διευκρίνιση. Για αυτό το λόγο και έβαλα το ερώτημα προς τους φίλους Μάρτυρες του Ιεχωβά. Τι ακριβώς ζητάνε από μια ρύθμιση. Γιατί η θέση που λένε, αποφυλάκιστε τους τώρα, σαν μέσο, και βλέπουμε μετά, δεν μας αποδίδει. Στην ουσία είναι ένα παροδικό μέτρο, ίσως είναι ρεαλιστικό αλλά δεν είναι στοιχείο, δεν ξέρω αν μπορούμε να το εντάξουμε. . . ποια λύση υπάρχει. Η επιθυμία αυτή να εξεταστεί από τους συνταγματολόγους, και να δει σε ποιο βαθμό μπορεί αυτό να ρυθμιστεί με συνταγματικό τρόπο. Το ίδιο και στους πολιτικούς που πάλι είπα ότι νομίζω δεν υπάρχει πρόβλημα για αυτούς. Αυτή είναι η άποψη των εναλλακτικών, αφού έχουμε αυτή τη γενική κατηγοροποίηση, ώστε να μπορέσουμε να έχουμε ένα πιο πρακτικό τρόπο να λυθεί το ζήτημα.

ΨΥΧΑΣ: Εγώ θα ήθελα να συνεχίσω σ' αυτό και να πω το εξής. Η όλη πρωτοβουλία σε σχέση με την αποφυλάκιση των κρατουμένων, πάρθηκε ώστε αν γίνει με την παραμικρή πιθανότητα άμεσα, αυτό θα πάρει κάποιο καιρό. Να έχει ένα τέτοιο θετικό τετελεσμένο γεγονός, θα οδηγούσε έμμεσα στο σταμάτημα των διώξεων ή σε μη φυλακίσεις των υπόλοιπων ανυποτάκτων ή σε μια πολύ ελαστική αντιμετώπιση των θρησκευτικών αντιρρησιών που εμφανίζονται στα στρατόπεδα. Διότι η πρακτική λύση δόθηκε στην Κύπρο. Όταν ο Κυπριακός στρατός σταμάτησε να καλεί τους Μάρτυρες του Ιεχωβά. Σταμάτησαν λοιπόν οι φυλακίσεις. Ή στην Ισπανία που μόλις έπεσε το καθεστώς του Φράνκο μέχρι που έγινε ο νόμος γύρω στο 1987 και ακόμα δεν λείπει να εφαρμοστεί, σταμάτησαν οι φυλακίσεις. Μαζεύτηκαν βέβαια δεκάδες χιλιάδες αντιρρησίες που περίμεναν να πάνε να υπηρετήσουν. Θελήσαμε να δημιουργήσουμε ένα θετικό βήμα, ώστε να ανοίξει ο δρόμος για κάποια βελτίωση. Λοιπόν, για να κλείσω, έχουμε ακόμη ένα λεπτό από πλευράς αίθουσας, θέλω να εκφράσω τη βαθιά ευχαριστία μου στους παριστάμενους και στους καθηγητές, και τον κ. Βεγλερή, τον κ. Μπιτσαξή, και όλους εσάς που ήρθατε σήμερα. Και θέλω να πω ότι η σχετική συνάντηση ίσως να ήταν από πλευράς δημοσιότητας περιορισμένη, είχε ένα χαρακτήρα να δημιουργήσει, αν θέλετε, τη συνειδηση ενός μικρού λόμπυ από ανθρώπους του χώρου της επιστήμης. Από ανθρώπους του ελληνικού κοινοβουλίου, των πολιτικών δυνάμεων και από τους άμεσα ενδιαφερόμενους ώστε να κινηθούμε στο επίπεδο του κοινωνικού χώρου και της κοινής γνώμης. Τώρα σε επίπεδο θεσμικό εμείς θέλουμε στο επίπεδο της Βουλής μια τέτοια διακομματική πρωτοβουλία η οποία θα είναι η συνέχεια ακριβώς αυτού που επιχειρείται αυτή τη στιγμή. Με πρώτο όρο την αποφυλάκιση οποσδήποτε και δεύτερο κάποια νομοθετική ρύθμιση. Και θέλουμε να διερευνήσουμε τις δυνατότητες, -αυτό δεν ήταν δυνατόν να γίνει στη συγκεκριμένη ημερίδα-, να γίνει κάτι τέτοιο μέσα στο κτίριο της Βουλής εάν βεβαίως αυτό υποστηριχθεί από όλα τα κόμματα. Επίσης σε τελευταία ανάλυση μπορούμε να κάνουμε μία απλή συλλογή υπογραφών από όλα τα κόμματα, έχουμε ανθρώπους ειλικρινά από όλες τις πολιτικές δυνάμεις, και από τους χώρους της Ν.Δ., οι οποίοι συνυπογράφουν ένα αίτημα αποφυλάκισης και ρύθμισης σύμφωνα με ευρωπαϊκά πρότυπα, μια και σ' αυτούς επικρατεί μια ευρωπαϊκή αντίληψη και μια ειδική ίσως προσωπική πολιτική τοποθέτηση. Με αυτή την έννοια ήταν ένα μικρό βήμα το σημερινό. Να ευχαριστήσουμε και πάλι και τους βουλευτές και τους εκπροσώπους που παρίσταντο και τους κυρίους καθηγητές.

♦ ♦ ♦

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΒΟΥΛΗΣ
Ζ' ΠΕΡΙΟΔΟΣ (ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΜΕΝΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ)
ΣΥΝΟΔΟΣ Γ'
ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ ΜΒ'

Τρίτη 8 Δεκεμβρίου 1992

*Συζήτηση επί του νομοσχεδίου «Περί
στρατολογικών θεμάτων»*

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΦΑΡΑΚΟΣ (ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ): . . Δεν μπορεί επίσης μόνο η χώρα μας απ' όλη την Ευρώπη, κύριοι συνάδελφοι, να αποτελεί εξαίρεση, να ισχύει δηλαδή ακόμα η επιβολή βαρύτατων ποινών σε άτομα, που έχοντας καλώς ή κακώς ιδεολογικές διαφωνίες γύρω απ' το ρόλο του στρατού στη σημερινή κοινωνία, κατατάσσονται στους αντιρρησίες συνείδησης. . .

ΣΤΡΑΤΗΣ ΚΟΡΑΚΑΣ (ΚΚΕ): . . 'Ενα άλλο ζήτημα, που επιβάλλεται επιτέλους να ρυθμιστεί νομοθετικά και στη χώρα μας, είναι των αντιρρησιών συνείδησης. Το Κ.Κ.Ε., κύριοι, συνάδελφοι, πιστεύει ότι είναι δικαίωμα και υποχρέωση του κάθε νέου, του κάθε Έλληνα πολίτη γενικότερα, να στρατεύεται, να κάνει τη στρατιωτική του θητεία και να προετοιμάζεται ώστε να είναι σε θέση να υπερασπισθεί προετοιμασμένος την εδαφική ακεραιότητα και εθνική ανεξαρτησία. Ωστόσο, όμως, αναγνωρίζει το ΚΚΕ το δικαίωμα σε Έλληνες πολίτες, αντιρρησίες συνείδησης, οι οποίοι για λόγους συνειδησιακούς, ή θρησκευτικούς, προτιμούν ή ζητούν να κάνουν τη στρατιωτική τους θητεία με κοινωνική υπηρεσία. Αρνούνται να κάνουν τη στρατιωτική θητεία στις Ένοπλες Δυνάμεις και ζητούν να την κάνουν σε κοινωνική υπηρεσία. Νομίζουμε ότι επιβάλλεται μια τέτοια ρύθμιση.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΔΡΟΣΟΓΙΑΝΝΗΣ (ΠΑΣΟΚ): Να τους στείλουμε στη Μυτιλήνη.

ΣΤΡΑΤΗΣ ΚΟΡΑΚΑΣ: Καταλαβαίνω, κύριε Δροσογιάννη, είμαι εξίσου ευαίσθητος αν μου επιτρέπετε, όσο και εσείς, για την εθνική άμυνα της χώρας μας, ωστόσο όμως έχει αποδειχθεί και από άλλες χώρες ότι οι περιπτώσεις αυτές είναι ελάχιστες και μπορούν να αξιοποιηθούν επίσης και αυτές για την άμυνα της χώρας μας. Επειδή με προκαλέσατε, πείτε μου για παράδειγμα, θα είναι βοήθεια ή δεν θα είναι για την άμυνα της χώρας μας εάν οι αντιρρησίες συνείδησης για παράδειγμα κάνουν την υπηρεσία τους στο Εργατικό Κέντρο της Λέσβου και συμβάλουν έτσι στην ανάπτυξη της πάλης του Εργατικού Κέντρου, ώστε να εξασφαλιστούν τα δικαιώματα των εργαζομένων, να παραμείνουν οι εργαζόμενοι αυτοί στη Λέσβο και να παραμείνουν οι φυσικοί υπερασπιστές τους. Και μια σειρά άλλες τέτοιες υποθέσεις μπορούν να αξιοποιηθούν. Είναι κάτι, ωστόσο, που επιβάλλεται να το συζητήσουμε, κύριε Υπουργέ. Αν δεν απατώμαι, και εσείς παλαιότερα είχατε δεσμευτεί ότι θα υπάρξει μια τέτοια συζήτηση, κάποια τέτοια ρύθμιση. Το ΠΑΣΟΚ είχε ετοιμάσει επίσης μια παρόμοια ρύθμιση, αλλά δεν την έφερε για συζήτηση. . .

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ (Ν.Δ., Υπουργός Εθνικής Άμυνας): . . Ετέθη από όλες τις πλευρές το θέμα των αντιρρησιών συνείδησης. Θα ήθελα να υπενθυμίσω στο Σώμα το ιστορικό αυτής της υποθέσεως. Επίσης θα ήθελα να υπενθυμίσω στο Σώμα ότι το θέμα των αντιρρησιών συνείδησης ιδιαίτερα απασχολεί το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας. Ξέρετε γιατί το απασχολεί; Διότι καθημερινώς η χώρα μας, ενάγεται στα διεθνή fora, είτε Συμβούλιο Ευρώπης λέγεται, είτε Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο λέγεται, ή οποιοδήποτε ευρωπαϊκό όργανο με την κατηγορία ότι δεν έχουμε λάβει μέτρα για να καθιερώσουμε την κοινωνική θητεία. Το 1977 –αναφέρομαι στην προϊστορία του θέματος– με τον Ν. 731 καθιερώθηκε η άοπλη θητεία για τους μάρτυρες του Ιεχωβά. Το 1988 με τον Ν. 1765, αν δεν με απατά η μνήμη μου, επεξετάθη η δυνατότητα άοπλου θητείας και στους αντιρρησίες συνείδησης γενικότερα και ευρύτερα. Τι θα πει άοπλος θητεία; Σημαίνει ότι ο μάρτυς του Ιεχωβά ή ο αντιρρησίας συνείδησης θα φορέσει τη

στολή, δεν θα φέρει, όμως, όπλο και θα χρησιμοποιηθεί σε βοηθητικές υπηρεσίες του στρατού. Το 1977 καθιερώθηκε και επεξετάθη το 1998, δηλαδή έχουν περάσει 15 χρόνια. Πόσοι νομίζετε από τους μάρτυρες του Ιεχωβά ή των αντιρρησιών συνείδησεως, έκαναν χρήση της διατάξεως αυτής της άοπλου θητείας; Κανείς. Διότι αρνούνται και οι αντιρρησίες συνείδησεως και οι μάρτυρες του Ιεχωβά να φέρουν, έστω και τη στολή του Έλληνα στρατιώτη. Προσπάθησε το ΠΑΣΟΚ πράγματι να εισαγάγει την κοινωνική θητεία και κατέθεσε ένα νομοσχέδιο το οποίο, όμως, ποτέ δεν εισήχθη για συζήτηση στη Βουλή. Και ξέρετε γιατί; Διότι η τότε Νομοπαρασκευαστική Επιτροπή επεσήμανε –και είναι γραμμένο στην έκθεσή της– ότι η εισαγωγή του θεσμού της κοινωνικής θητείας είναι αντισυνταγματική. Το επεχείρησα και εγώ. Έκανα ερώτημα για να μην έχω την ίδια, αν θέλετε, «περιπέτεια», την εξέλιξη που είχε το νομοσχέδιο του ΠΑΣΟΚ. Και απηύθυνα ερώτημα στην Ολομέλεια του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους. Και η Ολομέλεια, παρισταμένων 28 νομικών συμβούλων, αποφαινεται να εξής. Σας διαβάζω την τελευταία φράση: «Εν όψει των δεδομένων, η Ολομέλεια του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους εξέφρασε ομοφώνως την άποψη ότι θα αντέκειτο στο Σύνταγμα, η τυχόν νομοθετική καθιέρωση της κοινωνικής θητείας. Τι θέλετε να πράξω; Θέλετε να εισαγάγω νόμο αντισυνταγματικό; Θέλετε να φέρω μια ρύθμιση, για την οποία η Ολομέλεια του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, παμψηφεί αποδέχεται ότι είναι αντισυνταγματική, ότι αντίκειται σε θεμελιώδεις διατάξεις του Συντάγματος; Τι κάναμε όμως; Κάναμε ένα μεγάλο βήμα, για το οποίο πράγματι έχουμε δεχθεί τα συγχαρητήρια όλων των ξένων που επισκέφθηκαν. Δημιουργήσαμε έναν ειδικό και ιδιαίτερο χώρο κρατήσεως των καταδικαζομένων από τα στρατοδικεία, μαρτύρων του Ιεχωβά και αντιρρησιών συνείδησεως. Είναι έξω από τη Θεσσαλονίκη, στην περιοχή της Σίνδου και είσαθε προσκεκλημένοι όλοι, όποτε θέλετε να τον επισκεφθείτε, για να δείτε ότι τουλάχιστον οι συνθήκες διαβιώσεως, για τις οποίες κατηγορούμεθα στα διεθνή όργανα έχουν, όχι βελτιωθεί, αλλά έχουν παρασάγγας αλλάξει. Δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτε άλλο αυτή τη στιγμή. Και δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτε άλλο, διότι οτιδήποτε άλλο θα κάναμε, θα ήταν αντίθετο προς τις συνταγματικές επιταγές και συνταγματικές ρυθμίσεις. . .

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΙΑΤΡΟΠΟΥΛΟΥ (ΟΙΚΟΛΟΓΟΙ-ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΙ): . . Θα ήθελα να έλθω τώρα στο καθεστώς που αφορά τους αντιρρησίες συνείδησης. Κατ'αρχήν θέλω να υπενθυμίσω ότι έχει κατατεθεί μία τροπολογία από εμάς και το Συνασπισμό και μία τροπολογία από το ΚΚΕ που ζητάμε την άμεση απελευθέρωση των φυλακισμένων για λόγους συνείδησης. Επειδή ακριβώς οι άνθρωποι αυτοί είναι καταδικασμένοι σε ποινές που αφορούν καθεστώς γενικής επιστράτευσης και επειδή οι ποινές τους σε καθεστώς ειρήνης θα ήταν περίπου γύρω στο διμηνίο εισιγγούμαι την άμεση απελευθέρωσή τους. Μην ξεχνάμε ότι μεθαύριο την Πέμπτη, στις 10 του Δεκεμβρίου είναι και η Διεθνής Ημέρα των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων και κάτι πρέπει επιτέλους να κάνει και η Ελλάδα για να αποδείξει ότι δεν συνεχίζει να παραβιάζει τα ανθρώπινα δικαιώματα στον τομέα αυτό. Βεβαίως, εμείς θέλουμε να θεσπισθεί με νόμο η κοινωνική θητεία και για το σκοπό αυτό προτείνουμε να συσταθεί μια επιτροπή από τα κόμματα για να μελετήσει το θέμα αυτό στην ολότητά του, κάνοντας μια ολοκληρωμένη πρόταση, για να αντιμετωπισθεί το θέμα αυτό με την ανάλογη υπευθυνότητα. Μέχρι όμως να γίνει ένας ειδικός νόμος, είναι απολύτως επιβεβλημένο να αποφυλακισθούν οι κρατούμενοι για λόγους συνείδησης, άσχετα αν είναι θρησκευτικοί ή ιδεολογικοί αντιρρησίες. Όπως ακούσαμε πριν, ο κ. Υπουργός έχει αλλάξει γνώμη και δεν προτίθεται να φέρει σχετικό νομοσχέδιο περί εναλλακτικής θητείας στη Βουλή, διότι όπως ισχυρίστηκε το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους γνωμοδότησε ότι η κοινωνική θητεία είναι αντισυνταγματική. Όμως, κύριοι συνάδελφοι, η μόνη να κρίνει αν ένα νομοσχέδιο είναι

αντισυνταγματικό ή όχι είναι η Βουλή και η Επιστημονική της Επιτροπή. Εδώ θα ήθελα να πω ότι υπάρχει μια σειρά άρθρων από επώνυμους νομικούς, καθηγητές πανεπιστημίου και συνταγματολόγους που λένε ακριβώς ότι το Ελληνικό Σύνταγμα επιτρέπει μια τέτοια ρύθμιση. Φυσικά, θα ήθελα να πω ότι η εισαγωγή της εναλλακτικής κοινωνικής υπηρεσίας σε κοινωφελείς φορείς θα λύσει θεσμικά και οριστικά το πρόβλημα των ανυπότακτων και δεν θα έχουμε κάθε λίγο και λιγάκι μια υπουργική απόφαση που θα εξαιρεί ορισμένους και πάλι κάθε φορά. . .

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΦΑΡΑΚΟΣ (ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ): Λίγα λόγια θα ήθελα κι εγώ να προσθέσω στο θέμα των αντιρρησιών συνείδησης, που ο κύριος Υπουργός κάπως περισσότερο επεκτάθηκε. Έχω υπόψη μου όλες τις σκέψεις του κυρίου Υπουργού. Θα ήθελα κι εγώ να σημειώσω ότι το πρόβλημα της αντισυνταγματικότητας ή όχι, πραγματικά δεν μπορεί να κριθεί από το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους. Είναι ζήτημα, που το κρίνει πριν απ' όλα η Βουλή. Και θα έπρεπε να επιχειρήσουμε, αφού από πριν γίνει μια κατάλληλη επεξεργασία του ζητήματος, για να το δούμε πραγματικά στα πλαίσια της Βουλής. Πέρα όμως από αυτό, αυτή τη στιγμή έχει δημιουργηθεί μία δύσκολη κατάσταση, με αρκετούς νέους στρατευμένους, οι οποίοι έπρεπε να υπηρετήσουν τη θητεία τους και οι οποίοι έχουν δηλώσει αντιρρησίες συνείδησης. Γι' αυτό ακριβώς έχει κατατεθεί μία τροπολογία, στα πλαίσια μάλιστα και του άρθρου 4, που φέρνει το ζήτημα της εκτίμησης των παραπτώματων, όχι στα πλαίσια της γενικής επιστράτευσης, αλλά της ειρηνικής περιόδου. Θα μπορούσαμε να κάνουμε αποδεκτή τουλάχιστον αυτή την τροπολογία, μέχρι που να δούμε ξανά όλο το θέμα, για να δοθεί απαλλαγή στο υπόλοιπο της ποινής στους νέους αυτούς. . .

ΣΤΡΑΤΗΣ ΚΟΡΑΚΑΣ (ΚΚΕ): . . . Επίσης ο κ. Υπουργός αναφέρθηκε σ' αυτό το σοβαρό θέμα, που είναι το θέμα των αντιρρησιών συνείδησης, που έχει γίνει η αιτία να αποτελεί η χώρα μας αντικείμενο επιθέσεων. Δεν ξέρω ποιοι ήλθαν και μας συνεχάρησαν βλέποντας την Σίνδο, αλλά εγώ ως βουλευτής βομβαρδίζομαι καθημερινά -σας βεβαιώνω- με διαμαρτυρίες απ' όλο τον κόσμο, ειδικά για το θέμα αυτό. Δεν μπορείτε και σεις να μην έχετε τις ίδιες διαμαρτυρίες. Γιατί δεν μπορούμε να υιοθετήσουμε εν πάση περιπτώσει την κοινωνική υπηρεσία;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ (Υπ. Εθν. Αμύνης): Αντισυνταγματική ρύθμιση θέλετε;

ΣΤΡΑΤΗΣ ΚΟΡΑΚΑΣ: Κοιτάξετε, υπάρχει τρόπος. Το Σύνταγμα λέει ότι, είναι υποχρεωμένος να φέρει όπλο όποιος μπορεί να φέρει όπλο και να συμβάλει στην άμυνα της χώρας. Μπορεί να βρεθούν απασχολήσεις τέτοιες κ.λπ. Εδώ μας έπιασε τώρα η ευαισθησία του αντισυνταγματικού;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ (Υπ.Εθν.Αμύνης): Εγώ είμαι ευαίσθητος. Αν εσείς δεν είστε, δικαίωμά σας.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Αθανάσιος Ξαρχάς): Σας παρακαλώ, κύριε Υπουργέ, παρακαλώ.

ΣΤΡΑΤΗΣ ΚΟΡΑΚΑΣ: Τόσα και τόσα αντισυνταγματικά έχουν περάσει, κύριε Υπουργέ. Δεν είναι θέμα συντάγματος. Είναι θέμα πολιτικής.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ (Υπ.Εθν.Αμύνης): Εικοσιοκτώ νομικοί σύμβουλοι του κράτους λένε ότι είναι θέμα συνταγματικής ρύθμισης. Σεις «έμπειρος νομικός», λέτε ότι δεν είναι;

ΣΤΡΑΤΗΣ ΚΟΡΑΚΑΣ: Όχι, εγώ δεν είμαι νομικός, κύριε Υπουργέ.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ (Υπ.Εθν.Αμύνης): Γι' αυτό σας είπα «έμπειρο νομικό».

ΣΤΡΑΤΗΣ ΚΟΡΑΚΑΣ: Αλλά υπάρχουν και άλλοι 108 νομικοί, οι οποίοι λένε το αντίθετο. Επίσης σχετικά με τις συνθήκες διαβίωσης, εμείς δεν αρνούμαστε ότι έχουν γίνει ορισμένα βήματα. Όμως, αυτά τα βήματα πραγματικά δεν είναι αυτά που θα έπρεπε να γίνουν. . .

Τρίτη 15 Δεκεμβρίου 1992

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΙΑΤΡΟΠΟΥΛΟΥ: Κύριε Πρόεδρε, εμείς όσον αφορά το άρθρο 11 θεωρούμε θετικό αυτό το οποίο θε-

σπίζεται. Όμως θα θέλαμε -όπως και ο κ. Κόρακας πολύ σωστά ανέφερε πριν- να αρθεί γενικά το καθεστώς της γενικής επιστράτευσης. Βάσει αυτής εδώ της τροποποίησης στο άρθρο 11 λέει «ότι προκειμένου περί στρατιωτικών εγκλημάτων δύνανται να επιβάλλονται οι προβλεπόμενες για καιρό ειρήνης ποινές». Ένα πρόβλημα υπάρχει με αυτό το «δύνανται» που σημαίνει ακριβώς ότι δίνεται η δυνατότητα στα στρατοδικεία, είτε να επιβάλουν ποινές προβλεπόμενες για καιρό ειρήνης, είτε όμως να επιβάλουν και ποινές προβλεπόμενες σε καιρό γενικής επιστράτευσης. Επομένως, είναι ένα ασαφές σημείο που δεν εξασφαλίζει το σωστό και το δίκαιο. Βάσει αυτού λοιπόν, το ότι «δύνανται» να επιβάλλονται οι προβλεπόμενες για καιρό ειρήνης ποινές, οι ανυπότακτοι και οι λιποτάκτες μπορούν, «δύνανται» λέω και εγώ, να καταδικάζονται γύρω στους 6 μήνες. Επομένως με αυτή τη λογική και οι αντιρρησίες συνείδησης οι οποίοι αυτή τη στιγμή βρίσκονται στις φυλακές, θα πρέπει να αφεθούν ελεύθεροι, αφού στους περισσότερους έχουν επιβληθεί ποινές μεγάλες, γύρω στα 4 χρόνια. Με αυτό λοιπόν το σκεπτικό έχουμε καταθέσει τροπολογία και εγώ και οι συναδελφοί από τον Συνασπισμό και από το ΚΚΕ που ζητούμε την άμεση απελευθέρωση των αντιρρησιών συνείδησης, μέχρι να θεσπισθεί κάποιος νόμος για την καθιέρωση της εναλλακτικής κοινωνικής θητείας. Ο κ. Υπουργός, μας είπε στην πρωτομιλία του, ότι το νομικό συμβούλιο. . .

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ (Υπ.Εθν.Αμύνης): Την οποία ομιλία μου δεν τιμήσατε με την παρουσία σας. Είσαρτε απούσα καθ' όλη την διάρκεια της συζητήσεως.

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΙΑΤΡΟΠΟΥΛΟΥ: Αν εσείς κ. Υπουργέ, είσαρτε ένας Υπουργός και έχετε πολλές υποχρεώσεις και εγώ είμαι μια εκπρόσωπος όλου του Οικολογικού χώρου και έχω και εγώ τις δικές μου υποχρεώσεις. Εκτός αυτού είμαι και μια νεώτατη μητέρα και όπως καταλαβαίνετε μπορεί να θεσπίζετε κάποιους νόμους για τους συναδέλφους, για τις συναδέλφισσες όμως δεν έχετε θεσπίσει.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Πάρα πολλά μέτρα έχει λάβει το Υπουργείο Εθνικής Αμύνης για τις γυναίκες. Δεν μπορείτε λοιπόν να έχετε αυτό το επιχείρημα. Σέβομαι βεβαίως το ότι είστε νεώτατη μητέρα, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι δεν πρέπει να έχετε τουλάχιστον διαβάσει τις θέσεις που ανέπτυξε κατά την συνεδρίαση εκείνη.

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΙΑΤΡΟΠΟΥΛΟΥ: Σας έχω ακούσει κ. Υπουργέ.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Από το σπίτι σας, έχοντας αγκαλιά το μωρό;

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Μανώλης Δρεττάκης): Κύριε Υπουργέ, θα μου επιτρέψετε να πω ότι είναι πράγματι πολύ σημαντικό το ότι μια μητέρα έρχεται και μιλάει αυτή τη στιγμή γι' αυτό το θέμα. Δεν πειράζει. Για το πως έλειψε, ας μην την μεμφούμε και τόσο πολύ. Έχει και εκείνη τις υποχρεώσεις της, όπως είπα.

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΙΑΤΡΟΠΟΥΛΟΥ: Παρ' όλα αυτά κ. Υπουργέ, πραγματικά θέλω να σας πω ότι σας άκουσα. Άκουσα μάλιστα ότι είπατε, πως το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους, μετά από αίτησή σας έχει γνωμοδοτήσει ότι δεν επιτρέπεται από το Σύνταγμα η θέσπιση της εναλλακτικής κοινωνικής θητείας και ότι μια τέτοια θέσπιση θα ήταν αντισυνταγματική. Θέλω εδώ να γνωρίσω στο Σώμα τι έχουν πει κάποιοι συνταγματολόγοι, εκ των οποίων ο ένας είναι ο καθηγητής της Νομικής Σχολής Αθηνών ο κ. Αλιβιζάτος, ο οποίος σε επιστημονικό άρθρο του, στο «Νομικό Βήμα» από το 1988 λέει τα εξής: «Η καθιέρωση της εναλλακτικής κοινωνικής θητείας, την οποία εν πάση περιπτώσει το Σύνταγμα δεν απαγορεύει, δεν φαίνεται να έχει απασχολήσει έως σήμερα τις αρμόδιες αρχές παρά τα σημαντικά πλεονεκτήματα που η θέσπισή της θα παρείχε, να μη τι άλλο, για να πάψει να ταυτίζεται στην πράξη η έκταση μιας ποινής με την εκπλήρωση μιας υποχρέωσης προς το κράτος.» Αλλά και ο κ. Γεώργιος Παπαδημητρίου, Συνταγματολόγος καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών, σε άρθρο του στην ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ -νομικό περιοδικό- λέει: «Δεν είναι ίσως υπερβολή να πούμε ότι ήλθε η ώρα να πάψει η Ελλάδα να ανήκει στις λιγοστές ευρωπαϊκές χώρες που αρνούνται ή δυστροπούν με διάφορες προφάσεις να προσαρμοστούν προς τις σύγχρονες εξελίξεις για την αναγνώριση και την καθιέρωση της εναλλακτικής κοινωνικής θητείας. Ο επίτροπος της στρατιωτικής δικαιοσύνης ο κ. Αδάμ Παπαδαμάκης σε

άρθρο του στο έγκριτο νομικό περιοδικό «Δίκαιο και Πολιτική» λέει: «Οι συνθήκες διαμορφώνουν νέα δεδομένα που απαλλαγμένα από παλαιότερες προκαταλήψεις είναι πρόσφορα να υποδεχθούν και να συζητήσουν άμεσα και ειλικρινά το πρόβλημα, όπως το συνειδητοποίησε η ευαισθησία των καιρών και όπως το αντιλαμβάνεται η ευρωπαϊκή εμπειρία». Και συνεχίζοντας προτείνει την καθιέρωση της εναλλακτικής κοινωνικής θητείας. Λέει σχετικά: «Η κοινωνική θητεία θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως εναλλακτική προσφορά στην κοινωνία και όχι ως απλό υποκατάστατο ποινής για να μην προσηλώνεται άκαμπτα στη στρατιωτική σκοπιμότητα και βέβαια να μην δημιουργεί νέες συνειδησιακές συγκρούσεις». Και καταλήγει στο εξής: «Οι αντιρρήσεις συνείδησης για το σύγχρονο κράτος συνιστούν αληθινή πρόκληση που αποκαλύπτει πόσο ευαισθητοποιημένες είναι οι διαθέσεις του και πόσο δημοκρατικές οι προθέσεις του». Ο ίδιος ο στρατιωτικός δικαστής σχολιάζοντας τις κατά καιρούς γνωμοδότησεις ότι η τυχόν καθιέρωση της κοινωνικής θητείας αντίκειται στο σύνταγμα λέει στο νομικό περιοδικό «ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ»: «Η έννοια της αναπληρωματικής κοινωνικής θητείας αν μη τι άλλο προϋποθέτει σεβασμό στην αρχή της ισοτιμίας και εξυπονεί προσφορά υπηρεσίας στην πατρίδα». Κύριε Υπουργέ, μετά από όλα αυτά θα ήθελα να αναθεωρήσετε κάπως και να προσφύγετε και στην νομική υπηρεσία της Βουλής έτσι ώστε να έχουμε μία γνώμη από αυτή γύρω από το αν είναι συνταγματική ή όχι η θέσπιση και η καθιέρωση της εναλλακτικής κοινωνικής θητείας. Ευχαριστώ.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ (Υπ. Εθν. Άμυνας): . . . Όσον αφορά τις παρατηρήσεις της κυρίας Ιατροπούλου, που ούτε αυτή τη στιγμή με τιμά με την προσοχή της, αφού συνομιλεί με τον κύριο Κόρακα. . .

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΙΑΤΡΟΠΟΥΛΟΥ: Σας ακούω, κ. Υπουργέ.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Δεν είναι δυνατόν να δεχθώ τρεις γνώμες διαπρεπών συνταγματολόγων, όταν άλλοι διαπρεπείς συνταγματολόγοι έχουν τελειώς αντίθετη άποψη και όταν η Ολομέλεια του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους απαρτιζόμενη από 28 νομικούς συμβούλους ομοφώνως μου διατυπώνει την άποψη ότι είναι αντισυνταγματική η ρύθμιση. Και δεν είναι μόνο τούτο. Είχαμε και την προηγούμενη επί ΠΑΣΟΚ γνωμοδότηση της Κεντρικής Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής που και αυτή είχε καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η ρύθμιση είναι αντισυνταγματική. Είχα πει κυρία Ιατροπούλου –και το επαναλαμβάνω– εκείνο το οποίο κάναμε, και είναι πολύ μεγάλο βήμα, είναι ότι βελτιώσαμε αισθητά τις συνθήκες διαβίωσης. Και επειδή δεν είσατε στην προηγούμενη συνεδρίαση είχα απευθύνει σε όλους τους συναδέλφους –η πρόκληση ισχύει και για σας– να επισκεφθείτε τον τόπο κρατήσεως στην Σίνδο για να δείτε ιδίοις όμμασι τις πράγματι άριστες και άψογες συνθήκες διαβίωσης, οι οποίες άλλωστε έχουν έντονα χειροκροτηθεί από όλους τους ξένους επισκέπτες. Θα ήθελα, λοιπόν, με αυτά τα λίγα λόγια να παρακαλέσω να ψηφισθεί το άρθρο, όπως έχει.

ΜΑΝΩΛΗΣ ΔΡΕΤΤΑΚΗΣ (Ε' Αντιπρόεδρος της Βουλής): . . . Κύριε, Υπουργέ, αναφερθήκατε σ' αυτό το θέμα το θέμα των αντιρρήσιων συνείδησης και είπατε την άποψή σας. Οι συνάδελφοι που μίλησαν προηγουμένως, είπαν τη δική τους και ανέφεραν και απόψεις καθηγητών του Συνταγματικού Δικαίου για να υποστηρίξουν τις θέσεις τους. Αλλά, κύριε Υπουργέ, υπάρχει και κάτι άλλο, ένα καινούριο στοιχείο, το οποίο ασφαλώς το γνωρίζετε πολύ καλά. Υπάρχει η Συνθήκη του Μάαστριχτ, η οποία έχει ειδικό κεφάλαιο για τα θέματα δικαιοσύνης και υπάρχουν και ειδικά κεφάλαια για τα θέματα εσωτερικής τάξης. Τονίζουμε στην εισηγητική έκθεση αυτής της τροπολογίας, ότι η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα–μέλος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, η οποία δεν διαθέτει ειδική νομοθεσία για τους αντιρρησίες συνείδησης. Και δεν είναι η πρώτη φορά που έρχεται το θέμα αυτό στη Βουλή. Ξαναήλθε αυτό το θέμα, όταν συζητήταν ο Ν. 1763/88 και υπήρξε αυτή η διάταξη, η οποία βέβαια δεν είναι καθόλου ικανοποιητική. Ασφαλώς και σεις, ως παλαιότερος από μένα βουλευτής και ως Υπουργός, θα λαμβάνατε συχνά επιτολές από μέλη Κοινοβουλίων χωρών–μελών της Κοινότητας, χωρών–μελών του ΝΑΤΟ, οι οποίοι συνάδελφοί μας βουλευτές άλλων Κοινοβουλίων αναφέρονται σ' αυτό

το κρίσιμο θέμα. Είπατε προηγουμένως να επισκεφθούμε εμείς τις φυλακές στις οποίες κρατούνται αντιρρησίες συνείδησης, για να δούμε πόσο καλές είναι. Μα, εκεί είναι το πρόβλημα! Το πρόβλημα είναι να υπάρξει μια πραγματικά σύγχρονη ρύθμιση σ' αυτό το πραγματικά προβληματικό για τη χώρα μας καθεστώς. Κύριε Υπουργέ, θα παρακαλούσα . . . να με προσέξετε.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Σας προσέχω πάντοτε, κύριε Δρεττάκη.

ΜΑΝΩΛΗΣ ΔΡΕΤΤΑΚΗΣ: Δυστυχώς, μιλάτε με συνάδελφο. Εκείνο λοιπόν το οποίο λέω, είναι ότι θα ήταν καλό να εκσυγχρονισθεί η νομοθεσία μας πάνω σ' αυτό το θέμα και να μη γινόμαστε στόχος όλων των Κοινοβουλίων, ότι δηλαδή πραγματικά υπάρχει στη χώρα μας μια νομοθεσία απαράδεκτη. Νομίζω ότι η Συνθήκη του Μάαστριχτ, σύμφωνα με τη διάταξη του Συντάγματός μας, υπερισχύει του ίδιου του Συντάγματος. Κατά συνέπεια, γι' αυτό το θέμα, θα μπορούσε να γίνει δεκτή αυτή η τροπολογία

Ο Υπουργός δεν απάντησε ποτέ, και το νομοσχέδιο ψηφίστηκε χωρίς την προταθείσα τροπολογία, την οποία παρακάτω παραθέτουμε αυτούσια:

ΤΡΟΠΟΛΟΓΙΑ – ΠΡΟΣΘΗΚΗ

Στο σχέδιο νόμου «Ρύθμιση θεμάτων εκπαίδευσης, στρατολογίας και καταστάσεων του προσωπικού των

Ενόπλων δυνάμεων»

ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ

Όπως είναι γνωστό η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα–μέλος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, η οποία δεν διαθέτει ειδική νομοθεσία για τους αντιρρησίες συνείδησης.

Όσοι αρνούνται για ιδεολογικούς ή θρησκευτικούς λόγους την παροχή στρατιωτικών υπηρεσιών καταδικάζονται σε 4 περ-
ρίπου χρόνια φυλάκισης και αφαίρεση των πολιτικών τους δικαιωμάτων βάσει των διατάξεων του Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα και του ν. 1763/1988 για «ανυποταξία ή ανυπακοή ή λιποταξία σε καιρό γενικής επιστράτευσης».

Δεν υφίσταται εναλλακτικός τρόπος εκπλήρωσης της στρατιωτικής υποχρέωσης (εναλλακτική κοινωνική υπηρεσία) και η μόνη μνεία που γίνεται στο ν. 1763/1988 αφορά την διάρκεια των στρατιωτικών υποχρεώσεων: Στο άρθρο 5 παρ. 2 και 3 ορίζεται ότι:

«Όσοι λόγω των θρησκευτικών ή ιδεολογικών τους πεποιθήσεων αρνούνται να φέρουν όπλα, υποχρεούνται να εκπληρώσουν πλήρη ή μειωμένη άοπλη θητεία διπλάσια κατά περίπτωση αυτής που ορίζεται για την κατηγορία στην οποία ανήκουν, καθώς και την προβλεπόμενη κάθε φορά εφεδρική υποχρέωση».

Όσοι από τους υπαγόμενους στην προηγούμενη παράγραφο εκτίσουν, λόγω καταδίκης για άρνηση εκπλήρωσης και της άοπλης θητείας τους, ισόχρονη φυλάκιση με την κατά περίπτωση υποχρέωσή τους, αποφυλακίζονται εξαιρούνται των προσκλήσεων για κατάταξη».

Πρόκειται για διάταξη πρακτικά ανεφάρμοστη, η οποία είχε ως μόνο θετικό αποτέλεσμα την οριστική απαλλαγή από τις στρατιωτικές υποχρεώσεις όσων συμπληρώνουν 4 χρόνια φυλάκισης.

Η παρούσα κατάσταση έχει οδηγήσει στο φαινόμενο των πολύχρονων φυλακίσεων σε στρατιωτικές ή αγροτικές φυλακές όσων αρνούνται για συνειδησιακούς λόγους την στρατιωτική θητεία, με αποτέλεσμα η χώρα να είναι εκτεθειμένη διεθνώς για παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ειδικά στον τομέα αυτό.

Έχουν γίνει επανειλημμένες καταγγελίες της Διεθνούς Αμνηστίας και άλλων διεθνών οργανώσεων που ασχολούνται με τα ανθρώπινα δικαιώματα, αλλά δεν έχει υπάρξει μέχρι στιγμής πρόδος.

Δεν έχουν ληφθεί επίσης υπ' όψη για την αναμόρφωση της ελληνικής νομοθεσίας οι συστάσεις των εξής οργανισμών:

α) Δύο ψηφίσματα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (της 7-2-1983 και της 17-10-1989).

β) Σύσταση της Επιτροπής των Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης (της 9-4-1987) και Απόφαση της Επιτροπής Νομικών Υποθέσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης (της 29-4-1992).

γ) Γνωμοδότηση της Επιτροπής Ανθρωπίνων δικαιωμάτων του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου του ΟΗΕ της (5-3-1987).

Δεν έχει ληφθεί υπ' όψη επίσης η τρέχουσα Ευρωπαϊκή πραγματικότητα και το νομικό πλαίσιο των υπολοίπων χωρών μελών της Κοινότητας.

Κατά καιρούς ο Υπουργός Εθνικής Άμυνας έχει δηλώσει δημοσίως και εγγράφως ότι μελετά το θέμα της θέσπισης της

μας, η οποία τέλος πάντων κάνει μια προσωρινή ρύθμιση για ένα θέμα, το οποίο κάποτε θα πρέπει να ρυθμιστεί οριστικά. Αντιλαμβάνομαι το πρόβλημα το οποίο έχουμε σαν χώρα, αλλά θα πρέπει να αντιληφθούμε ότι υπάρχουν και ορισμένοι συμπολίτες μας, οι οποίοι έχουν αυτή τη συγκεκριμένη στάση. Και οι άνθρωποι δεν αρνούνται να υπηρετήσουν την πατρίδα. Δυστυχώς οι ανάγκες της άμυνας είναι πάρα πολλές και πάρα πολλά πράγματα μπορούν να γίνουν έτσι ακριβώς όπως το προτείνουμε σ' αυτή την τροπολογία. Κατά τη γνώμη μου, κύριε Υπουργέ, ήταν ευκαιρία να υιοθετήσετε αυτή τη δική μας τροπολογία, έστω προσωρινά, ώστε πράγματι να σταματήσει η χώρα μας ν' αποτελεί στόχο επιθέσεων και σ' αυτό το θέμα. Σας επαναλαμβάνω ότι δεν είναι πολλοί οι άνθρωποι αυτοί και δεν είναι σωστό να είναι στις φυλακές, όσο καλές και αν είναι οι φυλακές. Φυλακές είναι και εν πάση περιπτώσει θα ήταν καλό να εκσυγχρονισούμε. Το πρόβλημα, λοιπόν, δεν είναι μεγάλο μπροστά στο μέγεθος των Ενόπλων μας Δυνάμεων. Ο αριθμός είναι μικρός

εναλλακτικής κοινωνικής υπηρεσίας για τους αντirimησίες συνειδήσης, πλην όμως μέχρι στιγμής δεν έχει καταθέσει σχετικό σχέδιο νόμου ενώπιον της Βουλής.

Επειδή παρατηρείται αργοπορία στην προώθηση μιας ικανοποιητικής νομοθετικής ρύθμισης και επειδή παράλληλα οξύνονται οι διεθνείς αντιδράσεις προτείνεται -προς το παρόν- η αποφυλάκιση όλων των κρατούμενων αντirimησιών συνειδήσης, ήτοι περίπου 400 ατόμων που βρίσκονται σήμερα στις ελληνικές φυλακές.

Ταυτόχρονα προτείνεται η άρση των στερήσεων που έχουν επιβληθεί σ' αυτούς παράλληλα με την αμετάκλητη καταδίκη τους για ανυποταξία, ανυπακοή ή λιποταξία, όπως προβλέπει το άρθρο 19 του Ν. 1763/1988.

Τα παραπάνω ρυθμίζει η παρακάτω τροπολογία - προσθήκη ως παράγραφος 3 και 4 στο άρθρο 11 του σχεδίου νόμου.

ΤΡΟΠΟΛΟΓΙΑ - ΠΡΟΣΘΗΚΗ

Άρθρο 11

3. Ειδικά για τις περιπτώσεις των εγκλημάτων της ανυπακοής, ανυποταξίας και λιποταξίας που τελέστηκαν υπό καθεστώς γενικής επιστράτευσης μέχρι την έναρξη της ισχύος του νόμου αυτού παραγράφεται το αξιόποινο, παύουν οι διώξεις, παύει η εκτέλεση των ποινών που επιβλήθηκαν με δικαστικές αποφάσεις για τον ίδιο λόγο και αίρονται όλες οι παρεπόμενες συνέπειες υπό τους εξής όρους:

α. Από τη σχετική δικογραφία προκύπτει ότι η άρνηση ή παράλειψη εκτέλεσης διαταγής ή η μη κατάταξη ή η λιποταξία από τις Ένοπλες Δυνάμεις οφείλεται σε λόγους συνειδήσης.

β. Αναλαμβάνουν οι υπαίτιοι με δήλωσή τους που υποβάλλεται κατά περίπτωση στον αρμόδιο επιτρόπο ή στον διευθυντή φυλακών όπου κρατούνται να εκπληρώσουν το υπόλοιπο της ποινής τους ή υπόλοιπες στρατιωτικές τους υποχρεώσεις με εργασία σε μη κερδοσκοπικούς κοινωνικούς οργανισμούς εφ' όσον τους ζητηθεί.

4. Οι κρατούμενοι που εκτίουν κατά την έναρξη της ισχύος του νόμου αυτού στερητική της ελευθερίας ποινή, απολύονται με πράξη του αρμοδίου επιτρόπου, εφ' όσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις της προηγούμενης παραγράφου.

Αθήνα 2 Δεκεμβρίου 1992

Οι προτείνοντες Βουλευτές:

- 1) Φώτης Κουβέλης
- 2) Αικατερίνη Ιατροπούλου
- 3) Νίκος Κωνσταντόπουλος
- 4) Αλέξης Σεβαστάκης
- 5) Γρηγόρης Φαράκος
- 6) Μανόλης Δρετάκης

Αριθμ. Γεν. 2645 Ειδ. 155, Κατατέθηκε στις 7/12/92.

Μια όμοια τροπολογία-προσθήκη κατατέθηκε και από το Κ.Κ.Ε. από τον βουλευτή του Στρατή Κόρακα. Στην αιτιολογική έκθεση υπήρχαν οι παρακάτω τρεις πρόσθετες παράγραφοι:

«Το Κ.Κ.Ε. θεωρεί ότι βασικό καθήκον αλλά και δικαίωμα της νεολαίας και γενικότερα του λαού της χώρας μας είναι η υπεράσπιση της εδαφικής ακεραιότητας και ανεξαρτησίας της πατρίδας μας.

«Η προετοιμασία αυτή πρέπει να γίνεται και μέσα από τη στρατιωτική θητεία, η οποία όμως πρέπει να είναι εκδημοκρατισμένη και να μην προσβάλλει την προσωπικότητα των νέων. Το Κ.Κ.Ε. δίνει προτεραιότητα από την άποψη αυτή στη μάχη για τον εκδημοκρατισμό των Ενόπλων Δυνάμεων.

«Από την άλλη πλευρά, το Κ.Κ.Ε. αναγνωρίζει το δικαίωμα Ελλήνων πολιτών να αρνούνται την εκπλήρωση της στρατιωτικής θητείας για θρησκευτικούς λόγους ή λόγους συνειδήσης. Θα πρέπει να δοθεί στους πολίτες η δυνατότητα να προσφέρουν εναλλακτική υπηρεσία. Γι' αυτό όμως θα πρέπει να υπάρξει συγκεκριμένη νομοθετική ρύθμιση».

και εν πάση περιπτώσει, πρέπει να λείψει και αυτό το στίγμα, το οποίο πραγματικά δεν μας τιμά στον ευρωπαϊκό χώρο, αλλά και στον παγκόσμιο χώρο, θα έλεγα...

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΦΑΡΑΚΟΣ: Επί του άρθρου, κύριε Πρόεδρε. Η συζήτηση επί ενός άρθρου μας πετάει από ένα γενικότατο πρόβλημα της άμυνας σε κάποιο επιμέρους αλλά και αυτό σοβαρό θέμα. Μιλώ για το πρόβλημα των αντirimησιών συνειδήσης. Ο κ. Υπουργός απάντησε αναλυτικά και είπε τις απόψεις του στο γενικό θέμα. Θέλω όμως να επαναφέρω κύριε Υπουργέ και να πω ότι μέσα στο πνεύμα της διάταξης αναφορικά με το ότι παρόλο ότι έχουμε καθεστώς γενικής επιστράτευσης μπορούν να επιβάλλονται ποινές εν καιρώ ειρήνης, μπορεί να περιληφθεί η συγκεκριμένη τροπολογία που δεν λύνει όλο το πρόβλημα των αντirimησιών συνειδήσης -και το επαναφέρω επειδή δεν απαντήσατε- αλλά μπορούμε να ξαναδούμε αυτές τις περιπτώσεις. Και με την τροπολογία αυτή ζητούμε να πάψουν οι διώξεις σ' αυτές τις περιπτώσεις και εφόσον δηλώσουν αυτοί οι στρατεύσιμοι μπορούν να εκπληρώσουν τις υπόλοιπες στρατιωτικές τους υποχρεώσεις με εργασία σε μη κερδοσκοπικούς, κοινωνικούς οργανισμούς εφ' όσον τους ζητηθεί. Εν πάση περιπτώσει θέλω να πω ότι πρόκειται για μια ευνοϊκή ρύθμιση στο πνεύμα της διάταξης του άρθρου για αυτές τις περιπτώσεις των αντirimησιών συνειδήσης, οι οποίοι έχουν δικαστεί με βάση τις αρχές που ισχύουν στο καθεστώς της γενικής επιστράτευσης και θα πρέπει να ληφθούν υπόψη αυτές οι περιπτώσεις. Παρακαλώ και πάλι να έχουμε τη γνώμη σας πάνω σε αυτό το ζήτημα. Ευχαριστώ.

ΣΤΡΑΤΗΣ ΚΟΡΑΚΑΣ: ... Σχετικά με τους αντirimησίες συνειδήσης. Κύριε Υπουργέ, ακούσαμε το επιχειρήμα σας ότι το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους θεωρεί ότι κάτι τέτοιο θα ήταν αντισυνταγματικό. Η συνάδελφος η κυρία Ιατροπούλου ανέφερε τη γνώμη γνωστών και με κύρος συνταγματολόγων, αλλά και γενικότερα την ίδια τη λογική. Εγώ βλέπω πράγματι ότι...

(Στο σημείο αυτό ο Βουλευτής κ. Δημόπουλος προσέρχεται στα Υπουργικά Έδρανα και ομιλεί στον κύριο Υπουργό). Κύριε Υπουργέ, ελπίζω ο κύριος συνάδελφος εκ Μυτιλήνης να σας απασχολεί για ζητήματα που έχουν σχέση με το νησί μας, φαντάζομαι όχι για κανένα ρουσφετάκι. Αλλά εν πάση περιπτώσει, αν είναι δυνατόν ακούστε και τον ομιλούντα, μια και ο ίδιος δεν μας τιμάει με ομιλίες του. Τι άλλο να πω, κύριε Πρόεδρε; Νομίζω ότι καλό θα ήταν να παρέμβετε και σεις.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Αθανάσιος Ξαρχάς): Καλό θα ήταν να πείτε τίποτε και για το νομοσχέδιο. Αυτό περιμένει ο Πρόεδρος.

ΣΤΡΑΤΗΣ ΚΟΡΑΚΑΣ: Για το άρθρο 11 και για την τροπολογία που έχουμε καταθέσει τρία κόμματα τουλάχιστον. Το Σύνταγμα, κύριε Υπουργέ, στο άρθρο 4 παρ. 6 λέει ότι πράγματι -και φαντάζομαι ότι αυτό επικαλείται το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους- ότι κάθε Έλληνας που μπορεί να φέρει όπλα είναι υποχρεωμένος να συντελεί στην άμυνα της πατρίδας σύμφωνα με τους όρους των νόμων. Άρα, λοιπόν, από το νόμο εξαρτάται εάν η συμβολή του στην άμυνα της χώρας θα γίνει με το χακί και με τα όπλα ή θα γίνει μέσα από την άσκηση κοινωνικής υπηρεσίας σε μια θέση, σε ένα τόπο απ' όπου πραγματικά μπορεί να συμβάλει. Αυτά λέγοντας, κύριε Πρόεδρε, θέλουμε να υπενθυμίσουμε ότι το ΚΚΕ θεωρεί τη στρατιωτική θητεία και δικαίωμα και καθήκον και θεωρεί ότι ο νέος θα πρέπει να προετοιμάζεται και μέσω της στρατιωτικής θητείας, ώστε να μπορεί ανά πάσα στιγμή να υπερασπίζεται την εδαφική ακεραιότητα και εθνική ανεξαρτησία της χώρας μας. Αλλά ωστόσο αναγνωρίζουμε το δικαίωμα σε Έλληνες πολίτες, για λόγους συνειδησιακούς, θρησκευτικούς, να αρνούνται να υπηρετήσουν τη θητεία τους με το χακί και με τα όπλα και να ζητούν και να πετυχαίνουν να την υπηρετήσουν σε κοινωνική υπηρεσία. Πέρα από όλα τα άλλα, πρώην στρατιωτικός είναι ο κύριος Υφυπουργός, εσείς Υπουργός Εθνικής Άμυνας και θα ξέρετε πολύ καλά, ότι δεν είναι σωστό να έχεις στο στράτευμα ανθρώπους, οι οποίοι δεν θέλουν να υπηρετήσουν, είναι αντίθετοι με αυτή την υπόθεση για λόγους συνειδησιακούς, δεν λένε για λόγους σκοπιμότητας ή για τίποτε άλλο. Πρόκειται αποδεδειγμένα για λόγους συνειδησιακούς...